

KENTTE GÜVENSİZLİK:

SUÇ, GÖZETİM VE
TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

Editörler

NURİYE ÇELİK
NADİR ATEŞOĞLU

EĞİTİM
yayınevi

KENTTE GÜVENSİZLİK: SUÇ, GÖZETİM VE TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

Editörler: Nuriye Çelik, Nadir Ateşoğlu

Yayınevi Grubu Genel Başkanı: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 76780

E-ISBN: 978-625-385-811-7

1. Baskı, Mart 2026

Kütüphane Kimlik Kartı

KENTTE GÜVENSİZLİK: SUÇ, GÖZETİM VE TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

Editörler: Nuriye Çelik, Nadir Ateşoğlu

VI+123 s., 135x215 mm

Kaynakça var, dizin yok.

E-ISBN: 978-625-385-811-7

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mechanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis:

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

İstanbul: Salon Yayınları, Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Santral: +90 332 351 92 85

Editör hatları: +90 533 151 50 42, +90 507 151 50 43

bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.

P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America

americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah.

10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr

Whatsapp hattı: +90 553 950 50 37

bilgi@kitapmatik.com.tr

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye

Whatsapp hattı: +90 501 651 92 85

bilgi@egitimkitabevi.com

EĞİTİM YAYINEVİ
GRUBU

EĞİTİM
yayınevi

SALON
yayınevi

kitapmatik
Lojistik ve Sevkiyat Merkezi

Kitapmatik
Lojistik ve Sevkiyat Merkezi

EĞİTİM
kitabevi

İÇİNDEKİLER

KENTTE SUÇ, GÜVENLİK VE GÖZETİM: DİJİTAL TEKNOLOJİLERLE ŞEKİLLENEN KORKU REJİMİ.....1

Derya Şahin

MAHALLEDE GÜVENSİZLİK: KOMŞULUK, AİDİYET VE TOPLUMSAL ÇÖZÜLME..... 20

Döne Ayhan

KENTTE SESSİZ DÜZEN: AZALAN İLİŞKİLER VE YENİ TOPLUMSAL DENGE..... 52

Nadir Ateşoğlu, Nuriye Çelik

METROPOLDE BİR YALNIZ: KNUT HAMSUN’UN AÇLIK ROMANINDA YABANCILAŞMA, SOSYAL DIŞLANMA VE ANLAM BOŞLUĞU.....77

Erdi Demir

AVRUPA VE TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SÜREÇLERİ: TARİHSEL, SOSYAL VE MEKÂNSAL BİR KARŞILAŞTIRMA..... 93

Işıl Kuşin

YAZARLAR HAKKINDA 121

EDİTÖRDEN

Modern kent, klasik sosyolojik literatürde uzun süre özgürlük, hareketlilik ve toplumsal çeşitliliğin yoğunlaştığı mekân olarak ele alınmıştır. Ancak son on yıllarda kentsel yaşamın örgütlenme biçimleri, güvenlik politikalarının yaygınlaşması, dijital gözetim teknolojilerinin gündelik hayatın parçası haline gelmesi ve kamusal karşılaşma pratiklerinin dönüşmesiyle birlikte yeni bir toplumsal eşik oluşmaktadır. Kent artık yalnızca yoğun etkileşimin değil; aynı zamanda kontrollü karşılaşmanın, seçici görünürlüğü ve temkinli birlikte varoluşun mekânı olarak yeniden şekillenmektedir. Bu dönüşüm, kentte güvensizliğin yalnızca suç oranları veya fiziksel risk üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir. Güvensizlik, aynı zamanda sosyal bağların zayıflaması, kamusal alan kullanımının yeniden düzenlenmesi ve gündelik etkileşimlerin yoğunluğunun azalmasıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda çağdaş kent, artan güvenlik arayışı ile azalan sosyal temasın eş zamanlı olarak üretildiği bir toplumsal yapı sunmaktadır. Bu durum, kent sosyolojisinin klasik varsayımlarından biri olan yoğun karşılaşma ile güçlü toplumsal bağ arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini gerektirmektedir.

Son yıllarda kentsel yaşamda gözlemlenen dönüşümler, toplumsal düzenin giderek daha düşük yoğunluklu etkileşim biçimleri üzerinden kurulabildiğini göstermektedir. Açık çatışmanın, görünür düzensizliğin veya yüksek gerilimli sosyal temasın azalması, her zaman güçlü toplumsal bütünleşme anlamına gelmemektedir. Aksine, bazı durumlarda kamusal karşılaşmaların seyrekleştiği, sosyal riskten kaçınma davranışlarının normalleştiği ve bireylerin birlikte yaşadığı ancak sınırlı düzeyde etkileşime girdiği yeni bir kentsel denge biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma boyunca tartışılan “sessiz düzen” kavramsallaştırması, tam olarak bu dönüşümü anlamaya yönelik analitik bir çerçeve sunmaktadır. Kentsel dönüşüm süreçleri, yalnızca mekânsal yeniden yapılanma veya

ekonomik yeniden dağılım süreçleri değildir; aynı zamanda gündelik sosyal ilişkilerin yapısını, mahalle ölçeğinde aidiyet biçimlerini ve bireysel kent deneyimini dönüştüren çok katmanlı sosyal süreçlerdir. Güvenlik rejimleri, dijital gözetim teknolojileri, mekânsal ayrışma biçimleri ve dijital sosyallik pratikleri, birlikte düşünüldüğünde kentsel yaşamın yeni normlarını şekillendirmektedir. Bu çok katmanlı dönüşüm, yapısal güvenlik politikalarından mahalle ölçeğindeki sosyal çözülmeye, oradan bireysel yalnızlaşma deneyimine uzanan bir süreklilik içinde okunabilir.

Bu çerçevede çağdaş kent, paradoksal bir toplumsal form üretmektedir: Daha kontrollü ancak daha mesafeli; daha düzenli ancak daha kırılğan, daha güvenli görünen ancak daha düşük sosyal yoğunluklu bir toplumsal yapı. Bu durum, kentte güvenlik tartışmalarının yalnızca risk azaltma perspektifiyle değil, aynı zamanda sosyal karşılaşma, kamusal yaşam ve toplumsal güven üretimi perspektifleriyle birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Kent sosyolojisinin önümüzdeki dönemde karşılaşacağı temel sorulardan biri, toplumsal düzen ile sosyal temas arasındaki ilişkinin nasıl yeniden kurulacağıdır. Kentsel güvenliğin geleceği, yalnızca suçun azaltılmasıyla değil; kamusal karşılaşmanın, sosyal güvenin ve gündelik etkileşim ağlarının sürdürülebilirliğiyle birlikte düşünülmelidir. Bu bağlamda kent, yalnızca korunması gereken bir fiziksel mekân değil; aynı zamanda korunması gereken bir sosyal karşılaşma alanıdır.

Bu metnin, kent sosyolojisi, dijital toplum çalışmaları ve çağdaş sosyal teori tartışmalarında eleştirel ve kuramsal bir tartışma zemini oluşturması amaçlanmaktadır. Özellikle kentsel güvenlik, sosyal bağların dönüşümü, kamusal alanın yeniden örgütlenmesi ve dijitalleşmenin gündelik etkileşim biçimleri üzerindeki etkilerine ilişkin literatürde giderek belirginleşen çok katmanlı tartışmalara kavramsal bir katkı sunması hedeflenmektedir. Bu çerçevede çalışma, kentsel düzenin yalnızca kurumsal güvenlik mekanizmaları veya

mekânsal planlama politikaları üzerinden değil, aynı zamanda düşük yoğunluklu sosyal etkileşim biçimleri, riskten kaçınma davranışları ve dönüşen kamusal karşılaşma pratikleri üzerinden de analiz edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca metnin, kentte güvenlik ile toplumsal bütünleşme arasındaki ilişkinin doğrusal ve otomatik olmadığına dair kuramsal tartışmalara katkı sağlaması; güvenlik, gözetim ve sosyal mesafe arasındaki ilişkilerin daha karmaşık ve çok boyutlu biçimlerde ele alınmasına zemin hazırlaması beklenmektedir. Bu bağlamda, çağdaş kent yaşamında ortaya çıkan yeni toplumsal denge biçimlerinin, yalnızca düzen ve kontrol kavramlarıyla değil, aynı zamanda sosyal temas yoğunluğu, kamusal karşılaşma kapasitesi ve gündelik güven üretimi süreçleri üzerinden de yeniden düşünülmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda metnin, disiplinler arası kent çalışmaları literatürü içinde sosyolojik, kültürel ve dijital dönüşüm perspektiflerini bir araya getiren analitik bir tartışma alanı açması ve özellikle kentte güvenlik, gözetim ve toplumsal ilişkisellik arasındaki gerilimleri yeniden kavramsallaştırmaya yönelik tartışmaları teşvik etmesi amaçlanmaktadır.

Kitabın bilim kurulunu oluşturan kıymetli hocalarımız **Prof. Dr. Özgür SARI**, **Doç. Dr. Özgür KIRAN** ve **Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇAĞRICI ZENGİN**'e emekleri ve kıymetli katkıları için teşekkür ederiz.

Nuriye ÇELİK
Nadir ATEŞOĞLU
Mart, 2026

KENTTE SUÇ, GÜVENLİK VE GÖZETİM: DİJİTAL TEKNOLOJİLERLE ŞEKİLLENEN KORKU REJİMİ

Derya Şahin¹

GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşuyla beraber kentle tanışmamış, her alanda yaşadığı değişimle beraber kent hayatına geçmiştir. İnsanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya gelmeleriyle ortaya çıkmış, zaman içinde nüfus yoğunluğu, iş bölümü ve kurumsallaşma düzeyi artan yerleşimler hâline gelmiştir (Alacadağlı, 2020:152). Bu nedenle kentler, birbirinden farklı, aynı yaşam felsefesi, tutumu ve düşünce yapısına sahip olmayan insanların bir arada yaşadığı karma bir toplumu barındıran mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Alver,2017: 14). İnsanlar artan ihtiyaçlar karşısında yeni ekonomik kaynak arayışına yönelmiş, sosyal ilişkileri farklılaşmış ve yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır (Gökulu, 2010:209). Kentleşme beraberinde kentlerin mekânsal, sosyal ve yönetsel yapılarında belirgin dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreçte kentler, yalnızca üretim ve hizmet merkezleri değil, aynı zamanda risklerin, eşitsizliklerin ve yeni toplumsal sorunların yoğunlaştığı alanlar hâline gelmiştir (Ak, 2024:1006). Bu sorunlardan biri de kentlerin refah düzeyini belirleyen güvenlidir (Koca ve Erkan,2022:163). Ne yazık ki günümüz kentlerinde yaşanan göçler sebebiyle artan kentsel nüfus güvenlik kaygısını doğurmuştur. Diğer yandan sosyal kontrolün azalması, çevresel faktörler, ekonomik sorunlar nedeniyle son zamanlarda artan suç oranları, herhangi bir suçun mağduru olma korkusu ve suça meyili tetiklemiştir. Bu algı ve korku, toplumun güvenli yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemeye başlamıştır (Çankal, 2022:154). Mevcut bu kentsel sorunlar, güvenlik hizmetlerinin

¹ Doç.Dr., Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID:0000-0003-3640-021X, dtsahin39@gmail.com

etkin biçimde yürütülmesini, rahat bir kentsel yaşam için zorunluluk hâline getirmiştir (Taştekin, 2020:48).

Bu zorunluluk esasında birçok güvenlik sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Surlarda gözetleme kuleleri, sonra kolluk güçlerinin mevcudiyeti ve mekânsal düzenlemeler ilk güvenlik araç ve yöntemleri olmuştur. Gelişen dijital teknolojiler sayesinde kentsel güvenliğin sürdürülmesinde dijital teknolojilerle desteklenen gözetim sistemleri önemli bir yer almıştır. Elbette ana amacı suçun caydırılması, toplumda güvenlik algısının arttırılması olsa da başta mahremiyet olmak üzere güvenlik kaygısına ve suç korkusunda artışa da neden olabildiği belirtilmektedir (Bozoğlu,2018: 266–27) .

“Bu çalışma, kentsel güvenliği yalnızca suçun önlenmesi bağlamında değil, korkunun dijital teknolojiler aracılığıyla nasıl yönetildiği ve meşrulaştırıldığı üzerinden ele alarak literatürdeki güvenlik-merkezli yaklaşımlara eleştirel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.” Bu amaç doğrultusunda bölüm, suçun nesnel varlığından ziyade suçun toplumsal inşasına, güvenliğin siyasal bir dil olarak nasıl kurulduğuna ve korkunun kent yönetiminde nasıl merkezî bir rol üstlendiğine odaklanmaktadır. “Korku rejimi” kavramsallaştırması, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan gözetim teknolojileri, mekânsal düzenlemeler ve rızaya dayalı denetim pratikleri için temel bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu kitap bölümünde öncelikle kent kavramı ve kentin paradoksu (fırsatlar mekanı mı? Yoksa risk toplumu konusu ele alınacaktır. İlerleyen bölümlerde ise kentsel yaşamın, mekânsal teorilerle beraber kentlilik hakkının beraberinde getirdiği suç algısı, güvenlikleştirme (güvenlik uygulamaları, gözetim pratikleri ve yansımaları) ile bireylerin korku düzeyleri üzerinde dijital teknolojilerin etkilerine yer verilecektir.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Kent ve Güvenli Kent Kavramı

Klasik kent sosyolojisi, kenti heterojenliğin, anonim ilişkilerin ve toplumsal çözülmenin mekânı olarak

tanımlamıştır. Louis Wirth (1938), kentsel yaşamı nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik üzerinden açıklamıştır. Kent, toplumsal değişimin ve dönüşümün görünür hâle geldiği bir yaşam sahnesi olarak tanımlanmaktadır (Alacadağlı, 2020:152). Sanayileşme ve küreselleşme süreçleriyle birlikte kentler farklı işlevlere de cevap vermeye başlamış, kentsel yaşam daha da karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bu karmaşıklık, güvenlik olgusunu kentleşme ve kentsel yaşamın en önemli unsurlarından biri hâline getirmiştir. Güvenlik, insanlar açısından vazgeçilmez ve temel bir gereksinimdir. Maslow’un Temel İhtiyaçlar Piramiti’nde yer alan güvenlik ihtiyacı, bireylerin kendilerini emniyet içinde hissettikleri, çatışma, belirsizlik ve risklerden uzak bir yaşam sürme beklentisini ifade eder (Alacadağlı, 2020:153). Güvenli kent; yalnızca suçun önlenmesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda kentte yaşayan bireylerin gündelik yaşamlarını korku duymadan sürdürebilmelerini ifade eder. Kentsel güvenlik, mekânsal düzenleme, sosyal bütünleşme ve yönetsel kapasite ile doğrudan ilişkilidir (Kaypak, 2016:36). Günümüzde güvenli kent kavramı, yalnızca fiziksel güvenliğin sağlanmasıyla yani sadece suçun önlenmesi ile sınırlandırılmaz. Bu kavram üçüncü kuşak haklar kapsamında değerlendirilen kentli haklarının yaşama geçirilebildiği kentleri ifade eder. Diğer bir ifadeyle güvenli kentler, söz konusu hakların etkin biçimde kullanılmasını mümkün kılacak kurumsal donanım, araçlara ve yönetsel anlayışa sahip olarak planlanan ve yönetilen yerleşimlerdir (Alacadağlı, 2020:154).

“Güvenli Kent Yaklaşımı; güvenli kenti oluşturabilmeye yönelik kent planlaması, bina tasarımları, trafik düzeni, kent bilgi ve güvenlik sistemleri, suça ilişkin sosyolojik, ekonomik, politik boyutlar dahil kentin tasarım ve gelişimine yön verirken güvenlik kaygılarını ve kamu düzenini göz önünde tutan, suçların önlenmesi için ideal sosyal ve fiziki koşulları sağlamaya çalışan, suç işlendikten sonra da suçluların yakalanmasını kolaylaştıran kentle ilgili aktivitelerinin tümüdür” (Gündüzöz, 2016: 335).

Dolayısı ile güvenli kent yaklaşımı, kolluk hizmetlerinin yanında teknolojik altyapıyı ve kentsel planlamayı da içeren bütüncül bir çerçeveye dayanmaktadır. Bu yaklaşım, temel hak ve özgürlükleri gözeterek, kentte yaşayan bireyler için en elverişli sosyal ve ekonomik yaşam koşullarının oluşturulmasını, kentte huzur ve güven ortamının sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Ak, 2024:1009).

Kent ve Suç

Kentler çeşitli nedenlerle suç olayında çekim gücü oluşturmaktadır. Ancak doğru planlama ve bütüncül güvenli kent politikalarıyla suçun azaltılabildiği bir yaşam alanı da olabilir. Kent ve suç ilişkisi, kentleşme süreçlerinin hız kazanmasıyla birlikte sosyal bilimlerin temel tartışma alanlarından biri hâline gelmiştir. Kentleşme ve suç arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan ilk görüşler 1920’lerde Chicago’da ortaya çıkmıştır. Chicago modeline göre, suç oranlarının kent merkezlerinde yoğun olmasının nedeni, merkezdeki binaların ve yerleşim alanlarının büyüme baskısı ile bu bölgedeki evlerin ve imkanların kötüleştiği bu durumun neticesinde suç olgusunun ortaya çıktığı görüşü bulunmaktadır (Aliagaoglu ve Uğur, 2021:42; Conklin 2006:83). Kentler, nüfusun yoğunlaştığı, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendiği ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklaştığı mekânlar olarak suçun ortaya çıkışı, dağılımı ve algılanışı açısından özgün koşullar üretir. Ancak kent ve suç ilişkisi, basit nedensel açıklamalarla ele alınamayacak kadar karmaşıktır (Gökulu, 2010:210).

Kentlerde suç, yalnızca bireysel sapma davranışı olarak değil, aynı zamanda yoksulluk, işsizlik, gelir eşitsizliği, göç ve sosyal dışlanma gibi yapısal sorunların bir sonucu olarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, suçun bireyden ziyade kentsel yapının ürettiği bir olgu olduğunu savunan yapısal perspektiflerle örtüşmektedir (Uçar Altınışik, 2023). Kentleşme süreci, özellikle plansız ve hızlı gerçekleştiğinde suç açısından riskli ortamlar yaratabilmektedir. Kırsaldan kente yoğun göç, barınma sorunları, çöküntü alanlarının oluşması ve kamusal hizmetlere erişimdeki eşitsizlikler, suçun ortaya çıkmasına

elverişli koşullar doğurur. Türkiye örneğinde, büyük kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı ve sağlıksız kentleşme, belirli mahallelerde suç oranlarının ve suç korkusunun artmasına neden olmuştur. Bu durum, kentleşmenin her zaman suçu artırmadığını, ancak belirli sosyo-ekonomik koşullar altında suç riskini yükselttiğini göstermektedir (Saykal, 2022:74).

Bu kent, kentleşme ve suç ilişkisinin varlığını yapılan çalışmalar sonucu bazı kuramlarla da desteklendiği bazen de açıklanmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Bu teorilerden biri kentleşme kuramları üzerinden yapılmıştır. Kentleşme kuramları, kentsel suçların ortaya çıkışını çoğu zaman bireylerin kent yaşamına uyum sürecinde yaşadıkları sorunlarla ilişkilendirir. Kentlere uyum sağlayamayan bireyler, kentsel yaşamın değerlerine ve ilişkiler biçimine karşı tepkisel davranışlar geliştirebilmektedir. Kırsal alanlarda daha yakın ilişkilerin varlığı, sosyal ilişkilerin daha sıkı olması, nüfus yoğunluğunun düşük olması sosyal denetimi güçlendirmekte ve yüz kızartıcı suçların görülme sıklığını azalttığı ortaya konmuştur. Buna karşılık kentlerde ilişkilerin zayıf olması, kalabalık nüfus yapısına bağlı olarak bireylerin birbirlerini tanıma düzeylerinin az olması ve anonimlik, suça yönelimi artıran etkenler arasında yer aldığı aktarılmıştır. Bu çerçevede Durkheim, Sutherland ile Barnes ve Teeters gibi kuramcılar, kentleşme düzeyinin yükselmesiyle birlikte suç oranlarının arttığını, kentsel alanlarda suçun kırsal alanlara kıyasla daha yaygın olduğunu ve suç türlerinin kent ve kır bağlamında farklı özellikler gösterdiğini ileri sürmektedir (Temuçin, 2013:404; Saykal, 2022 :55).

Kentsel Güvenlik ve Gözetim

Çok eski zamanlardan itibaren insanlar, başkalarını kontrol, ilerlemelerini izlemek ya da onları yönlendirmek gibi amaçlarla izlenmektedir (Begen,2024: 9). Bauman ve Lyon' (2013) dan aktarılan göre gözetim “sistemli şekilde izleme, kontrol altına alma, takip etme ve gözetleme” şeklinde ele alınmaktadır (akt. Kalaman, 2019:577).

Gözetim pratikleri, üstlendikleri işlevler ve taşıdıkları misyonlar bakımından iki yönlü bir etki alanına sahiptir. Bir yandan modernliğin düzenleyici ve rasyonelleştirici iddialarını yeniden üreterek düzen ve kontrol merkezli (bilgi toplama, yayma ...) bir toplumsal yapı kurma işlevi görür. Bu yönüyle gözetim, modernliğin kurumsal mantığını ikame eden ve süreklileştiren bir yönetsellik aracına dönüşür. Öte yandan, modern gündelik yaşamı ve bireysel ya da grup temelli pratikleri sınırlama kapasitesi üzerinden, davranışları önceden öngörülebilir, izlenebilir ve standartlaştırılmış örnek yaşam ve mekân tasarımlarının inşasında temel bir kurucu rol üstlenir. Böylece gözetim, yalnızca mevcut düzeni koruyan bir teknik değil; aynı zamanda toplumsal hayatın nasıl yaşanması gerektiğine dair normatif çerçeveler üreten bir iktidar mekanizması olarak işlev görür ((Begen,2024: 9; Aytaç, 2023).

Gündelik yaşamda gerçekleştirilen pek çok faaliyet, farklı teknolojik ve kurumsal sistemler aracılığıyla kayıt altına alınmaktadır. Kredi kartı kullanımı, akıllı telefonlar, sosyal ağlar ve internet ortamındaki paylaşımlar veri hâline getirilerek depolanmaktadır. Havalimanlarında, sokaklarda ve çalışma alanlarında bulunan güvenlik kameraları bireylerin sürekli izlenmesine ve gözetlenmesine imkân tanımaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimi, yaşamı daha pratik ve konforlu kılarken, eş zamanlı olarak bireylere ait bilgilerin farklı alanlarda kaydedilmesi yoluyla gözetim pratiklerini yaygınlaştırmaktadır (Rizanaj, 2020, s. 73-74). Günümüzde bireylerin nerede bulundukları, hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri, nasıl ve kaç kişiyle birlikte yaşadıkları, aile yapıları, gelir düzeyleri, mülkiyet durumları, eğitim seviyeleri, tüketim pratikleri, satın alma tercihleri ve mekânsal hareketlilikleri gibi çok sayıda bilgiye sistematik biçimde erişilebilmektedir. Güvenlik söyleminin giderek merkezî hâle geldiği çağdaş toplumlarda ise parmak izi taraması içeren e-kimlik uygulamaları, sağlık ve vize süreçlerinde kullanılan avuç içi damar tanıma sistemleri, yüksek güvenlikli alanlarda (örneğin cezaevlerinde) uygulanan retina taramaları, bazı kurumlarda kullanılan

el geometrisi ölçümleri ile ses ve konuşma analizleri gibi değiştirilemez biyometrik veriler kayıt altına alınmaktadır (Bozoğlu,2018:278). Foucault'nun kuramsallaştırdığı ve Orwell'in bir karşı-ütopya olarak tasarladığı Panoptik toplum, bugün gerçek bir deneyim halini alarak modern hayatın, kentsel/küresel ilişki ağlarının en belirleyici karakteri halini almış durumdadır. Daha sonra Sinoptikon, Süper Panoptikon ve Omniptikon olarak bilinen kavramlar gündeme gelmiştir (Bozoğlu,2018:278; Aytaç,2023:423; Foucault,1992). Gözetim modellerinin işleyişi Şekil 1'de özetlenmektedir.

Artan Güvenlik Önlemleriyle Şekillenen Kent Yaşamı

Tarih boyunca kentler, düzenli bir yaşam sunma ve huzuru sağlama misyonuyla normlar üzerine inşa edilmiş olsa da, özellikle büyük metropollerde, suç üretim merkezi haline gelmiştir. Bu durum, kent yaşamının temel dinamiklerini değiştiren, kamusal ve özel alanların yeniden tanımlanmasına yol açan yeni güvenlik paradigmasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, suç oranlarındaki artış kentsel güvenliğin sağlanmasında adaletin ve kentsel kurumların faaliyetlerinin önemini vurgularken, kentin fiziksel ve sosyal yapısını da yeniden şekillendirmekte ve kentleri yaşam alanı olmaktan öte, aynı zamanda güvenlik önlemlerinin yoğunlaştığı denetim mekanizmalarına sahip stratejik bölgeler haline gelmesine neden olmaktadır (Kaypak, 2016:45). Kentsel açık-yeşil alanlar kamuya açık alanlar olduğu için kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarını azami düzeyde karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Kentsel açık-yeşil alanlarda güvenlik algısı kullanıcının yaşam kalitesi ve huzuru açısından önemli bir faktördür (Çelik, 2018:86).

Panoptikon, gözetimin tek merkezden işlediği, izleyenin görünmez, izlenenin ise sürekli görünür olduğu bir denetim modelidir. Bu modelde iktidar, gözetimi mekânsal düzenleme yoluyla kurar ve bireyler izlenip izlenmediklerini bilmeseler dahi denetleniyormuş gibi davranırlar.	Sinoptikon; çok sayıda kişinin az sayıda kişiyi izlediği bir gözetim biçimidir. Ör: Kitle iletişim araçları ve dijital medya. Gözetim, zorlayıcı bir denetimden çok, gönüllü bir izleme pratiği olarak işler.	Omniptikon ise dijital çağda gözetimin aldığı en güncel biçimi temsil eder. Bu modelde herkes herkesin potansiyel olarak izleyicisidir. Gözetim, ağ yapıları üzerinden işler. Ör: Sosyal medya, akıllı telefonlar, konum belirleme sistemleri
---	--	--

Şekil 1: Gözetim modelleri ve işleyişi (Bozğulu, 2018; Begen, 2024)

Gözetimci amaç ve stratejilerin kentsel mimari ile tasarım süreçlerine nüfuz etmesi, kaçınılmaz olarak güvenlik ve denetim eksenli bir kent formunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Kentte kurulan ilişkiler ağı, sosyal bağlar, yaşam tarzları ve etkileşim örüntüleri; buna eşlik eden toplumsal düzen arayışı, güvenlik gereksinimi ile bireysel düzeyde suç ve şiddet korkusu, kentsel mekânın biçimlenmesinde belirleyici unsurlar hâline gelmektedir. Bu bağlamda mimari düzenlemeler, yalnızca işlevsel ya da estetik tercihlerle sınırlı kalmamakta; gözetimi merkeze alan, görünürlüğü artıran ve davranışları yönlendirmeyi amaçlayan bir mekânsal rasyonalite etrafında kurgulanmaktadır. Böylece kent, denetimin teknik araçlarıyla olduğu kadar, mimari formlar aracılığıyla da yeniden üretilen bir güvenlik rejiminin taşıyıcısına dönüşmektedir (Aytaç, 2023:421).

Suç oranlarındaki artış ve küreselleşme süreçlerinin etkisiyle, kentlerdeki sosyal kontrolün azalması, mekânsal ayrışmaların ve kapalı sitelerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Kentler, artan göçlerle birlikte nüfusun yoğunlaşması, bireyler arasındaki yabancılaşmayı artırarak sosyal bağları zayıflatmakta ve denetlenebilirliği azaltmaktadır. Bu durum, kentsel alanlarda suçun ve suç korkusunun artmasına zemin hazırlarken, kentlilerin kendilerini güvende hissetme ihtiyacını kentlilik hakkı ve yaşam kalitesi unsuru olarak ön plana

çıkarmaktadır (Koca, 2018:168; Uçar Altınışik, 2023:37-38). Bu bağlamda, bireylerin kentsel güvensizlik algısı güçlendikçe, bu algıyı bertaraf etmeye yönelik güvenlik önlemlerine verilen destek de artış göstermektedir (Derdiman ve Tataroğlu, 2016: 276). Kentte suçla ve suç korkusu ile mücadelede kolluk güçleri dışında kapalı siteler/akıllı şehirler, teknolojik ve dijital sistemlerin varlığı öne çıkmaktadır.

Kapalı Siteler ve Sosyal Ayrışma

Setha Low (2004: 173) dan aktarılanlara göre kapalı siteler; arttırılmış “güvenlik” önlemleri, kural ve yönetmeliklerin yaptırımının arttırılması ile sakinlerin orta sınıf statülerini destekleme çabasıdır. Çevrenin kural altına alınması, “güzel” tutulması, “güzel” insanlarla doldurulması, konutların el değiştirme değerinin kaybettirmemesi, yüksek mahremiyet sağlamak ve kurallar koymak yoluyla sakinler, ekonomik çöküş ve sınıf konumunun kaybıyla savaşmayı umuyorlardı. Toplumsal ve ekonomik kaygı, orta sınıf sakinlerinin “güvenlik” arayışındaki temel etkenlerdendi (Akt. Özgür Firidin, 2006:57).

Kapalı Devre Televizyon Gözetim Kameraları, [Closed Circuit Television (CCTV)] veya Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE)

Dünyada ilk defa 1990 yıllarında İngiltere’de kullanılmış olup, Türkiye’de ise ilk olarak 2001 yılında Diyarbakır’da araç takip uygulaması amacı ile kullanılmıştır (Özer, 2022: 480-481). Özellikle büyükşehirlerde suç oranlarının azalmasında sıklıkla etkili olarak gösterilmektedir. CCTV, iş yerlerinde, ticari alanlarda ve yüksek suç riski taşıyan bölgelerden özel konutlara kadar genellikle video kameralar ve ilgili ekipmanlar kullanılarak oluşturulan bir gözetim sistemidir (Eran ve Hasranizam,2024: 59). Güvenlik kameraları, suç teşkil eden faaliyetleri kayıt altına alarak adli süreçlerde faillerin tespit edilmesini kolaylaştırır. Hırsızlık, vandalizm ve benzeri kamusal düzeni bozan eylemler üzerinde caydırıcı bir etki oluşturarak suçun önlenmesine hizmet ederler. Plaka tanıma

sistemleri ise özellikle trafik suçlarında, olay yerinden kaçan araçların izlenmesi ve tespit edilmesinde etkili olmaktadır (Aytaç,2023:424).

Kent Güvenlik ve Yönetim Sistemi (KGYS)

1982 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'nın bir şirketi olarak kurulan Havelsan şirketi, asayiş ve suçun önlenmesi amacı ile Kent Güvenliği Yönetim Sistemi (KGYS)'ni planlamıştır. Türkiye'de KGYS, Emniyet Genel Müdürlüğü koordinasyonunda uygulanmakta olup, daha önce kullanılan MOBESE sistemlerinin gelişmiş ve entegre bir versiyonu olarak değerlendirilmektedir. KGYS; kent genelinde kurulan kamera sistemleri, plaka tanıma, yüz tanıma, olay izleme ve kayıt altyapıları aracılığıyla kamusal alanların izlenmesini ve analiz edilmesini amaçlar. Sistem, suçun önlenmesi, olaylara hızlı müdahale edilmesi ve delil toplama süreçlerinin etkinleştirilmesi işlevlerini bir arada yürütür (Saykal, 2022:85). KGYS, güvenli kent yaklaşımının teknolojik boyutunu temsil eden bir araç olsa da hukuki ve etik boyutları da bulunan bir kent güvenliği uygulamasıdır. Ancak bu sistemin kişisel verilerin korunması, temel hak ve özgürlükler ile şeffaflık ilkeleri çerçevesinde işletilmemesi kaygısı da endişe kaynağı olmaktadır. (Ak, 2024:1008).

Rıza Pratikleri

Yaşamın hemen her alanının gözetim kapsamına dâhil edilmesi, gözetlenenler açısından ciddi bir tehdit alanı oluştururken, gözetimi gerçekleştiren aktörler için önemli fırsatlar ve imkânlar sunmaktadır. Özellikle internet kullanımının hızla yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler, toplumsal paylaşım ağlarına yoğun biçimde yönelmekte; bu ortamlarda izlendiklerinin farkında olmalarına rağmen, söz konusu gözetimi çoğu zaman bir sorun olarak algılayıp algılamadıkları tartışmalı bir nitelik kazanmaktadır (Begen,2024:15). Özellikle metropol kentlerde terör, gasp ve hırsızlık gibi güvenlik kaygılarını artıran yasa dışı olayların artışı karşısında, kişisel bilgiler ile biyometrik verilerin toplanması ve saklanması ile

elektronik gözetim araçlarının kentsel mekânın hemen her noktasına yerleştirilmesi, riski en aza indirmenin ve güvenli bir yaşam alanı oluşturma nın neredeyse tek yolu olarak görülmektedir (Kılınç, 2019:1107). Bu dolaylı gönüllülük, gerçek bir özgür seçimden ziyade, hizmetlere erişim, toplumsal görünürlük ve dijital dışlanmama kaygılarıyla şekillenir. Gilles Deleuze, disiplin toplumlarından kontrol toplumlarına geçişi tartışırken, iktidarın kapalı mekânlardan ziyade sürekli dolaşım ve veri akışları üzerinden işlediğini vurgular (Deleuze, 1992). Bu bağlamda rıza, kontrol toplumunun temel işletim mantıklarından biri hâline gelir; birey, sistemle uyumlu davrandığı ölçüde görünür ve işlevsel kalır. Bu noktadan sonra mahremiyet ve mağduriyet sorgulanmaya başlanabilir. Terörle mücadele, suçun önlenmesi, salgın hastalıkların takibi ve afet yönetimi gibi alanlarda gözetim teknolojileri, toplumsal riskleri azaltma vaadiyle sunulur. Yani bir çıkar ve pazarlık söz konusudur. Zygmunt Bauman, çağdaş toplumlarda güvenlik arzusunun belirsizlik korkusuyla beslendiğini ve bireyleri gözetim pratiklerine daha açık hâle getirdiğini belirtir (Bauman ve Lyon, 2013). Böylece mahremiyet, kolektif güvenlik söylemi içinde ikincil bir değere indirgenir. Öyle ki rızalı gözetimin mekanizmaları altında yer alan, rızalı gözetimin kurumsal ve mekânsal düzeyde en görünür örneklerinden biri olan akıllı şehir projeleri, mobil uygulamalar ve konum verisi paylaşımı (bireysel düzeyde kullanımda sözleşme vadeleri...), sosyal medya araçları bilgi ifşasına neden olabilir, mağduriyet riskini de arttırabilir. Shoshana Zuboff, mobil uygulamalar ve konum verisi paylaşımı sürecini gözetim kapitalizmi bağlamında değerlendirir ve kişisel verilerin davranışsal tahmin ve yönlendirme amacıyla sistematik biçimde kullanıldığını ortaya koyar (Zuboff, 2019).

Suç Korkusu ve Kentsel Yaşamın Dönüşümü

Suçla doğrudan ilişkili olmakla birlikte, suçtan bağımsız bir olgu olarak ele alınan suç korkusu, bireylerin bir suça ya da suçla ilişkilendirdikleri sembollere karşı geliştirdikleri duygusal endişe ve tehdit algısı olarak tanımlanmaktadır

(Ferraro, 1995:23). Bu yönüyle suç korkusu, yalnızca suçun fiilî varlığına değil; suçun nasıl algılandığına, yorumlandığına ve gündelik yaşam pratiklerine nasıl yansdığına işaret eder. Dolayısıyla kent ve suç ilişkisi, yalnızca istatistiksel suç oranları üzerinden değil, kentlilerin güvenlik algıları ve korku deneyimleri üzerinden de değerlendirilmelidir.

Kentsel mekân, suç korkusunun yoğunlaştığı ve görünür hâle geldiği temel alanlardan biridir. Uluslararası Suç Mağduru Anketi sonuçları, özellikle büyük metropollerde yaşayan bireylerin suç korkusunu daha yoğun yaşadığını ortaya koymaktadır (Çoklar ve Solak, 2017:313). Bu durum, suçun nesnel varlığından bağımsız olarak, güvenlik algısının kentsel yaşam kalitesini belirleyen temel unsurlardan biri hâline geldiğini göstermektedir. Kentlilerin kamusal alanları kullanma biçimleri, gündelik hareketlilikleri ve sosyal ilişkileri, büyük ölçüde bu algı tarafından şekillenmektedir.

Suç korkusunun oluşumunda mağduriyet riski algısı önemli bir rol oynamaktadır. Daha önce suç mağduru olmuş bireyler ya da medyada suçun yoğun ve dramatik biçimde sunulmasıyla karşılaşan gruplar, yeniden mağdur olma ihtimalini daha yüksek algılayabilmektedir. Bu durum, bireylerin belirli mekânlardan kaçınmalarına, zaman kullanımını sınırlamalarına ve davranışlarını kısıtlamalarına yol açmaktadır (Dolu, Uludağ ve Doğutaş, 2010:64). Mağduriyet teorisi, suç korkusunu bireysel deneyimler üzerinden açıklarken; incinebilirlik yaklaşımı, yaş, cinsiyet ve fiziksel güç gibi özelliklerin korku düzeyini etkilediğini ileri sürer. Buna karşılık düzensizlik ve sosyal bütünleşme modelleri, suç korkusunu daha çok çevresel ve toplumsal bağlamlar üzerinden ele alır.

Bu noktada suç korkusunun yalnızca psikolojik bir tepki olmadığı, aynı zamanda mekânsal ve toplumsal olarak üretildiği görülmektedir. Sosyal çözümme teorisi, belirli bölgelerde sosyal bağların zayıflaması, kolektif denetimin azalması ve toplumsal dayanışmanın kırılması durumunda suç korkusunun arttığını ileri sürer. Rutin faaliyet teorisi ise bireylerin gündelik yaşam

pratikleri sırasında karşılaştıkları fırsat yapılarının, suçun yanı sıra suç korkusunu da beslediğini savunur (Aliagaoglu ve Uğur, 2021:42). Bu yaklaşımlar, suç korkusunun kentsel mekânla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Çevresel kriminoloji literatürü de mekânsal özelliklerin suç korkusu üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Karanlık, ıssız ve bakımsız alanlar; terk edilmiş yapılar, kamusal alanlarda kontrolsüz kullanım biçimleri ve sosyal düzensizlik göstergeleri, kentlilerin güvensizlik hissini artıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır (Şahin, 2016:107). Bu tür mekânsal unsurlar, suçun fiilen gerçekleşip gerçekleşmediğinden bağımsız olarak, kentsel alanda sürekli bir tehdit algısı üretmektedir.

Korku Rejimi ve Dijital Teknolojiler

“Korku rejimi” ya da “korku kültürü” kavramsallaştırması çerçevesinde teknolojik gözetim, toplumda güvenlik ihtiyacının bir kentli hakkı ve yaşamsal bir gereklilik olarak sunulması yoluyla meşrulaştırılmaktadır. Bu meşrulaştırma süreci, arz–talep ilişkisine benzer bir mekanizma üzerinden işlemektedir. Kentsel alanlarda suç olaylarının artışı, suç mağduru olma korkusunu beslemekte; bu korku, bireyleri giderek daha yoğun bir güvenlik arayışına yöneltmektedir. Ancak algılanan riskin yarattığı bu korku, paradoksal bir etki doğurur. Altheide’nin (2024:229) belirttiği gibi, daha güvende hissetme isteği arttıkça korku düzeyi yükselmekte; artan korku ise daha fazla gözetim talebini tetiklemektedir.

Gözetim uygulamaları, güvenlik vaadi üzerinden kentliyi sürekli izlenebilir bir özne konumuna yerleştirirken, rızaya dayalı denetim bu süreci bireysel bir tercih ya da özgür bir seçim gibi sunmaktadır. Oysa söz konusu rıza, çoğu durumda kamusal ve özel hizmetlere erişimin ön koşulu hâline getirilen güvenlik söylemleri ve dijital platformların artan veri talepleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle kentte gözetim ve rızaya dayalı denetim pratikleri, yalnızca teknik ya da idari düzenlemeler olarak değil; iktidarın duygu dünyasını, mekânsal düzeni ve

veri akışlarını birlikte kullanarak kurduğu bir yönetsellik biçimi olarak değerlendirilmelidir. Güvenli kent tartışmaları yürütülürken yalnızca suç oranlarının düşürülmesi değil, kentlilerin mahremiyetlerinin korunması, haklara erişimi, yönetime katılımı ve eşitlik koşulları da aynı ölçüde dikkate alınmalıdır. Nitekim güvenli kent yaklaşımı, doğası gereği çok boyutlu bir çerçeveye dayanmaktadır (Özsoy ve Pektaş, 2025:2785).

Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte korku, ölçülen, yönetilen ve yönlendirilen bir toplumsal mekanizma olarak yeniden yapılandırılmaktadır (Altınışık, 2023:38–39). Kamera sistemleri, yüz tanıma yazılımları, biyometrik veri tabanları ve konum belirleme uygulamaları, kentsel mekânda sürekli bir izlenebilirlik durumu üretmektedir. Bu teknolojiler, suçla mücadele ve kamusal güvenliğin sağlanması gerekçesiyle meşrulaştırılırken, aynı zamanda bireylerin gündelik yaşamlarını kalıcı bir risk algısı çerçevesinde düzenlemelerine de yol açmaktadır (Bozoğlu, 2018:265–270). Örneğin akıllı şehir uygulamaları, kamusal hizmetleri optimize etme vaadiyle sunulsa da, siyasal karar alma süreçlerine gömülü algoritmik mantıkları meşrulaştırarak merkezîyetçi kontrol biçimlerini güçlendirebilmektedir (Fedorchenko ve Karlyavina, 2021).

Otomatik tanıma ve risk sınıflandırma sistemleri, özellikle marjinal gruplara yönelik ayrımcı pratikleri yeniden üretebilmekte; algoritmik düzenleme biçimleri, toplumsal dışlanmayı ve güvensizlik duygusunu derinleştirebilmektedir (Goodfriend, 2023, 2, 12, 14–15). Rızanın üretimi sürecinde olduğu gibi risk algısının oluşumunda da sosyal medya merkezi bir rol üstlenmektedir. Giddens (2000:46), bu durumu “imal edilmiş risk” kavramıyla açıklamakta; henüz gerçekleşmemiş bir tehlikenin olasılığına karşı duyulan sürekli gergin bekleyiş hâline işaret etmektedir. Sosyal medya platformları, ifşa ve söylemlerin hızla yayılmasına olanak tanırken; algoritmik içerik önerileri ve dikkat ekonomisi birlikte çalışarak korkuyu büyütebilmektedir. Viral mekanizmalar ve hedeflenmiş

içerikler, belirsizlik ve tehdit anlatılarını güçlendirmekte; bu durum, toplumsal güvenin zayıfladığı bağlamlarda risk algısını daha da artırmaktadır (Keshet, 2020:3-4; Utma, 2020:1301).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, kentsel güvenliği yalnızca suç oranları ve teknik önleme stratejileri üzerinden değil; güvenliğin nasıl tanımlandığı, korkunun nasıl üretildiği ve dijital teknolojiler aracılığıyla nasıl yönetildiği üzerinden ele almıştır. Kentsel mekânda suç ve güvenlik kavramlarının düzeltilmiş metriklere indirgenmiş olması, gözetim araçlarının kaçınılmaz bir “doğal” bir araç olarak meşrulaştırmasına neden olur ve söylemin toplumsal olarak baskın olmasına izin verir. Bununla birlikte, mahremiyet, eşitlik, katılımcılık ve hak temelli kentçilik prensiplerini arka plana alabilir.

Dijital gözetim, suçun önlenmesi ve toplumsal düzenin korunması amacıyla meşru hale gelirken, izlenebilir kentler yaratmakta ve bireyleri potansiyel riskler doğrultusunda düzenlemektedir. Korku, bireysel bir duygu olmaktan çıkarak ölçülen, yönetilen ve hedeflenen bir toplumsal duyguya dönüşmektedir. Güvenlik vaadiyle genişleyen “korku rejimi”, sürekli bir güvensizlik durumu yaratarak başka bir paradoks oluşturur. Bu bağlamda rıza, çoğu zaman özgür bir tercih olmaktan ziyade, kamusal ve özel hizmetlere erişimin ön koşulu hâline gelen güvenlik söylemleriyle şekillenmektedir. Kentli, güvende kalma arzusuyla görünür olmayı kabul ederken, mahremiyet pazarlık edilebilir bir değere dönüşmektedir. Bu durum, kentsel eşitsizlikleri derinleştirme ve belirli grupları sürekli risk kategorileri içinde konumlandırma potansiyeli taşımaktadır.

Çalışma, gözetim ve izleme teknolojilerinin rızaya dayalı biçimlerinin dijital platformlar, akıllı kentler ve biyometrik sistemler yoluyla kolayca meşrulaştırıldığını belirtmektedir. Bunun sonucunda rıza, güvenlik sistemi olan kamu ve özel hizmetlerin katılım koşulu olarak genişletmektedir. Kentliler, gözlemle ilişkili olmayı kabul ederek güvende kalmak

isterler ve mahremiyet onlar için yeniden tanımlanan pazarlık edilebilir bir değere dönüşür. Bu durum, kentsel eşitsizliği derinleştirme ve belirli grupları sürekli risk kategorilerinde konumlandırmaktadır.

Bu nedenle güvenli kent yaklaşımının yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Güvenlik, yalnızca suçun bastırılması ya da izlenebilirliğin artırılması olarak değil; haklara erişim, yönetime katılım, mekânsal adalet ve mahremiyetin korunmasıyla birlikte ele alınmalıdır. Gözetim teknolojilerinin kullanımında şeffaflık, hesap verebilirlik ve ölçülülük ilkeleri temel alınmadığı takdirde, güvenli kent söylemi teknik bir düzenleme alanı olmaktan çıkarak kalıcı bir toplumsal kontrol rejimine dönüşme riski taşımaktadır.

Sonuç olarak güvenli kent, daha fazla kamera ve veriyle değil; kentlilerin kendilerini hem güvende hem de özgür hissedebildikleri, hak temelli ve kapsayıcı bir yönetim anlayışıyla mümkündür. Bu nedenle kentsel güvenlik tartışmalarının merkezine, suç kadar korkunun ve teknik çözümler kadar toplumsal adaletin yerleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ak, T. (2024). Kentlerde suç ve akıllı kentler yaklaşımı ekseninde Türkiye’de kentleşme ve kent güvenliği. *Kent Akademisi Dergisi*, 17(3), 1005–1029.
- Alacadağlı, E. (2020). Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 152-167. <https://doi.org/10.46849/guiibd.826821>
- Aliagaoglu, A., ve Uğur, A. (2021). Kentlerde Suç Ve Suça İten Sebepler, Suçla İlgili Teorik Çalışmalar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(45), 37-54. <https://doi.org/10.17295/ataunided.877000>
- Altınışik, H. U. (2023). Kent ve suç ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 37–50.
- Alver, K. (2017). Kent sosyolojisi. İstanbul: Açılım Kitap.
- Aytaç, Ö. (2023). “Modernite, Gözetim ve Düzen Retoriği”, *İMGELEM*, 7 (13): 409-438.
- Bauman, Z., ve Lyon, D. (2013). *Liquid surveillance: A conversation*. Polity Press.
- Begen, R. (2024). The Panopticon in the Age of Digital Surveillance: Portal Electronic Government of the Republic of Kazakhstan. *Communicata*, 28, 8-17.
- Bozoğlu, T. (2018). Teknoloji, Yönetim ve Mekân: Gözetim, Denetim, Mahremiyet ve Mekânsal Yapılandırma ile Pratiklerinin Kurumsallaşması. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 259-288. <https://doi.org/10.30784/epfad.435157>
- Conklin, J. E. (2006). *Criminology*. Boston: Pearson Allyn ve Bacon
- Çankal, G. (2022). Kentsel dönüşümün ve hareketliliğin mekân-suç ilişkisi üzerine yansıması: Şükran Mahallesi örneği. *İçtimaiyyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 152-166.
- Çelik, F. (2018). Kentsel Açık-Yeşil Alanlarda Güvenlik. *İDEALKENT*, 9(23), 58. <https://doi.org/10.31198/idealkent.416257>
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3–7.
- Derdiman, R. C., ve Tataroğlu, N. (2016). Devlet Gözetimi ile İnsan Haklarının Uyumlaştırılması Sorunu ve Çözüm Önerileri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 247-294. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.239942>
- Dolu, O., Uludağ, Ş. ve Doğutaş, C. (2010). Suç korkusu : Nedenleri , sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* : 65-71.
- Eran, M.S., Hasranizam, H. (2024). The Effectiveness of Crime Prevention Using GIS Technology and CCTV Application for Smart City. In: Yadava, R.N., Ujang, M.U. (eds) *Advances in Geoinformatics Technologies . Earth and Environmental Sciences Library*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-50848-6_4

- Fedorchenko, S ve Karlyavina, E. (2021) "Smart City: the arrival of a New Democracy or Digital Totalitarianism?," *Journal of Political Research*, 5(1): 3–22, doi: 10.12737/2587-6295-2021-5-1-3-22.
- Ferraro, K. F. (1995) *Fear of Crime: Interpreting victimization risk*. Albany: State University of New York Press.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. (çev: Osman Akinhay), İstanbul: Alfa Basom Yayın Dağıtım.
- Goodfriend, S. (2023). Algorithmic state violence: Automated surveillance and Palestinian dispossession in Hebron's Old City. *International Journal of Middle East Studies*, 55, 461–478. <https://doi.org/10.1017/S0020743823000879>
- Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği, kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(1), 209–226.
- Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1): 212- 221.
- Gündüzöz, İ. (2016). "Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?", *Türk İdare Dergisi*, 483.
- Kalamani, S. (2019). Yeni medya ve dijital gözetim: Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi* 26(2): 575-594.
- Kaypak, Ş. (2016). Kentsel bir sorun olarak kentsel Güvenlik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 33(4), 35-50.
- Keshet, Y. (2020). Fear of panoptic surveillance: using digital technology to control the COVID-19 epidemic. *Israel Journal of Health Policy Research*, 9(1), 67. <https://doi.org/10.1186/S13584-020-00429-7>
- Kılınç, A. (2019). Akıllı Kent: Öğreten Kentlerden Öğrenen Kentlilere. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 1101-1112. <https://doi.org/10.21547/jss.513892>
- Koca, T. T. (2018). As A Factor Of Improving The Life Quality; Measurement Of Spatial Safety. *MEGARON / Yıldız Technical University Faculty of Architecture E-Journal*. <https://doi.org/10.5505/megaron.2018.18942>
- Koca, T., Erkan NÇ. (2022). Kentsel Güvenliğin Sağlanmasında Tasarım Rehberleri. *Planlama*, 32(1), 162 - 173. doi.org/10.14744/planlama.2021.36036
- Özer, H. D. (2022). MOBESE izleme ve kayıtları: Gözetim toplumu bağlamında bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 459–500. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1089766>
- Özgür, E. F. (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı siteler (İstanbul–Çekmeköy örneği) (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özsoy, H. N., ve Pektaş, E. K. (2025). Kentsel güvenlik yaklaşımı: Birleşmiş Milletler belgeleri üzerinden bir değerlendirme. *Kent Akademisi Dergisi*, 18(5), 2785–2812.

- Rizanaç, F.H. (2020). Yeni Medyada Gözetim ve Mahremiyetin Dönüşümü. Ankara: Gece Kitaplığı.1.Baskı.,
- Şahin, D. (2016). Kent güvenliği algısı ve suç korkusu. 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi, İstanbul, 105-11.
- Taştekin, A. (2020). Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı. ECONHARRAN, 4(5), 47-65.
- Uçar, H. (2023). Kent ve Suç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları, 5(1), 37-50.
- Utma, S. (2020). Medyada korkunun inşası: Televizyon haberleri özelinde kuramsal bir değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(69), 1297–1303. <https://doi.org/10.17719/jisr.2020.4042>
- Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism. PublicAffairs.

MAHALLEDE GÜVENSİZLİK: KOMŞULUK, AİDİYET VE TOPLUMSAL ÇÖZÜLME

Döne Ayhan¹

Giriş

Mahalle, kentin fiziksel bir parçası olmasının yanında toplumsal yapının prototipinin görülebildiği bir mekândır. Toplumsal yapıyla ilk karşılaşmanın zemini olan mahalle, yakın çevre ve ilişkilerin öğrenildiği de bir alandır. Aile yapısından ekonomik ilişkilere, siyasi dinamiklerden inanç pratiklerine kadar kurumsallıkların somutlaştığı bir alandır. Mahalle, bireyin sosyalleşme zemininde aileden sonra gelen önemli mekânsal karşılıktır. Geleneksel toplumsal değerler olarak ifade edilen yardımlaşma, dayanışma, komşuluk kavramlarının zemini olan mahalle, aidiyeti geliştiren bir çevredir. Toplumla tanışmanın ilk adımı olan mahalle, aidiyet duygusuyla güven ve kimliğin de inşa noktasıdır. Bireyin gündelik yaşamında önemli bir referans alanı olan mahalle, toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerin gözlemlendiği mikro bir alandır. Bir mahallede yaşama süresinin bireylerin sosyalleşmesinde kritik faktör olduğu ve mahalledeki kurulan bağlarla aidiyetin geliştiği söylenebilir. Günümüz kent düzlemindeki bireylerin iş, eğitim, ulaşım, sağlık alanlarında birtakım değişimler yaşadıkları bilinmektedir. Günümüz mahallelerinde orada yaşayan sakinlerin ortak paydada bulunduğu değer kümesi farklılaştığı için mahalle sosyalleşmesi de değişmektedir. Mahalle sakinlerinin birbirini her yönüyle tanıdığı bir durumdan fiziksel birlikteliğe doğru bir geçiş yaşanmıştır. Dayanışma ve yardımlaşma ağlarının güçlü olduğu geleneksel mahalle formlarının yerini izole yaşamların aldığı söylenebilir. Bu durumun oluşmasında konutların mimari özelliklerinin

¹ Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, done.ayhan@karatay.edu.tr ORCID:0000-0002-1633-385X

etkili olabileceği söylenebilir. Binalarda aynı yöne açılmayan kapılarla komşu dairedaki kişileri tanıma imkânı doğal olarak azalmaktadır. Aynı kattaki komşuların birbirinden haberdar olmaması, tanımaması ya da ölüm haberlerinin üçüncü kişilerden alınması bu durumu açıklar niteliktedir. Kuşaklararası sosyalleşmeyi de sağlama rolü olan mahallenin bugünkü statüsü tartışma konusudur. Kent kültüründe vazgeçilmez bir konumda olan mahalle, bugün fiziksel bir birliktelik ve idari bir yapılanma olarak anlaşılmaktadır.

Bugün klasik kapı komşuluğunun tematik komşuluğa evrilmesi komşuluğun yeni görünümünü sergilemektedir. Benzer yaşam örüntüsüne sahip bireylerin komşu olmasını sağlayan süreç geleneksel komşuluğun kaybı perspektifinden çıkarılarak yeni kategorilerle anlaşılabilmektedir. Toplumsal çözümme mahalle düzeyinde güvenin mekânsal kaybı, erişim engeli, mekânsal mesafe ve ayrışmayla somutlaşmaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı mahalledeki güvensizliği bireysel bir tutumdan ziyade toplumsal yapıdaki değişim ekseninde incelemektir. Bu çalışmanın temel amacı, küresel ve yerel değişim dinamiklerinin etkisiyle mahalle yapısındaki güvensizliği, toplumsal çözümme, komşuluk ve aidiyet ilişkileri çerçevesinden sosyolojik bir perspektifle incelemektir. Çalışmada mahalle yapısının geleneksel formlarından bugünkü görünümüne doğru genel bir izlenim sunularak komşuluk ilişkilerindeki değişim ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye ölçeğinde işlevsel komşuluk kavramını öneren bu çalışma kuramsal bir çerçeve eşliğinde mütevazı bir katkı sunmayı planlamaktadır. Çalışma, mahalledeki güvensizliğin nedeni olarak görülen toplumsal çözülme işlevsel komşuluk ekseninde kavramsallaştırmaktadır.

Kent yapılanmasında vazgeçilmez bir konumda olan mahalle, bir kentin tarihini şekillendiren bir konumdur. Kentteki mahalle yapısının toplumsallığı göstermesi açısından kent tarihiyle paralelliği bilinmektedir (Alver, 2010: 117). Du vd. (2023), mahalle ortamının komşuluk ilişkilerini ve memnuniyetlerini

etkilediği belirtmektedirler. Mahallenin sosyal donatılara sahipliği ve çevresel özelliklerinin komşular arası etkileşimi belirlemektedir. Ayrıca mahallenin sosyoekonomik durumunun bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığına etkileri bulunmaktadır. Hava kalitesi, kirlilik ve altyapı problemleri bireylerin sosyal ve fiziksel pozisyonlarında belirleyici olmaktadır (Mohnen vd. 2015). Bir kişinin yaşadığı yer ile ruh sağlığının paralellğine değinen Haslam vd. (2024), dezavantajlı mahallelerde yaşayan kişilerin avantajlı mahallelerde yaşayan kişilere göre daha kötü ruh sağlığına sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Demelle & Thill (2014), mahallenin eğitim ve ekonomik açıdan eşitsizlik ve kutuplaşmayı getirebilecek statüsünü dile getirmişlerdir. Bu durum sosyal ve ekonomik ayrışmayı da beraberinde getirerek mahallenin sınırlarını keskinleştirmektedir. Düşük ekonomik refaha sahip mahallelerde düşük akademik performans görülerek suça eğilim arttığı saptanmıştır. Bu noktada mahallenin sosyoekonomik gösterge olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde mahallelerin sınıfsallığı ve erişim imkanları sıklıkla tartışılmakta ve bu durum da mahalleye dair duyguyu etkilemektedir. Mahalleye duyulan güvensizlik bireysel olmaktan ziyade toplumsal düzeydeki krizin sonucudur. Bu noktada bireyler mekânsal ayrışmayı tetikleyen kapalı yaşam formuna geçebilecekleri konut tipolojilerinden yana tavır göstermektedirler. Bu hareketlilik ise toplumsal yapıdaki görünimleri keskin hale getirmekte ve ayrışmayı derinleştirmektedir. Geleneksel mahallelerin yapısına yönelik nostaljik bir bakıştan ziyade bu çalışmada, mahallenin güncel görünümüne dair sosyolojik çıkarımlarda bulunmak amaçlanmaktadır.

Mahallenin Sosyomekansal Anlamı

Kentsel yapılarıdaki değişimi tetikleyen en önemli mesele kuşkusuz Sanayi Devrimi'dir. Toplumsal yapıdaki kırılmaların yanında mekânsal dönüşümleri de beraberinde getiren bu durum kentlerin bilinen görünümünü değiştirmiştir. Modern dünyanın başlangıcı olarak da kabul edilen sanayileşme kırdan

kente doğru nüfusun değişimiyle toplumsallıkları katmanlı bir şekilde etkilemiştir. Bu değişimler kenti salt bir yaşam alanı değil sınıfsal farklılıkların da derinleştiği mekânsal bir yapı haline gelmiştir. Ekonomik değişimler yeni görünümeleri de tetikleyerek marjinallikler çeşitlenmiştir. Bu yeni görünümeleri inceleyen Wacquant'ın kentsel marjinallik teorisi farklı refah modelini benimseyen ülkelerde geçerliliğini korumaktadır. Neoliberal sistemde alt sınıfların kentsel düzlemdeki konumunu anlamaya çalıştığı kentsel marjinallik teorisinde mekânlardaki devletin rolünü tartışmaktadır. Amerika'daki siyah gettosu ile Fransa'daki banliyöleri karşılaştıran Wacquant, bu bölgelerde yaşayan insanları modern dünyadaki "kent paryaları" olarak değerlendirmektedir. Amerika'da ırk temelli bir ayrışma söz konusuyken Fransa'da ekonomi temelli bir ayrım söz konusudur. Her iki grubun da devlet eliyle belirli mekânlara konumlandırıldığını vurgulamaktadır (Wacquant, 2015).

Jensen & Christensen (2012), bireylerin yaşadıkları bölgeye dair güven kaybı yaşamasında bölgenin damgalanmasının neden olabileceğini vurgulamaktadır. Sosyal ağların zayıflayarak yok olmasıyla ortak bir dil paylaşımı ortadan kalkmaktadır. Bölgesel damgalanmanın sembolik hale gelmesiyle o bölgedeki yaşayan insanlar tarafından içselleştirildiğini ve utanç duymalarına neden olduğu belirtilmektedir. Yaşadıkları bölgenin olumsuzluklarıyla aidiyet kurmayan bireyler komşularından uzaklaşmaktadırlar. Mekânsal ve sosyal mesafeyi de doğuran bu durum bireyleri izole hale getirmektedir. Wacquant, bölgesel damgalanmayla bireylerin mahalleleriyle özdeşim kuramadıklarını ve aidiyetin zedelendiğini ifade etmektedir. Yerel dayanışma ve kolektif eylem duygusunu da engelleyen bölgesel damgalanma, bireyleri güçsüz hale getirmektedir (Wacquant, 2007). Bölgesel damgalanma mahalleye sızan ağır bir sis gibi mahalle sakinlerinin üzerine sinmektedir. Larsen & Delica (2019), bölgesel damgalanmayı uluslararası göçler ve finansal krizlerle de ortaya çıkabileceğini dikkat çekmektedirler. Göçmen ve yoksulluk ikilisinin bulunulan bölgeye yönelik damgalanmayı beraberinde getirerek "mekân

lekesi” metaforunu kullanmaktadırlar. Olumsuz bir imaj olarak ifade eden Wacquant’a ek olarak bölgesel damgalanmayla bölge sakinlerinin bu imajla birlikte kolektif kimlikten mahrum kaldıklarını ifade etmektedir (2015).Bireylerin yaşadıkları muhitte kendilerini çeşitli nedenlerle güvende hissedememe durumu mahallede sosyal dokunun aşındığını göstermektedir. Suç oranlarının yüksek olduğu mahallede yaşamak riskli ve güvencesiz bir yaşam profiliyle psikolojik ve sosyolojik sorunları tetiklemektedir.

Birincil ilişkilerin hâkim olduğu mahalle için Tönnies cemaat tipi toplumsallaşma ifadesini kullanmaktadır. Organik bir bağ kurulduğunu ve ortak duygunun esas olduğu mahallede (Luo, 2021), sosyal kontrol mekanizması işlevi bulunmaktadır (Berdievna & Ikhtiyorovna, 2025). Bir mahallenin hem sakinlerine hem de mahalle dışındaki insanlara sunduğu imaj güven duygusunu şekillendirmektedir. Yoksul bir mahalle algısı dışlanma hissini de beraberinde getirerek güvensizlik yaratmaktadır (Leverentz vd., 2018; Gibson vd., 2002). Mahalledeki güveni inşa edebilmek için sosyal uyumun önemine değinen Carrière (2016), bireyler arasındaki karşılıklı dayanışmayı vurgulamaktadır. Mahalle içindeki kolektif etkinliklerin sosyal bağları güçlendirici rolüyle algılanan güvenliğin ve uyumun arttığı belirtilmektedir (Doyle vd., 2021). Mahallede gayri resmi bir şekilde sosyal kontrolün uygulanarak sosyal uyumun kolaylaştığını da belirtmektedir. Mahalle sakinleri arasındaki düzenli etkileşimle uyumun sağlanarak suça eğilimin azalacağını ifade etmektedir. Bu durumun ise algılanan güvensizlik olaylarını azaltarak mahalleye yönelik güveni oluşturduğu söylenebilir. Wrigley-Asante vd. (2019), bireylerin yaşadıkları mahalledeki güvensizliklerinin gündelik yaşamdaki rutinlerini değiştirebileceğini vurgulamaktadır. Güvensizlik hissi de yaşanan muhitteki bireylerle bütünleşmeyi engelleyerek kolektif eylemleri zayıflatmaktadır. Mahallelerine yönelik güvensizlik hisseden bireylerde psikosomatik yansımalar görülmektedir. Psikolojik iyi oluş halini etkileyen mahalle güveni fiziksel ve psikolojik belirtilerin

daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Robinette vd., 2021).

Ross & Jang (2000), suç, vandalizm, grafiti, tehlike ve gürültünün mahallede güvensiz bir ortam oluşturduğunu belirtmektedir. Böylesi bir mahallede korku ve güvensizlikle yaşayan bireylerin komşuluk ilişkilerinin güçlü olmasının güvensizlikten korunma adına cevap olacağı ileri sürülmektedir. Fiziki ve sosyal karmaşanın olduğu mahallelerde güvensizlik doğal bir sonuç olmaktadır. Mahalledeki güvensizlik mikro düzeyde toplumsal bir anomi olarak suç ve tehlikelerin yanı sıra kent politikalarıyla da ilgilidir. Tek başına korkmadan yürümenin mahalleye duyulan güveni etkilediğini belirten Velasquez vd. (2021), mahalledeki kaldırımların düzeni ve algılanan desteğin önemine dikkat çekmektedir. Suç oranlarının son dönemde düşme eğiliminde olan İtalya’da insanların güvenlikleri konusundaki kaygılarını dile getiren Valente vd. (2020), mahalledeki algılanan düzensizliğin ve toplumsal memnuniyetsizliğin mahalle sakinlerinin korkularının temeli olarak değerlendirmektedir. Suç oranlarının düşük olduğu Barselona kentinde de suç korkusunun olduğu belirtilmektedir. Valera & Guàrdia’nın (2014), Barselona’daki işçi sınıfı mahallesindeki araştırmalarında suç korkusunun nedenini kişisel, çevresel ve güvensiz yerlerin temsili denilebilecek medya olarak açıklamaktadırlar. Bu güvencesizlik sosyal ve mekânsal ayrışmayı da getirmektedir (Vilalta, 2011). Oittinen vd. (2024), gündelik yaşam pratiklerinde sosyal ve mekânsal eşitsizliklerin katmanlaşmasıyla mekânsal hiyerarşinin ortaya çıktığını belirtmektedirler. Gençler özelindeki bu araştırma evi barınma nesnesi olmanın yanında utanç nesnesi olarak gördüklerini ortaya koymuştur.

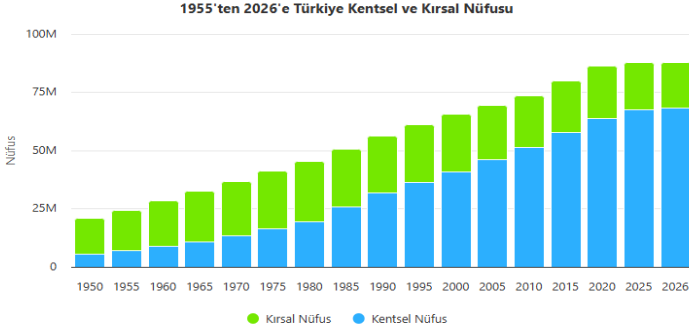
Türkiye’de mahallenin değişimi toplumsal yapının dinamiklerine bakılarak anlaşılabilir. Nostaljik mahalle kültüründen izole yaşamların hâkim olduğu günümüze kadarki değişimlere bakıldığında kırılmalar görülebilmektedir. Türkiye’deki kentleşme tarihi siyasi ve ekonomik gelişmelerden etkilendiği söylenebilir. 1923’te Cumhuriyetin ilanı ile ulus

devlet inşası kentleşme pratiğine de yansımıştır. Türkiye’de tarımda makineleşmenin yaşandığı 1950’li yıllar kırdan kente doğru göçü tetikleyerek gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. Kırsal alandaki yaşam zorluğu ve işsizliği kırdan çözölmeyi getirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin hızlı bir kentleşme sürecine girerek kırsal göçmenin gecekondulaşmayı ortaya çıkardığı görölmektedir (Erman, 2012). 1950 ile 1980 arasında emek gücünün kentleşmesi olarak ifade edilen bir süreç ve 1980 sonrası ise sermayenin kentleşmeye yansması söz konusudur (Şengöl, 2017). 1980’li yıllar Türkiye’nin küreselle bütünleşme sürecinde sermayenin kentsel mekânlar üzerindeki etkisini görmek adına önemlidir. Sermaye birikiminin yönelimi konut ekonomisine geçmesiyle yenile(n)me ve temizleme politikaları benimsenerek mega projeler amaçlanmıştır (Erman, 2012). 2000’lerden sonra ise neoliberal ekonomi modelinin benimsenmesiyle yerel yönetim ve toplu konut idaresi iş birliklerinin kentlerin silüetini değıştirdiğı söylenebilir. Rant odağındaki bu iş birlikleri mekânların kullanım değeriinden ziyade değışim değeriine odaklanmaktadır (Erman, 2013).

Geleneksel mahallenin sosyalleşme, dayanışma ve yardımlaşma ağıları, sosyal güvenlik ve komşuluk gibi işlevleri bulunmaktadır. Günümüze doğru gelindiğinde ise uluslararası siyasi ve ekonomik değışimlere paralel olarak mahalle alternatif bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Neoliberal değışimlerin başlangıcı sayılabilecek 1980’li yıllar toplumsal yapıda hem fiziksel değışim hem de zihniyet dönüşümünden bahsedilebilir (Yücel, 2020). Kırdan kente göç dalgalarıyla yeni bir görünüm kazanan kentler için öncelikle gecekondu mahallelerinden akla gelmektedir. Sonrasında apartmandan site yaşamına doğru bir geçiş süreci yaşanmış ve 2000’li yıllardan itibaren kontrollü ve planlı yaşam alanı olarak kapalı konutlar inşa edilmiştir (Akyol Altun, 2010). Gecekondu mahallelerinde hemşerilik ağlarının yaygınlığıyla dayanışmanın gücü öne çıkmaktadır. Gecekondu mahallesi akraba ya da hemşeriliğın verdiği aşinalıkla birlikte kente tutunma stratejilerini paylaşan

bir grup özelliği göstermektedir. 1980’li yıllarda apartmanların yaygınlaşmasıyla sosyalliklerin değişimi komşuluğun görece zayıfladığı dile getirilmektedir. Apartman kültüründe Türkiye özelinde aile apartmanları olgusu ortaya çıkmakta ve dayanışma ağının güçlü olduğu bir süreçten de bahsedilmektedir. 2000’li yıllar itibariyle site ve rezidans yapılarıyla mahallenin anlamını kaybederek izole yaşamlara doğru geçildiği bilinmektedir. 2012 yılındaki kentsel dönüşüm yasasıyla güvenli konut kaygılarının sıklıkla dile getirildiği, bu tip konutlarda duvar hizasının yükseldiği, çevresinin tellerle örüldüğü ve kameralarla kayıtlanan bir yaşam inşa edilmiştir. Özel güvenlik görevlilerine istihdam sağlayan bu tip konutlarda “güvenlikli yaşam” vaadiyle konut satışlarının reklamları yapılmaktadır. Kapalı site ya da rezidanslar post endüstriyel kentlerin tematik mekânsal öğeleridir. Post endüstriyel kentlerde kamusal erişimin olmadığı sokaklardan örülü bu tip konutlar içe dönük tasarımı ve ayrıcalıklı mekânlarıyla varlığını göstermektedirler (Yücel, 2020). Marka konutlar yaratma motivasyonu içerisindeki piyasanın kalesi niteliğindeki bu tip konutların bulunduğu mahalleler de pazarlama ve reklam stratejilerine dâhil olmaktadır. Kapalı otopark imkanıyla site/rezidans dışındaki herhangi bir konumda etkileşimde bulunmayan bireyler kapalı yaşam profilini sergilemektedir. Dünyanın artan hareketliliğine bağlı olarak mekânların birbirine benzediğini ve kültürel özgünlüklerin kaybolduğu vurgulanmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleriyle birbirine benzeyen konut ve yaşam alanlarının mekân aidiyetini olumsuz etkileyerek kimliklerin de benzerliğine dikkat çekilmektedir (Lewicka, 2011). Kentsel yaşamın vazgeçilmez olduğu günümüzde Türkiye nüfusunun 2026 yılı itibariyle %77,5’nin kentsel alanda yaşadığı (Worldometers, 2026) göz önüne alındığında mahallenin önemi bir kez daha göstermektedir. Kent merkezlerinin girift yapısı bireylerin toplumsallıklarından ziyade niceliğe indirgiği bir durumu sergilemektedir. Bu noktada mahalle tanışıklığının kentin karmaşıklığını alarak sosyal güveni inşa etmesiyle mahallenin göz ardı edilmeyecek bir form olduğu

karşı karşıya kalınmaktadır. Aşağıdaki tabloda yer alan 1955 yılından 2026 yılına kadarki kırsal ve kentsel nüfus oranlarına bakıldığında bireyler için mahallenin kentin mikro yapılanması olduğu söylenebilir.

Kaynak: (Worldometers, 2026).

Mahalle tanımlanabilir mekânsal ve sosyal birimler olarak homojen bir alanı ifade etmektedir (Galster, 2001). Sosyal ilişki ve kültürel kimliğin zemini olan mahalle son dönemdeki küresel değişimlerle önemini bir kez daha göstermiştir. Covid-19 pandemisi, yeni toplumsal hareketler, tsunami, yangın ve deprem gibi olağanüstü doğal afetler mahallelerin anlamını görmeyi sağlayan değişimlerdir. Birey adına içinde doğup yetiştiği aile kadar yaşadığı mahalle de bireyin sisteminin anlaşılması için ön koşul niteliğindedir. Bireylerin aidiyet köklerini anlamın da bir yolu olan yaşanan muhit sosyalliklerin formunu da göstermektedir. Aidiyet her ne kadar öznel bir deneyim olarak anlaşılabilir da toplumsal dinamiklerden azade değildir. Normlar, deneyimler, koşullar, ihtiyaçlar aidiyeti şekillendirmektedir (Slavich, 2020). Bireylerin sosyal çevresine bağlı olarak aidiyetini kurdukları söylenebilir. “*Bizim mahalle*” şeklindeki sahiplenilmiş bir ifade bireyin kimliği, algısı ve kültürünü göstermektedir.

Toplumsal ilişkilerin inşa merkezi olan mahalle, sakinleri arasındaki etkileşimi sağlayarak toplumsallığı vurgulamaktadır. Bireye kimlik sunarak toplumsal arenada ona karşı nasıl

davranılacağını belirlemektedir. Aile üyeleri ve komşularla birlikte toplumsala açılan bir kapı rolünde olan mahalle, kentin dinamiğine hazırlık süreci olmaktadır. Mahalle sakinleri denilebilecek (esnaf, komşu, arkadaş, vs.) çevreden daha büyük toplumsallığa doğru geçiş alanıdır. Gündelik hayatta karşılaşılan insanlara aşinalıkla birlikte güven duygusunun oluşumu bireylerin mahalleye karşı olumlu duygularını beslemektedir. Benzer yaşam örüntülerinin bulunduğu mahalle kendine has bir iklimi var etmektedir. Hatta bu durum kentin yerlileri arasında bilinerek bazı mahalleler övgü ya da beğeniyle anılırken bazı mahalleler ise ötekileştirici ifadeler yer almaktadır. Damgalanan mekânlar olarak bilinen getto, banliyö ve gecekondu bu durumu örnekler niteliktedir.

Komşuluk: Sosyal Sermayenin Somut Karşılığı

Komşuluk fiziki yakınlığa işaret eden mekânsal bir ilişki ağıdır. Sosyal ilişkilerde önemini koruyan komşuluk; dayanışma, güven ve aidiyeti içeren yakınlık göstergesidir. Sosyal sermayenin görünür biçimi olan komşuluk, dayanışma ve güvenin ilk tanığıdır. Sosyal sermaye, güven ve ağ temelinde inşa edilen bir kaynaktır. Gündelik yaşamın bir parçası olan komşuluk gayri resmî ilişki formu olarak öncelikle mekânsal yakınlığa işaret etmektedir (Ruonavaara, 2021). Günümüzde komşuluk ilişkilerinin de mahalledeki değişime benzer bir şekilde daha izole bir yaşama doğru geçilmesiyle küçülmeye gidildiği belirtilmektedir. Karşılıklı yardımlaşmanın azaldığı ve duygusal bağın koptuğu günümüz komşuluğunun tesadüfi karşılaşmalara indirgendiği tartışılmaktadır. Fiziksel olarak yakın olmasına rağmen sosyal mesafenin açıldığı bugünün komşuluk ilişkisinin yüzeyselliği öne çıkmaktadır (Brednikova, 2021). Komşular arası iletişimin pasif bir biçimde gerçekleştiği, dayanışma ve yardımlaşma ritüellerinin zayıfladığı, kimlerle görüşüleceğine bireylerin kendisinin karar verdiği bir sosyallik biçimi söz konusudur. Komşular arası ilişkinin kamusal alanlara taşınarak tesadüfi karşılaşmalardan planlı görüşmelere yerini bıraktığı görülmektedir. Burada komşuluk ilişkilerinin bir

tercih olduğu görülmektedir. Komşuların etkileşimlerinin daha yüksek olduğu “üçüncü mekân” olarak ifade edilen kafe tarzı mekânlarda mahalle bağlarının güçlü olduğu belirtilmektedir (William & Hipp, 2019). Komşularla sık etkileşimde bulunmanın toplumsal ve bireysel olumlu yansımalarının olduğunu ve mahalle refahını artırdığı bilinmektedir (Zangger, 2025). Yaşama memnuniyetini de artıran bu durum izolasyona karşı doğal bir çözüm olmaktadır.

Modern dünyanın bireyselleşmeyi ön plana çıkarması komşuluk ilişkilerini zayıflatırsa da mahallenin önemi yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Sosyal sermayeyi güçlendiren de bir alan olarak mahalle, bireyi kentin kaosundan koruyan örüntü sunmaktadır. Sosyal sermaye aile, arkadaş, akrabalık gibi bağlılığı ifade etmektedir. Mekânsal bir zeminin getirisi olan komşuluk da sosyal sermayenin aracı rolünü göstermektedir (Patulny & Svendsen, 2007). Temelde ilişkiler ağını imleyen sosyal sermaye, bireyler için güç potansiyeli taşımaktadır (Bourdieu, 2015). Sosyal sermayenin temel bileşeni olan komşuluk temelde insanın bir başkasına ihtiyacı olduğunu kabul etmektedir. Mahalleye karşı olumlu geliştirmede çevresel faktörlerin etkisi kadar yerel sosyal ağların da rolü önemlidir. Mahalle ikliminin mahalledeki günlük ritmi belirlediğini ve komşular arasındaki karşılıklı desteğin özellikle düşük statülü grupların refahına olumlu yansıdığı belirtilmektedir (Robinette vd., 2021). Komşularla ilişkilerin özellikle işsizler ve emekliler için yaşam memnuniyeti açısından önemli olduğunu belirtilmektedir (Howley vd. 2015). Yaşlanmayla beraber arkadaşlık ağlarının küçülüp mahalledeki sosyal ağların artışına dikkat çeken Kalmijn (2024), yaşlılıkta komşularla destek mekanizmasının artan önemini vurgulamıştır.

Sosyal ilişkilerin fiziki karşılığı olan komşuluk mahalleye dair algı ve güveni beslemektedir. Mahalle sakinleri arasındaki etkileşimin aidiyeti geliştirme potansiyeli bulunmaktadır. Komşularına güvenmeyen bireylerin toplumsal dışlanmayla

da karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Yerel yönetimlerin kent planlamasından sosyal politikaların uygulanma ve izlenme biçimine kadar geniş bir alan mahallenin dinamiklerini etkilemektedir. Robb vd. (2025), güvenli kentler inşa etmek ve sürdürmenin yerel yönetim ve o kentteki sakinlerin iş birliğine dikkat çekmektedirler. Yerel yönetimlerin yetersiz kamu hizmeti sunmasının güveni azaltan bir faktör olduğunu vurgulamaktadırlar. Yerel yönetim ve hükümete duyulan güvenin mahalleye de olumlu yansımaları olduğunu ifade etmektedirler. Ziller ve Andreß'nin (2021), Avrupa şehirleri üzerine yaptıkları araştırmanın sonucuna göre yerel yönetim ve kamu hizmetinin sosyal güveni oluşturan önemli bir aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Spor ve kültürel tesislerin iyileştirilmesi, sokak ve binaların yapısal güvenliğinin de kente güveni pekiştirdiği bilinmektedir. Hizmet kalitesinin artışına paralel olarak sosyal güvenin arttığı da söylenebilir. Güvenin oluşması ve sürdürülmesinde kentin fiziksel çevresinin öneminin yanında toplumsal doku olarak ifade edilen komşuluk ve akrabalık bağları da güveni besleyen öğelerdir.

Toplumsal bir organizasyon olarak mahalle, kişilere kimlik ve statü sunmaktadır. Kimlikler belirli bir zamanda ve mekândaki eylemlerle şekillenmektedir. Birtakım değerler paydasında buluşulan mahalle ortak yaşam alanı olmaktadır. Mekânsal ve fiziksel çevrenin önemine değinen Waine & Chapman (2022), mahallenin aidiyet potansiyelini vurgulamaktadırlar. Mahalleyi içselleştiren bireylerin sosyal gruplara üye olarak ağlarını genişlettikleri bilinmektedir. Anlam oluşturmak ve bağları güçlendirmek için aracı konumundaki mahalle, kolektif aidiyetin de kurucusu olmaktadır. Topluluk duygusunun güçlenmesini sağlayan mahalle sosyal sermaye ağının güçlenmesini de sağlamaktadır. Putnam (2000), mahalle düzeyindeki sosyal sermayeyi ortak norm ve karşılıklı güvenle tanımlamaktadır. Sosyal sermayeyi sembol ve göstergeler üzerinden açıklayan Putnam, bireylerin ilişki pratiklerini organize etmesini vurgulamaktadır. Mahalle bu noktada ilişki

biçimlerini belirleyen bir yapı olarak kayda değer bir sosyal sermaye noktasıdır. Mahalle sosyal sermaye potansiyeliyle bireyi topluma bağlayan bir formdur. Bireyin hayatında önemli bir konumdaki mahallede bugün sosyal güvenin zayıfladığı dile getirilmektedir. Sosyal güvenin hızla çözüldüğünü belirten Putnam (2000), toplumsal katılımın azalmasını ifade etmektedir. Amerika'daki sosyal sermayenin düşüşünü “yalnız başına labut devirme” metaforu olan “bowling alone”la açıklamaktadır. Çeyrek yüzyılda Amerika'daki gelişmelere bakıldığında iletişimin yüzeysel formda kaldığını ve duygusal bağların azaldığını belirtmektedir. Akrabalık ve komşuluk gibi sosyal sermaye araçlarının geleneksel anlamlarının değiştiği söylenebilir. Bu durum bireylerin yaşadıkları muhitten başlayarak toplumsal sorumlulukları hissetmeyerek çözülmeye doğru bir süreci beraberinde getirmektedir. Aidiyet krizlerini de tetikleyen bu durum postmodern dünyada bağ kuramayan bireyleri göstermektedir.

Kamusal alan huzur ve güvenin yanında birtakım suç ve risk de taşıyan ortamdır. Kamusal alanlardaki güvensizlik algısı güven duygusunu da tetikleyebilmektedir. Bir bölgedeki sosyo-demografik ortamın fiziksel ortamdaki daha fazla güvensizliği etkilediğini belirten Putra vd. (2023), sınıf ayrımı, eşitsizliğin hâkimiyeti veya azınlıklara yönelik olumsuz algıların mahalle algısını şekillendirdiği görülmektedir. Toplumsal açıdan sürdürülebilir kentlerin inşası ve yönetiminde uyum merkezi bir konumdadır. Kent sakinleri arasındaki uyum ve sosyal ayrımın önlenmesine yönelik çeşitli stratejiler benimsenmektedir. Norveç'te yapılan bir etnografi araştırmasının sonucuna göre kültürel unsurların bireylerin mahalleye duyacağı güveni belirlediği sonucuna ulaşılmıştır. Etnik farklılıkların bulunduğu mahallelerin kültürel güvensizlik yaratarak komşulara yönelik güvensizliği de tetiklediği vurgulanmaktadır. Bu sosyal dokunun aşınması durumu da bireylerin mahallede yaşamlarını sürdürmelerini kesintiye uğratarak konut istikrarsızlığına neden olmaktadır (Andersen vd., 2025). Kültür; inanç, yemek, koku, giyim, hayal, düşünce, algı ve aile yapısı olarak duygu ve bilginin

birleşimidir. Örneğin bir mahallede müziğin sesinin ne kadar yüksek çıkacağı kültürel olarak kodlanmaktadır. Dolayısıyla da mahalle sakinlerinin yemek ya da müzik aracılığıyla kültürel kimliklerini ifade edebilmeleri söz konusudur (Low, 2017). Yerel yönetimlerin sağlıklı yönetim uygulamalarının sosyal güveni artırdığı tespit edilmiştir. Şeffaflık, hesap verilebilirlik ve duyarlılığın güvenin yükselmesinde önemli rol oynadığı vurgulanmaktadır (Beshi &Kaur, 2019).

Amerika ve Finlandiya’da yapılan araştırmalarda (Hirvonen &Lilius, 2019) komşuluğun genç kuşaklarda gerileyerek sosyalleşmenin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Cezayir özelindeki başka bir araştırma da komşuluğun yüzeyselleşerek sembolik hale geldiğini ortaya koymaktadır. Mahalledeki komşuluk ilişkilerinin çekingenleşmesiyle sosyal bağların kırılgan hale geldiği belirtilmektedir (Nour, 2025). Neoliberalizmin kentsel yansımaları kentleri şekillendirirken kentlerdeki sosyal ilişkileri de değiştirmektedir. Şili’de yapılan araştırma sonuçlarına göre neoliberal kentsel dönüşümlerin yerel ağları zayıflatarak yüzeysel aidiyet kurulduğunu göstermektedir (Link vd., 2021).

Komşuluk bugün destek mekanizması rolünden çıkıp hizmetlerin satın alındığı profesyonel bir sürece evrilmiştir. Covid-19 pandemisi tüm toplumsallık biçimlerini değiştirdiği gibi komşuluk formlarını da etkilemiştir. Mahalle muhtarı ya da kanaat önderleri öncülüğündeki WhatsApp grupları mahallelinin iletişim ve haberleşme ağı rolünü sağlamaktadır. Mikro düzeyde sosyalleşme pratiklerini gösteren bu durum mahalle kültürünün değişimini somutlaştırmaktadır. Geleneksel mahalle zihniyetinde yaşanan problemlerin çözümü yüz yüze iletişim formu iken bugün çevrimiçi gruplar aracılığıyla site/apartmana yöneticisinin muhatap alınması söz konusudur. Mahalle kültürünün geleneksel anlamını kaybetmesinde bugün yoksulluk, ekonomik ayrışma, kentsel dönüşüm süreçleriyle komşuluk ilişkilerinin zayıflayarak toplumsal çözülmeye doğru gittiği söylenebilir. Kentsel alanlara yönelik güvensizlik algısı kent sakinlerinin aidiyetini zedelemektedir.

Aidiyet Arayışı ve Toplumsal Çözülme: Nereden Nereye?

Aidiyet; bireyin bir grubun parçası olmaya yönelik temel bir ihtiyaç olarak tanımlanabilir. Kişilerarası anlamlı ilişkiler kurma eğilimde olan bireyler için bağ kurmak doğal bir süreçtir. Başkalarıyla uyumlu bir yaşam kurmayı sağlayan aidiyet, kabul görme ve temas etme durumuyla temelde toplumsal boyutu öne çıkarmaktadır (Lambert vd., 2013). Aidiyet, bireyin sosyal gruplarla ve mekânlarla bireysel veya kolektif deneyim sonucu bağlantı kurma duygusudur. Öznel bir duygu olan aidiyet, ekonomik, sosyolojik, davranışsal ve zihinsel davranışın sonucunda gelişen insani bir ihtiyaçtır (Allen vd., 2021). Gündelik yaşamın gerçekleştiği ortak arka plan olarak mahalle, mekân temelli etkileşim kurmanın yoludur. Belirli bir bölgede yaşayanlar arasındaki topluluk duygusu ve güven olarak anlaşılan mahalle aidiyeti, kültürel uyumun da göstergesidir. İletişim ve etkileşimin mahalle aidiyetini geliştirdiği ifade edilmektedir (Friedland, 2001). Yaşanılan kent ya da ülke, iş yeri, eğitim ve benzeri durumların değişme ihtimaliyle bugünün bireyleri sürekli hareket halindedir. Link vd. (2021), günümüzde neoliberal kentleşme paradigmasının mahallelerde aidiyet duygusunu engelleme eğiliminde olduğunu vurgulamaktadırlar. Geleneksel toplumlarda doğal bir aidiyet zemini olan mahalledeki bazı rutinlerin değişimi söz konusudur. Yardımlaşma ritüelleri bugün nostaljik bir hatıraya dönüşmektedir. Sanal platformlar aracılığıyla yeni rutinlerin oluşarak izole bir yaşama geçildiği söylenebilir. Fiziki dünyanın zorunlu olmadığı sanal platformlarda veri paylaşımı üzerinden bir yakınlık kurulduğu söylenebilir. Dijital arkadaşlık olarak da nitelendirilebilecek bu durum mekânsal sınır olmaksızın yeni bağ yaratma potansiyelini göstermektedir.

Castells (1996), ağ toplumu kuramında bilgi ve iletişim teknolojileri odağında yeni bir toplumsal yapıdan bahsetmektedir. Gündelik yaşamın ağlar etrafında örüldüğü bir toplumsallıkta vitrinler aracılığıyla etkileşim kurulmaktadır. Goffman'ın (2020), dramaturji perspektifinden yararlanarak

sosyal medyanın sahne öñü işleviyle bireylerin kimliklerini istedikleri kurguyla ekranda var ettikleri söylenebilir. Bu durum kimliğin değışkenliğine dikkat çekerken kabul görme/onaylanma ihtiyacıyla farklı rollerin görülebildiğı bir mecra olarak sosyal medyayı akla getirmektedir. Dijitalleşmenin toplumsallıklara yansıması daha akışkan bir görünüm olmasının yanında toplumsal kurumların da değışimini belirtmek gerekmektedir. Bauman'ın (2019), geçici ve hız olana vurgu yaptığı “akışkan modernite” kavramı da bu değışimi anlamada işlevsel olmaktadır. Sanal zemin bu noktada yeni toplumsal dinamiklerin somut karşılığı olarak yorumlanabilir.

Dijitalleşme; hız ve zaman kazanımıyla kabul gören önemli bir değışim parametresidir. Yaşamı kolaylaştırması ve görece erişimin kolay olmasıyla dijitalleşmenin toplumsal yapıya yansımaları bulunmaktadır. Zaman ve mekân bağılı olmaksızın iş birliği ve yeni sosyallik fırsatlarının yanında derin bir yalnızlığı da beraberinde getirdiğı sıklıkla tartışılmaktadır. Turkle'nin (2011) “birlikte yalnız” kavramı bahsi geçen durumu özetler niteliktedir. Dijital mecrada kalabalıklar içerisindeyken duygusal açıdan doygunluğun olmayışına dikkat çekilmektedir. Telefonla konuşmak yerine mesajlaşmayı tercih eden gençlerin gerçek bir iletişim kuramama hissini vurgulayan Turkle, sürekli ağlar üzerinde bir yaşam kurgulamanın risk potansiyeli taşıdığını belirtmektedir.

Sanal ağların gündelik yaşamdaki vazgeçilmez konumunu Giddens'in (2019) “ontolojik güven” kavramı sosyolojik perspektifi anlama adına açıklayıcı olmaktadır. Ontolojik güven bireyin kimliğinin sürekliliğine ve sosyal çevresindeki düzene duyduğu güven olarak anlaşılmaktadır. Bu noktada rutinlerin belirleyici olduğunu vurgulayan Giddens, bireyin düzenli yaptığı eylemlerle kaos korkusunu yöneterek öz kimliğini inşa ettiğini belirtmektedir. Çünkü birey yaşamını ve çevresini öngörebildiğı sürece güvenini korumaktadır. Aniden gelişen dinamikler ise güven hissini sarsarak bireyi çelişkilerle karşı karşıya bırakmaktadır. Yüz yüze tanıdığımız

kişinin güven ya da tehdit ikilemi toplumsallığın zeminini de sarsan bir paradokstur. Toplumsal güvenin zedelendiği bu durum mekânsal dönüşümlerle risklerin yoğunlaştığı sokağın korkutucu yanını da beraberinde getirmektedir.

Geleneksel dinamiklerin hâkim olduğu dönemde aidiyet çoğunlukla aile, din, coğrafya ve kültürel bağlama dayanmaktadır. Bireyin kimliğinin referansları olan bu kökler öğrenilen, görülen ve aktarılan bir süreçtir. Ritüeller aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılan aidiyet örüntüleri “biz” bilincini inşa etmektedir (Pentaris & Stacey, 2014). Mahalle aidiyeti, orada yaşayan kişilerin etkileşimleri sonucu kurulan bir bağlantıdır. Toplumsal bağların mahallede başladığı ve güçlü bir mahalle aidiyeti olan bireyin topluma katılımının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal uyumun mahalle aidiyetinden geçtiğini belirten Liu vd. (2018), kolektif kimlik edinmede mahallenin önemini vurgulamaktadır. Bir mahalleye ne kadar ait hissederse birey diğerleriyle etkileşime girme ve temas kurması o kadar hızlı olmaktadır.

Dini ritüeller olarak kabul edilen dua, bayram, kutsal gün ve törenlerin (Santiago, 2023), dil ve kültürel mirasın işaret ve sembollerle (Tanveer vd., 2025), aidiyetin kaynakları olduğu söylenebilir. Göçmen toplulukların asimilasyona uğramamak için aidiyetlerini kalkan gibi kullandıkları vurgulanmaktadır. Yeni mekânda varlığını inşa etmek için dil ve kültürel pratiklere sıkı sıkıya bağlanan göçmenlerin aidiyet köklerini sürdürme motivasyonu yüksektir. Kültürel mirasın korunması noktasında da kendisini gösteren aidiyet geleneksel toplumlarda makul karşılanmaktadır (Tanveer vd., 2025). Modern dünyaya gelindiğinde ise kimliklerin değişimi bireylerin çoklu aidiyetlere sahip olmasını gerektirmiştir. Kimliğin dinamik boyutunun ön plana çıktığı bu dönemde özellikle gençler için farklı aidiyet kökenleri telaffuz edilmektedir. Geleneksel aidiyet köklerinin dönüşümünün küresel eğilimlerle birlikte düşünmeyi gerektirmektedir (Pfaff-Czarnecka, 2020; Gibbons vd., 2025). Dijital teknolojin ortaya çıkması ve toplumların bu

yeni gelişmeye hızlı bir şekilde entegre olmalarıyla bireylerin tercihlerinin esnek bir kimliği beslediği görülmektedir. Dijital teknoloji araçlarıyla yaşanan etkileşim her an çevrimiçi kimlik sunumunu gerektirmektedir. Dijital toplumlarda rol ve statülerin çoğalması bireylerin aidiyetlerini parçalı hale getirmektedir (Parente,2024). Yeni aidiyet formlarının vazgeçilmez bir alan olan dijitale eklenmesiyle fiziksel ve sanal aidiyetlerden bahsedilebilir.

Tüketimin sunduğu imajla sahip olunmak istenilen kimliğe göre aidiyet kökleri değişebilmektedir. Tüketime göre kimlik kazanılan bu çağda aidiyet tüketim endeksine dönüşmüştür. Moda ve reklam öğeleriyle mensup olunan sınıfla uyumsuz davranışları sergileyen postmodern bireyler dışarıda kalma korkusundan sıyrılmaktadır. Aidiyet numuneleri kaygan olan bahsi geçen birey aidiyetsizliğini marka ve sembollerle gidermeye çalışmaktadır. Bu dönemde kimlik toplumsallıkları belirleyen değer örüntüsünden çok imaj ve estetiğin ön plana alındığı bir anlama evrilmektedir (Ersoy, 2014; Gülcan &Ergin, 2020). Göze hitap eden estetik görünümle aidiyetin kökeninin farklılaştığı söylenebilir. Uluslararası hareketliliğin normalleştiği günümüzde bireylerin aidiyetleri de birden farklı boyutta şekillenmektedir. Uluslararası göçlerle birlikte din, dil, kültür ve ulus gibi faktörlerin yeni bağlamlara taşınmasıyla aidiyetin de katmanlaştığı söylenebilir. Kültürel kimliklerin revize edilerek yeniden tanımlandığı günümüzde farklı mekâna ve kültüre aidiyetler gelişebilmektedir. Hareket halindeki bireylerin çoklu aidiyet sahibi oldukları söylenebilir (Yazgan, 2016). Farklı coğrafyadaki yeni mekânlara geliştirilecek aidiyetler o muhitin toplumsal hafızasına dâhil olmakla mümkün olacaktır.

Garde (2020), mahalle hayatını canlandırmayı hedefleyen bir anlayışı savunarak insanın yoğunlukta olduğu yeni şehir hayatını tasavvur etmektedir. Güvenli bir mahalle inşa etmenin yolunu Jacobs (1961), “sokaktaki gözler” (eyes on the street) metaforuyla açıklamaktadır. Güvensizliğin önüne geçmek için mahalle sakinlerinin informel bir şekilde denetleme

mekanizması kurmasını öneren Jacobs, yürüyüş yapan kişilerden mahalle esnafına kadar pek çok gözün radar görevi yaparak mahalleyi denetlediğini söylemektedir. Bu sayede güvenilir ve aidiyeti yüksek mahalle sakinlerinin oluşabileceği öngörülmektedir. Aidiyet duygusunun zedelendiği ya da düştüğü durumlarda çeşitli olumsuzluklar yaşanmaktadır. İntihar eylemlerinin aidiyet duygusunun zedelendiği dönemlerde arttığı görülmektedir. Amerika’da farklı etnik kökene mensup bireyler arasındaki mahalle aidiyetine bakıldığında aidiyet duygusu geliştiremeyenlerin ölüm düşüncesinde olduğu görülmüştür. Aidiyet geliştiren kişilerin kültürel ve duygusal engelleri aşarak toplumsal bağlantıya geçtikleri bilinmektedir. Mahalle aidiyeti geliştiren kişilerin toplumsal entegrasyonlarının güçlü olduğunu vurgulayan Silva vd. (2023), toplumsal katılımı aidiyetin yükseldiğini ortaya koymaktadırlar. Day (2009), gençler özelindeki etnografi araştırmasında günümüzde inanç ve dinin aidiyet için yetersiz kaldığını belirtmektedir. Türkiye’de ise ergenlerde dini kimliğin ve akranların aidiyet ihtiyacına hala cevap verdiğini fakat medyanın bu kimliği değiştirme etkisi bulunduğu dile getirilmektedir (Çetin, 2021).

Modern toplumlarda aidiyetin katmanlı ve esnek yapısı bireyleri çoğul ve değişken aidiyet referanslarına yönlendirmektedir. Günümüzde aidiyet sınırları aşan bir formda olup mikro, yerel ve küresel arasında akışkan konumuyla karşımızda durmaktadır. Bu noktada geleneksel aidiyet referanslarının tamamen ortadan kalktığını söylemek indirgemeci bir bakış açısı olacaktır. Aidiyet köklerinin değişimi bireylerin toplumsal konumları ve değişim karşısındaki bakış açılarına paralel bir şekilde etkilendiği söylenebilir. Aidiyetlerin çoğul ve parçalı hale gelmesine ilaveten esnek bir formda devam ettiği düşünülmektedir. Kalıcı ya da geçici aidiyet formlarını da yenileştirmekten ziyade modern öznelerin alacağı pozisyona göre değişme potansiyelinden bahsedilebilir. Akışkan bir aidiyet görünümünü sunan bu çerçeve bireylerin aktif bir şekilde inşa ettikleri süreci de göz önüne getirmektedir.

Bireylerilgi alanı, siyasi görüşü ya da dini pratikleri ekseninde dijital platformlar aracılığıyla bulunduğu bölgenin dışında küresel düzlemde de aidiyet arayışlarını sürdürebilmektedir. Bu durum bireylere özgürlük zemini sunmakla birlikte yerelde toplumsal çözülmeye neden olabilecek riskleri de beraberinde getirmektedir. Kolektif bilincin işleyişinin belirsiz hale gelmesi de bireylerin yüzeysel bağlar kurmasına neden olmaktadır. İzole yaşamları besleyen bu durum aidiyet nesnelerini de kar odağında piyasa ürününe dönüştürebilmektedir. Aidiyet kuracağı alanı da seçme özgürlüğü bulunan modern öznenin kutsallaştırılması söz konusudur. Mekânsal ve toplumsal bir süreç olan aidiyet öznel olana doğru geçmektedir. Bireysel faydaların öncelenmesiyle mahalle ya da topluma aidiyetinin önemini koruyamadığı görülmekte; bu da toplumsal çözülmeyi hızlandırmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde mahalle kelimesi genellikle nostaljik konuşmalar içerisinde geçmektedir. Geleneksel mahalleler sosyal yapının farklılıklarından beslenen bir durum iken bugün homojen görünüm bir söz konusudur. Geleneksel mahalle tahayyülünde birincil ilişkilerin yoğun bir şekilde yaşandığı bir yaşam alanı formu bulunmaktadır. Sosyal çevrenin tanınır olması ve risklerin öngörülebilir olması çevreyi güvenilir kılmaktadır. Homojen yaşamların birada olması da bu güvenilir zemini beslemektedir. Bugün küresel ve yerel ölçekte farklılıkların her geçen gün katmanlaşması karşı koyulamaz bir heterojenliği getirmektedir. Ülkelerin benimsedikleri politikalar farklı olsa da her ülkenin gündemini bir şekilde meşgul eden göç dalgaları, küresel finansal krizler ve iklim riskleri gibi katmanlı bir durum söz konusudur. Dünya, siyasi belirsizlik ve savaşlar, yapay zekâ, ekonomik küçülme ya da alternatif enerji kaynaklarına yönelimi konuşurken bir yandan da bahsi geçen tüm gelişmeler mikro düzeyde bireylerin yaşam alanlarını etkilemektedir. Çeşitli yansımaları bulunan bu gelişmeler bireyin yaşadığı evrene, topluma ve

hükümetlere olan güvenini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Devletlerin vatandaşlarına yönelik güven temin etme görevi küresel konjonktüre bakıldığında her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. İdeolojilerin kırılabilirliği karşısında güvenli bir alan arayışındaki modern bireyler için yaşam alanları daha fazla önem kazanmaktadır. Yakın ilişkilerin hâkim olduğu mahalle sıcaklığı 1980’li yıllarda Türkiye’de televizyon sahibi hanelerle birlikte bir değişime girmiştir. Türkiye’nin toplumsal yapısında yakın döneme bakıldığında teknolojinin evlere girmesi, gecekondu mahallelerinin kentsel dönüşüme tabii tutulması sokaktan eve doğru kademeli bir geçişi getirmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin zayıflaması mahallede karşılaşılan bireylerin potansiyel risk olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu durum ise makro düzeyde sosyal güvenin zedelenebileceğini göstermektedir. Mahalledeki fiziki eksikliklerin giderilmemesi veya yerel yönetim hizmetlerinin yetersiz kalması güvensizliği doğuran birincil faktörlerdir. Toplu ulaşım sistemlerinden aydınlatmaya kadar mahalle sakinlerinin aldığı hizmet kalitesi o çevreye duyulan güveni etkilemektedir. Kent merkezinden uzak ve ötekileştirilmiş bir mahalleden merkeze günde iki kez ulaşımın olması ve sokak lambaları yanmaması fiziksel güvenliği şekillendirirken kültürel ve sportif imkânların olmaması da mahalle sakinlerinde mahrum bırakılmış hissine sürüklemektedir. Kentin cazibe merkezi olan rekreasyon alanlarından uzak kalan mahalleler farklı muhitte yaşayan bireylerce de güvensiz olarak algılanmaktadır. Mahalleye güvenin oluşması için öncelikle fiziki çevrenin eksiksiz bir şekilde donatılması gerekmektedir. Fizyolojik ihtiyaçların yanında mahalledeki okul, cami, sokak, market ve benzeri mekânların bakımlarının yapılması ve bireylerarası etkileşimin de sürdürülebilir de olması gerekmektedir. Güvenli bir mahalle profili bireylerin mahalleyi benimsediği, olumlu duygular geliştirdiği bir zeminde mümkün olmaktadır. Bu noktada mahalleye yeni taşınan bireylerin belirli bir süre geçirmesi, mahallenin mekânlarını ve yaşayan kişileri tanıması gerekmektedir. Mahalleye dair olumlu iklimi geliştirebilen

bireyler için mahalle güvenilir mekân kategorisine girmektedir. Aidiyet bireyler için temel bir gereksinim olarak yaşanan muhit özelinde de kendisini gösteren bir duygudur. Mahalle sakinleri arasındaki aşinalık aidiyeti güçlendiren bir etki yaratarak güvenli atmosferi kurmaktadır. Bu açıdan mahalleye yeni taşınan bireylerin mahalle iklimini tanıması için komşuluk olgusu devreye girmektedir.

Mahallenin niteliklerini ve profilini tanıtan komşular bireylerin o kültüre uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Bugün mahalle profilini gösteren emlak ve konut siteleri bireylerin satın alacakları evlerin çevresinde karşılaşacakları potansiyel komşularının niteliklerini resmetmektedir. Eğitim seviyesinden gelir durumuna, aile türünden çocuk sayısına kadar mahallenin sosyal profilinin görülebilmesi bahsi geçen aracı komşuyu gereksiz kılabilir. Online platformların bu denli detaylı bir tabloyu sunması sahip oldukları veriler sayesinde. Günümüzde veri analitiği denilen durumla mahallelerin sosyokültürel yapısını dijital ortamda görülmesi komşuluk ilişkilerini psikolojik açıdan etkilemektedir. Sitelerin mahalleleri puanlaması bireylerin kendilerine benzer nitelikteki kişilerle birlikte olma eğilimini kolaylaştırmaktadır. Bireylerin kültürel sermaye ve habituslarına benzerlik gösteren mahalle seçimi mahallenin görünümünü homojenleştirmektedir. Ev sahibi olmak isteyen bireylerin verilerden hareketle konut seçiminde bulunması dolaylı olarak komşusunu da belirlediği söylenebilir. Dolayısıyla mahalle ve komşuluk bireylerin piyasadaki nesnelere sahip olma motivasyonu gibi tüketici pratikleri bağlamında şekillenmektedir. Komşu bugünün bireyleri için “veri” ekseninde risklerin hesaplanabildiği bir süreci kapsamaktadır. Doğal gelişen bir tanışma yerini yaşam tarzı benzerliğinin konforuna bırakmaktadır. Gönüllü bir ayrışmaya gidilen bu durumda komşuluk olgusunun doğal süreçlerden ziyade yapılandırılmış bir çerçeveye indirgenildiğini resmetmektedir. Komşuluğun otantik yapısı yerini bugün mekanik bir hale bırakmış görünmektedir. Güvenin kolektif

bir şekilde inşa edildiği zeminden çıkan komşuluk bireylerin risk haritalarını yönetme stratejilerine dönüşmüştür. Putnam'ın birincil ilişkiler mekânı olarak gördüğü mahalle bugün belirsizliklere karşı bireylerin bilinçli bir izolasyon geliştirdikleri formdur. Dolayısıyla toplumsal çözülmenin nedeni mahallede yaşayan sakinlerin bireyciliğinde görülmektedir.

Toplumsal yapıdaki dayanışma ağlarının zayıflayıp kopması, ortak paydadaki değerlerin çözülmesi olarak tanımlanabilecek toplumsal çözülme bugün dünyanın gündemindeki bir problemdir. Toplumsal çözülme meselesinde akla ilk önce suçların çeşitlenmesi ve artması gelse de sadece suç olgusuna indirgenemeyecek toplumsal bir değişimdir. Kentsel yapılarda yahut daha özelde mahallede güvensizlikten bahsedildiğinde suça indirgendliği görülmektedir. Oysaki suçun somutluğu kadar suç algısı da mahalledeki güvensizliği oluşturan bir durumdur. Güvenin yerini risklere bırakmasıyla bireyler aşinalık duygusundan yabancılarla örülü tedirginlik verici bir zeminde hareket etmektedirler. Kentsel yapının önemli bir ögesi olan mahalle bugün bireyler için öngörülemez tehlikelerle donatılmış bir mekân algısı oluşturmaktadır. Mahalleye güvensizliğin olduğu noktada bireyler güvenilir mahalle tercihinde bulunarak konumlarını farklılaştırma eğilimine geçmektedirler. Dolayısıyla ortak ilgi alanları paydasında buluşamayan bireylerin arasında da zayıf bağların olduğu söylenebilir.

Mahalle birincil ilişkilerin yaşandığı bir yaşam alanından risklerle örülü bir çerçeveye taşınmıştır. Bugünün hâkim konut tipi olan siteler, güvenlik noktaları ve kameralarla bireylerin yaşamlarını korumaktadır. Modern dünyadaki bireyler için komşu, sosyal mesafenin korunduğu bir yabancı statüsündedir. Mahalle bugün sakinleri için ortak değerlerin buluşma noktası değil adres konumundadır. Sosyal ağların zayıflamasıyla farklı akrabalık formları konuşulmaktadır. Yakın arkadaş ya da dost kategorisi bugün yapay zekâ araçlarının yoğun kullanımına yerini bırakmıştır. Akıllı iletişim teknolojilerinin toplumun

her kesimine yayılmasıyla kişisel asistan, mentor ya da dijital arkadaşla dönüşmüş durumdadır. Bugün gelinen noktada teknoloji araç olmaktan ziyade toplumsallıkları yeniden üreten ve değiştiren bir özne halini almıştır.

Günümüz mahallesinde mekansal birlikteliğin yanında sosyal izolasyon durumundaki komşuluk ilişkileri bitme-yok olma değil biçim değiştirme olarak değerlendirilmektedir. Sosyal sermayenin komşular arasında çözülerek işlevsel komşuluk formuna dönüştüğü düşünülmektedir. Pragmatik bir komşuluk anlayışının hâkim olduğu bu durum Türkiye'deki mahalle formlarının paradoksunu da resmetmektedir. Putnam perspektifiyle ifade edilecek olursa mahalle sakinleri arasında hem bağlayıcı sosyal sermaye biçimi geçerliliğini göstermekte hem de köprü kurucu sosyal sermayenin gerilediği görülmektedir. Bir yandan mahallenin güçlü bir kalkan göreviyle işlediğini fakat dayanışmanın daha dar çevrelere indirgiendiği söylenebilir. Benzer yaşam profilindeki bireylerin mikro alanlarındaki etkileşim toplumun geneline yayılmak yerine farklı sosyokültürel yaşamlara karşı güven endişesiyle sınırlanmaktadır. Bu durum komşuluk tartışmalarına yeni bir boyut kazandırarak komşuluğu aşına olanla kurulan kapalı forma getirmektedir. Mahalle otantik güven ortamından mesafeyi koruyan gönüllü bireylerin anlaşma noktası haline gelmektedir. Mahalle aidiyet zemini olarak uzlaşma noktasından ziyade sosyal mesafenin üretildiği ve korunduğu forma bürünmüştür. Sessizce gelip geçilen bir alan olarak mahalle, görünmez duvarlarla ayrımı ortaya koymaktadır. Bu durum toplumsal çözülmenin bireylerin katlanma stratejisi olduğunu göstermektedir.

Mahalle ve komşuluk alanındaki mevcut literatür genel olarak gecekondudan kapalı sitelere geçişle konut tipolojisinin değişimi odağında yoğunlaşırken bu çalışma işlevsel komşuluk kavramına dikkat çekerek özgünlüğünü iddia etmektedir. Mahalledeki güven kaybı genel olarak cemaatsel ilişkinin kaybolması şeklinde düşünülse de günümüzde mahalle

formu ve komşuluk ilişkilerinin yerel ölçekteki karşılığı bilinçli bir mesafe tercihinde anlaşılır olmaktadır. Bu çalışma toplumsal çözülmenin Putnam'ım mekanik güven eksikliği görüşünün aksine rasyonel bir mesafe koyma stratejisi olduğunu iddia etmektedir. Bu durum bireylerin küresel ve yerel ölçekteki risk toplumu öğelerinden kendilerini koruma ve savunma adına izole biçimi olarak değerlendirilebilir. Bireylerin aktif katılımının söz konusu olduğu toplumsal çözülme tartışmasında yerel ölçekte neoliberal paradigmanın etkisi görülmektedir. Neoliberalizmin her tür ilişkiyi pratiğe indirgeyip bireyselleşmeyi yüceltmesiyle sosyalliklerin araçsal bir biçime dönüştüğü söylenebilmektedir. Komşuluk güven ikliminden ziyade konutların ekonomik değerinin ön plana çıkmasıyla neoliberal politikaların etkilerinin görüldüğü sosyolojik bir gerçekliktir. Çünkü neoliberal kentler kapalı ve seçkin konutlarla sosyal mesafeyi besleyen ve derinleştiren bir arka plandır.

Günümüzde dijitalleşmenin toplumsal hayatın merkezine konumlanmasıyla her türlü ilişki formlarının değiştiği söylenebilir. Çalışma hayatından eğitim sistemine, yakın ilişkilerden komşuluk ritüellerine kadar dijital araçlar hayatımıza entegre olmuş durumdadır. Bu durum sanal toplulukların oluşumunu ve bu toplumda yaşayan bireylerin de yeni dinamiklere uyum sağlamasını gerektirmektedir. Birincil ilişkilerin ağırlıkta olduğu geleneksel komşuluk ilişkilerinin yerini bugün sanal bağlantılarla sağlanmasının nedeni dijital iletişimin kolaylaştırıcı etkisi söylenebilir. Yapısal bu etkiye ilaveten eğitim ve iş gibi nedenlerle aile üyelerinin farklı konutlarda yaşamaları söz konusudur. Klasik sosyologlardan Tönnies'in cemaat -cemiyet ayrımı fiziki birlikteliği baz almaktaydı. Bugün teknolojik değişimden ziyade toplumsal yapının yeniden şekillenmesi anlamına gelen bu süreçte, fiziki sınırların devre dışı kaldığı bilinmektedir. Türkiye'nin kente göçünde önemli bir gösterge olan "Aile apartmanı" meselesiyle komşu ve akrabaların doğal bir zeminde yüz yüze süren ilişkilerle yürümesi söz konusudur. Türkiye nüfusunun

%77,5'nin kentsel alanda yaşadığını ve Türkiye'de doğurganlık hızının 2026 itibariyle 1,6 (Worldometers, 2026) olduğu göz önüne alındığında önümüzdeki süreçte konut fazlası durumu aşikârdır. Daha da ilerleyen dönemlerde konutların atıl hale gelerek mahalle olgusunun çözüleceği söylenebilir. Mahallelerin boşalması konutların bakımsız hale getirecek ve o muhitten göç etme durumunu tetikleyecektir. Sosyal güvenin temeli olan mahallede kimlik kaybı yaşanacak ve toplumsal doku kaybolacaktır. Yakın gelecekteki öngörülen bu durum için mahalle duygusu ve sosyal sermayesini anlamaya yönelik araştırmalar önerilmektedir. Farklı mahalle tiplerinde saha araştırmaları yapılarak mahalle profili çalışmaları da diğer bir öneridir. Ayrıca uluslararası mahalle görünümünün önümüzdeki dönemlerde daha da artacağı düşünüldüğünde farklı etnik kökene sahip bireylerin mahalle aidiyetinin incelenmesi gelecek araştırmalar için önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyol Altun, D. (2010). Kapalı Konut Siteleri ve Mahalle Kavramı. *İdealkent*, 1(2), 216-244. <https://dergipark.org.tr/en/pub/idealkent/article/417025>
- Allen, K. A., Kern, M. L., Rozek, C. S., McInerney, D. M., & Slavich, G. M. (2021). Belonging: A Review Of Conceptual Issues, an Integrative Framework, and Directions For Future Research. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), 87–102. <https://doi.org/10.1080/00049530.2021.1883409>
- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Israrlı Birlikteliği. *İdealkent*, 2, 116-139. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/460443>
- Andersen, B., Skrede, J., & Grevstad-Nordbrock, T. (2025). The Significance of Culture For Social Sustainability – A Discussion of Cultural Security and Insecurity in Neighbourhoods. *Local Environment*, 30(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/13549839.2024.2424427>
- Bauman, E. (2019). *Akışkan modernite*. (Çev. S. O. Çavuş). İstanbul: Can Yayınları.
- Berdieva, U., & Ikhtiyorovna, N. (2025). Mahalla- The Factor of Civil Society. *American Journal of Social Sciences and Humanity Research*, 5(3), 22-27. <https://doi.org/10.37547/ajsshr/volume05issue03-06>
- Beshi, T., & Kaur, R. (2019). Public Trust in Local Government: Explaining the Role of Good Governance Practices. *Public Organization Review*, 20, 337-350. <https://doi.org/10.1007/s11115-019-00444-6>
- Bourdieu, P. (2015). Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. (Çev. D. Fırat Şannan-A. G. Berkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Brednikova, O. (2021). “I don’t communicate with my neighbors at all”: Neighboring as a Routine Interaction. *Laboratorium: Russian Review of Social Research*, 13(2), 101–123. <https://doi.org/10.25285/2078-1938-2021-13-2-101-123>
- Carrière, J. (2016). Neighbourhood Collective Efficacy: A Scoping Review of Existing Research. *Neighbourhood Change Research Partnership*. 1-36. <http://neighbourhoodchange.ca/documents/2016/07/neighbourhood-collective-efficacy.pdf>
- Castells, M. (1996). The Rise Of The Network Society. *American Journal of Sociology*. 103(2), 521-523. <https://doi.org/10.2307/2654643>
- Çetin, N.S. (2021). *Gençlerin Dini Kimlik İnşasında Medyanın Rolü*. Adana: Akademisyen Yayınları.
- Day, A. (2009). Believing in Belonging: An Ethnography of Young People’s Constructions of Belief. *Culture and Religion*, 10(3), 263–278. <https://doi.org/10.1080/14755610903279671>
- Delmelle, E. C., & Thill, J. C. (2014). Mutual Relationships in Neighborhood Socioeconomic Change. *Urban Geography*, 35(8), 1215–1237. <https://doi.org/10.1080/02723638.2014.946733>

- Doyle, M., Gerell, M., & Andershed, H. (2021). Perceived Unsafety and Fear of Crime: The Role of Violent and Property Crime, Neighborhood Characteristics, and Prior Perceived Unsafety and Fear of Crime. *Deviant Behavior*, 43, 1347- 1365. <https://doi.org/10.1080/01639625.2021.1982657>
- Du, Y., Jiang, H., Huang, Z. & Yang, H. (2023). Associations Between Neighborhood Environment and Sense of Community Belonging in Urban China: Examining Mediation Effects of Neighborly Interactions and Community Satisfaction. *Frontiers in Public Health*, 10: 1105473. 1-14. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1105473>
- Erman, T. (2012). *Urbanization and urbanism*. İçinde M. Heper & S. Sayari (Eds.), *The Routledge Handbook of Modern Turkey* (s. 293-302). Oxford: Routledge.
- Erman, T. (2013). Küresel ve Yerel Dinamikler Altında ‘Anadolu Kapları’ Kentleri. *İdealkent*. 4(8), 50-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/article/417375>
- Ersoy, E. (2014). Türetim Aynasında “Göz”e Yansıyan Seyirlik ve Sembolik Kimlikler. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 49, 47-74. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101339>
- Friedland, L. A. (2001). Communication, Community, and Democracy: Toward a Theory of the Communicatively Integrated Community: Toward a Theory of the Communicatively Integrated Community. *Communication Research*, 28(4), 358-391. <https://doi.org/10.1177/009365001028004002>
- Galster, G. (2001). On the Nature of Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2111-2124. <https://doi.org/10.1080/00420980120087072>
- Garde, A. (2020). New Urbanism: Past, Present, and Future. *Urban Planning*, 5(4), 453-463. DOI:10.17645/up.v5i4.3478
- Gibbons, J. L., Ashdown, B. K., & Poelker, K. E. (2025). Empathy Among Guatemalan Adolescents: A Mixed-Methods Study of Culture And Economic Condition. *International Journal of Adolescence and Youth*, 30(1). 1-16. <https://doi.org/10.1080/02673843.2025.2456599>
- Gibson, C. L., Zhao, J., Lovrich, N. P., & Gaffney, M. J. (2002). Social Integration, Individual Perceptions of Collective Efficacy, and Fear of Crime in Three Cities. *Justice Quarterly*, 19(3), 537-564. <https://doi.org/10.1080/07418820200095341>
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Goffman, E. (2020). *Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülcan, C. & Ergin, T. (2020). Tüketim Kültürü Bağlamında Bireyin Sosyal Kimlik İnşası Üzerine Bir Araştırma: Marka Toplulukları. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 30-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1158360>

- Haslam, S. A., Fong, P., Haslam, C., & Cruwys, T. (2024). Connecting to Community: A Social Identity Approach to Neighborhood Mental Health. *Personality and Social Psychology Review*, 28(3), 251-275. <https://doi.org/10.1177/10888683231216136>
- Hirvonen, J., Lilius, J. (2019). Do Neighbour Relationships Still Matter?. *Journal of Housing and the Built Environment*, 34, 1023–1041. <https://doi.org/10.1007/s10901-019-09656-0>
- Howley, P., Neill, S. O., & Atkinson, R. (2015). Who Needs Good Neighbors? *Environment and Planning A: Economy and Space*, 47(4), 939-956. <https://doi.org/10.1068/a140214p>
- Jacobs, J (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. USA: Random House.
- Jensen, S. Q., & Christensen, A. D. (2012). Territorial Stigmatization and Local Belonging: A Study of The Danish Neighbourhood Aalborg East. *City*, 16(1–2), 74–92. <https://doi.org/10.1080/13604813.2012.663556>
- Kalmijn, M. (2024). Comparing Neighbors and Friends in Age-Related Network Changes. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 79(9), 1-12. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbae108>
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Hicks, J. A., Kamble, S., Baumeister, R. F., & Fincham, F. D. (2013). To Belong Is to Matter: Sense of Belonging Enhances Meaning in Life: Sense of Belonging Enhances Meaning in Life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(11), 1418-1427. <https://doi.org/10.1177/0146167213499186>
- Larsen, T. S., & Delica, K. N. (2019). The Production of Territorial Stigmatisation: A Conceptual Cartography. *City*, 23(4–5), 540–563. <https://doi.org/10.1080/13604813.2019.1682865>
- Leverentz, A., Pittman, A., & Skinnon, J. (2018). Place and Perception: Constructions of Community and Safety across Neighborhoods and Residents. *City & Community*. 17, 972- 995. <https://doi.org/10.1111/cico.12350>
- Lewicka, M. (2011). Placa Attachment: How Far Have We Come in The Last 40 Years?. *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207-230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Link, F., Señoret, A., & Valenzuela, F. (2021). From Community to Public Familiarity: Neighborhood, Sociability, and Belonging in the Neoliberal City. *Urban Affairs Review*, 58(4), 960-995. <https://doi.org/10.1177/10780874211021512>
- Liu, W., Son, M., Wenzel, A., An, Z., Zhao Martin, N., Nah, S., & Ball-Rokeach, S. (2018). Bridging Mechanisms in Multiethnic Communities: Place-Based Communication, Neighborhood Belonging, and Intergroup Relations. *Journal of International and Intercultural Communication*, 11(1), 58–80. <https://doi.org/10.1080/17513057.2017.1384506>

- Low, S. (2017). *Spatializing Culture: The Ethnography of Space and Place*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315671277>
- Luo, X. (2021). Community to Society: Research on Tönnies's Modernity Thoughts. *The Frontiers of Society, Science and Technolog*, 3(5), 14-18. <https://doi.org/10.25236/FSST.2021.030504>
- Mohnen, S.M., Völker, B., Flap, H., Subramanian, S.V. & Groenewegwn, P. P. (2015). The Influence of Social Capital on Individual Health: Is it the Neighbourhood or the Network?. *Social Indicators Research*, 121, 195–214 (2015). <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0632-8>
- Nour, Z. (2025). Dynamics Of Social Ties in Urban Space And Their Manifestations in Everyday Life Interactions: An Ethnographic Study in El-Wiam Neighborhood – Laghouat. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 2(46), 1-15. [https://doi.org/10.31435/ijitss.2\(46\).2025.3536](https://doi.org/10.31435/ijitss.2(46).2025.3536)
- Oittinen, R., Luoma, T., Huilla, H., & Kosunen, S. (2024). 'If I tell them that I live near the neighborhood, they're like, oh are you poor?' Differences in Young People's Reactions To Territorial Stigma in The Helsinki metropolitan area, Finland. *Children's Geographies*, 22(5), 762–777. <https://doi.org/10.1080/14733285.2024.2369791>
- Parente, G. (2024). Modernity and Identity Processes on The Light of The Diffusion of New Digital Technologies. *Community Notebook. People, Education and Welfare in the Society 5.0*. (Ed. S. Capogna-L. Simanskiene-E. Zuperkiene). 229-258. <https://doi.org/10.61007/qdc.2023.3.161>
- Patulny, R., & Svendsen, G. (2007). Exploring the Social Capital Grid: Bonding, Bridging, Qualitative, Quantitative. *Internaional Journal of Sociology and Social Policy*, 27, 32-51. <https://doi.org/10.1108/01443330710722742>
- Pentaris, P., & Stacey, T. (2014). Believing in Belonging: Belief & Social Identity in the Modern World. *Journal of Contemporary Religion*, 29(3), 567–569. <https://doi.org/10.1080/13537903.2014.945772>
- Pfaff-Czarnecka, J. (2020). From 'Identity' To 'Belonging' in Social Research: Plurality, Social Boundaries, and The Politics of The Self. *European Scientific Journal*, 16(39), 113-132. <https://doi.org/10.19044/esj.2020.v16n39p113>
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. In: Crothers, L., Lockhart, C. (eds) *Culture and Politics*. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1007/978-1-349-62397-6_12
- Putra, D., Salim, W., Indradjati, P., & Prilandita, N. (2023). Understanding The Position of Urban Spatial Configuration on The Feeling of Insecurity From Crime in Public Spaces. *Frontiers in Built Environment*, 9, 1-14. <https://doi.org/10.3389/fbuil.2023.1114968>

- Ranaweera, K. (2024). Urban Harmony: Balancing Fear of Crime with Sustainable and Innovative Community Development. *International Journal of Social Science, Technology and Economics Management*, <https://doi.org/10.59781/nuem4918>
- Robb, K., Uribe, P., Dickens, E., Marcoux, A., Creighton, J., & De Jong, J. (2025). The Impact of City-Led Neighborhood Action on the Coproduction of Neighborhood Quality and Safety in Buffalo, NY. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22. <https://doi.org/10.3390/ijerph22030341>
- Robinette, J., Piazza, J., & Stawski, R. (2021). Neighborhood Safety Concerns and Daily Well-Being: A National Diary Study. *Wellbeing, space and society*, 2. 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2021.100047>
- Ross, C., & Jang, S. (2000). Neighborhood Disorder, Fear, and Mistrust: The Buffering Role of Social Ties with Neighbors. *American Journal of Community Psychology*, 28, 401-420. <https://doi.org/10.1023/a:1005137713332>
- Ruonavaara, H. (2021). The Anatomy of Neighbour Relations. *Sociological Research Online*, 27(2), 379-395. <https://doi.org/10.1177/13607804211012708>
- Santiago, J. (2023). The Impact of Religious Rituals on Cultural Identity: Review of the Relationship between Religious Practices and Cultural Belonging. *International Journal of Culture and Religious Studies*, 4(2), 13-22. <https://doi.org/10.47941/ijcrs.1346>
- Silva, C., Douglas, N., & Van Orden, K. (2023). Neighborhood Belonging and Thoughts of Death Among Hispanics in the United States. *Archives of Suicide Research*, 27(2), 629-643. <https://doi.org/10.1080/13811118.2022.2029784>
- Slavich, G.M. (2020). Social Safety Theory: A Biologically Based Evolutionary Perspective on Life Stress, Health, and Behavior. *Annual Review Clinical Psychology*, 16:265-295. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032816-045159>
- Şengül, H. T. (2017). Türkiye’de kentleşme deneyiminin dönemlenmesi. İçinde F. Alpkaya & B. Duru (Ed.) *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim* (s. 407-453). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tanveer, R., Naseer, Z., Kanwal, & Wajid, U. (2025). The Role of Cultural Heritage Preservation in Maintaining Social Identity within Immigrant Communities. *Social Sciences & Humanity Research Review*, 3(2), 1135-1153. <https://doi.org/10.63468/sshr.031>
- Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Book. <https://doi.org/10.5860/choice.48-7239>
- Valente, R., Valera Pertegas, S., & Guàrdia Olmos, J. (2020). Feeling Unsafe in Italy’s Biggest Cities. *European Journal of Criminology*, 19(4), 849-867. <https://doi.org/10.1177/1477370820932075>

- Valera, S., & Guàrdia, J. (2014). Perceived Insecurity and Fear of Crime in a City with Low-Crime Rates. *Journal of Environmental Psychology*, 38, 195-205. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.02.002>
- Velasquez, A., Douglas, J., Guo, F., & Robinette, J. (2021). What Predicts How Safe People Feel in Their Neighborhoods and Does it Depend On Functional Status?. *SSM - Population Health*, 16. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100927>
- Vilalta, C.J. (2011). Fear of Crime in Gated Communities and Apartment Buildings: A Comparison of Housing Types and a Test of Theories. *Journal of Housing and the Built Environment*, 26, 107-121. <https://doi.org/10.1007/s10901-011-9211-3>
- Wacquant, L. (2007). Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven*, 91(1), 66-77. <https://doi.org/10.1177/0725513607082003>
- Wacquant, L. (2015). *Kent Peryaları İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. (Çev. M. Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Waine, H., & Chapman, M. (2022). Place As Social Identity: An Analysis of The Spatial Enactments of Community Loss and Activism Within The Built Environment Surrounding Grenfell Tower. *Identities*, 29(3), 263-281. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2021.1992991>
- Williams, S., & Hipp, J. (2019). How Great and How Good?: Third Places, Neighbor Interaction, and Cohesion in The Neighborhood Context. *Social Science Research*, 77, 68-78. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.10.008>
- Worldometers. (2026). Türkiye Demografisi. <https://www.worldometers.info/tr/demografi/turkiye-demografisi/#pop>
- Wrigley-Asante, C., Frimpong, L. K., Amu, J. T., Owusu, G., & Oteng-Ababio, M. (2019). Determinants of Perceived Insecurity in A Low-Income Neighborhood in Accra, Ghana. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 12(4), 476-495. <https://doi.org/10.1080/17549175.2019.1635189>
- Yazgan, P. (2016). Hareketlilikte Kimlik İnşasına Yönelik Analitik Bir Çerçeve. *Göç Dergisi*, 4(1), 282-296. <https://doi.org/10.33182/GD.V3I2.583>
- Yücel, C. (2020). 20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Kentleşmesi Üzerine Bir Derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 200-230. <https://doi.org/10.48070/erusosbilder.762929>
- Zangger, C. (2025). Feeling Connected, Feeling Poor? The Dual Impact of Everyday Interactions With Neighbors and Relative Deprivation on Subjective Well-Being. *Social Science & Medicine*, 381, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2025.118213>
- Ziller, C., & Andreß, H. (2021). Quality of Local Government and Social Trust in European Cities. *Urban Studies*, 59, 1909- 1925. <https://doi.org/10.1177/00420980211019613>

KENTTE SESSİZ DÜZEN: AZALAN İLİŞKİLER VE YENİ TOPLUMSAL DENGİ

Nadir Ateşoğlu¹, Nuriye Çelik²

GİRİŞ

Son yıllarda kent yaşamında yüz yüze toplumsal ilişkilerin belirgin biçimde azaldığı, kamusal karşılaşmaların seyrekleştiği ve bireyler arası temasın giderek daha sınırlı hâle geldiği gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm çoğu zaman COVID-19 pandemisiyle ilişkilendirilse de ilişkilerin azalmasını doğrudan pandemiyle açıklamak analitik olarak yetersizdir. Aksine, pandemi öncesinde başlamış olan daha derin bir yapısal dönüşüm, bu süreci hızlandırmış ve görünür kılmıştır. Bu dönüşümün merkezinde ise sosyal medya ve dijital iletişim araçlarının toplumsal ilişki kurma biçimlerini köklü biçimde yeniden düzenlemesi yer almaktadır.

Dijital iletişim teknolojileri, özellikle sosyal medya platformları, yüz yüze etkileşimi bütünüyle ortadan kaldırmamış; ancak toplumsal ilişkilerin kurulma, sürdürülme ve anlamlandırılma biçimlerini dönüştürmüştür. Sosyal ilişkiler giderek daha fazla çevrim içi mecralar üzerinden kurulmakta, sürdürülmekte ve görünürlük kazanmaktadır. Bu durum, fiziksel karşılaşmaların yerini birebir dolduran bir ikame yaratmaktan ziyade, bireylere “yeterince sosyallik” hissi sunan düşük maliyetli bir etkileşim biçimi üretmektedir. Literatürde bu dönüşüm, dijital iletişimin toplumsal bağların yoğunluğunu artırmaktan çok, onları daha gevşek, daha az yükümlülük içeren ve daha kolay terk edilebilir hâle getirdiği yönünde tartışılmaktadır (Baym, 2015; Turkle, 2011).

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nadiratesoglu@gmail.com ORCID: 0000-0003-0561-3562

2 Doç. Dr., Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nuriyesenelcelik@gmail.com ORCID: 0000-0001-6368-1956

Sosyal medya aracılığıyla kurulan ilişkiler, mekân, zaman ve bedensel eşzamanlılık gerektirmemesi nedeniyle erişilebilir ve sürdürülebilir görünse de, yüz yüze ilişkilerin ürettiği karşılıklılık, sorumluluk ve müdahale biçimlerini sınırlı ölçüde içermektedir. Bu nedenle dijital sosyalleşme, toplumsal bağların yoğunlaşmasını değil, onların daha yüzeysel ve parçalı biçimde sürdürülmesini teşvik etmektedir. Putnam'ın (2000) daha erken bir dönemde işaret ettiği toplumsal sermayenin zayıflaması süreci, sosyal medya çağında yeni bir biçim kazanmış; bireyler arası bağlar niceliksel olarak artarken niteliksel olarak incelmıştır.

Bu yapısal dönüşüm, kentte yüz yüze ilişkilerin azalmasını bireysel tercihlerden çok, sosyalleşmenin maddi ve teknolojik koşullarındaki değişimle açıklamayı mümkün kılar. İnsanlar artık toplumsal olarak bağlantıda kalabilmek için fiziksel karşılaşmalara eskisi kadar ihtiyaç duymamaktadır. Kamusal alanda bulunmak, ilişki kurmanın zorunlu koşulu olmaktan çıkmış; sosyal etkileşim büyük ölçüde dijital arayüzler üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Bu durum, kentte gündelik karşılaşmaların seyrekleşmesine, müdahale gerektiren durumlarda geri çekilmeye ve toplumsal mesafenin normalleşmesine zemin hazırlamıştır.

COVID-19 pandemisi, bu dönüşümün temel nedeni değil; mevcut eğilimleri hızlandıran ve keskinleştiren bir katalizör işlevi görmüştür. Bu dönemde toplumsal temas, yalnızca azaltılması gereken bir pratik değil, potansiyel bir tehlike olarak çerçevelenmiştir (Brooks et al., 2020; World Health Organization [WHO], 2020). Böylece kent yaşamının temel unsurlarından biri olan fiziksel karşılaşma, olağanlığını yitirmiştir. Pandemi sürecinde uygulanan fiziksel mesafe ve temas kısıtlamaları, zaten dijitalleşmiş olan sosyalleşme biçimlerini geçici bir zorunluluk olmaktan çıkararak yaygın ve meşru hâle getirmiştir. Böylece yüz yüze ilişkilerin askıya alınması, toplumsal hayatın geçici bir kesintisi olarak değil, hâlihazırda var olan dijital yönelimin hızlanması olarak

deneyimlenmiştir (Brooks et al., 2020; OECD, 2021). Pandemi sonrası dönemde yüz yüze ilişkilerin eski yoğunluğuna dönmemesi, bu dönüşümün geçici değil, kalıcı olduğunu göstermektedir.

Bu koşullar altında kentte ortaya çıkan toplumsal çözülme, normların çöküşü ya da açık bir düzensizlik biçimi almamıştır. Aksine, daha az temas, daha sınırlı karşılaşma ve daha düşük ilişki yoğunluğu üzerinden işleyen yeni bir toplumsal denge biçimi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada “sessiz düzen” olarak adlandırılan bu yapı, bireyler arası ilişkilerin azalmasına rağmen gündelik hayatın çatışmasız ve yönetilebilir biçimde sürdürülmesini mümkün kılmaktadır. Sessiz düzen, ilişkilerin tamamen ortadan kalkmasına değil, geri çekilmesine dayanır; böylece kentte toplumsal çözülme, kaotik bir dağılma yerine düşük yoğunluklu ama süreklilik arz eden bir düzen üretir.

Bu bölüm, kentte azalan ilişkileri bireysel isteksizlik ya da soyut güvensizlik duygularıyla açıklamak yerine, sosyal medya temelli dijital sosyalleşmenin yapısal etkileri üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede bu bölümün amacı, kentte toplumsal çözülmeyi ahlaki bir çöküş ya da bireysel isteksizlik üzerinden değil, dijital dönemde hızlanan maddi dönüşümler ve sosyalleşme biçimlerindeki yapısal değişim üzerinden tartışmaktır.

Bu çalışma, kentte azalan toplumsal ilişkiler ve ortaya çıkan “sessiz düzen” olgusunu, nicel verilerden ziyade kavramsal ve kuramsal bir çözümleme çerçevesinde ele almaktadır. Analiz, kent sosyolojisi, kamusal alan çalışmaları ve gündelik etkileşim literatüründen seçilmiş temel yaklaşımların karşılaştırmalı okunmasına dayanmaktadır. Çalışmada, farklı kuramsal katkılar bir araya getirilerek, sessiz düzenin kentte nasıl işlediği, hangi toplumsal mekanizmalar üzerinden sürdürüldüğü ve bu düzenin eşitsiz etkileri bütüncül biçimde tartışılmaktadır. Bu yönüyle metin, betimleyici bir durum tespitinden çok, güncel kentsel dönüşümleri açıklamaya yönelik yorumlayıcı bir analitik çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

1. Sosyalleşmenin Dijitalleşmesi ve İlişkilerin İkamesi

Kentte yüz yüze toplumsal ilişkilerin azalması, bireylerin sosyalleşmeden bütünüyle vazgeçmesiyle değil, sosyalleşmenin giderek dijital mecralar üzerinden gerçekleşmesiyle yakından ilişkilidir. Sosyal medya ve çevrim içi iletişim araçları, toplumsal etkileşimi ortadan kaldırmak yerine, onu farklı bir zemine taşımış; böylece yüz yüze ilişkilerin yerini kısmen dolduran, ancak niteliksel olarak farklılaşan yeni etkileşim biçimleri üretmiştir. Bu dönüşüm, ilişkilerin tamamen kopması yerine, ikame edilmesi olarak kavramsallaştırılabilir.

Dijital iletişim araçları, bireylere sürekli bağlantıda olma imkânı sunarak sosyal ilişkilerin sürdüğü hissini üretmektedir. Sosyal medya platformları üzerinden kurulan bağlar, zamansal ve mekânsal kısıtlardan büyük ölçüde bağımsızdır; bu da etkileşimi daha erişilebilir ve düşük maliyetli hâle getirir. Ancak bu erişilebilirlik, ilişkilerin yoğunluğu ve karşılıklılık düzeyi açısından önemli bir dönüşümü beraberinde getirir. Baym'ın (2015) belirttiği gibi, dijital iletişim yüz yüze ilişkileri destekleyebileceği gibi, onların yerini alan bir pratik hâline de gelebilmektedir. Bu durumda dijital sosyalleşme, fiziksel karşılaşmaların gerektirdiği süreklilik, sorumluluk ve bedensel eşzamanlılık unsurlarını büyük ölçüde dışarıda bırakır.

Bu bağlamda dijital sosyalleşme, toplumsal bağların derinleşmesinden çok, sürdürülebilirliğine yönelik bir ikame mekanizması üretmektedir. Sherry Turkle'in (2011) vurguladığı üzere, çevrim içi ilişkiler bireylere kontrol edilebilir, düzenlenebilir ve istenildiğinde sonlandırılabilir bir etkileşim alanı sunar. Bu durum, ilişkilerin duygusal ve ahlaki yükünü azaltırken, bireylerin toplumsal bağlara yatırım yapma gereksinimini de zayıflatmaktadır. Kentte yüz yüze ilişkilerin azalması, bu nedenle yalnızca zaman ya da mekân kısıtıyla değil, ilişkilerin artık dijital olarak “yeterince” kurulabildiği algısıyla da ilişkilidir.

Zeynep Tüfekçi'nin sosyal medya ve dijital ağlar üzerine yaptığı çalışmalar, bu dönüşümün yalnızca teknolojik değil,

aynı zamanda siyasal ve toplumsal sonuçlarını kavramak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Zeynep Tüfekçi'ye (2017) göre dijital platformlar, bireylerin çok kısa süreler içinde geniş ağlara dâhil olmasını mümkün kılmakta; ancak bu ağların büyük bölümü derinlik, süreklilik ve karşılıklılık açısından sınırlı kalmaktadır. Dijital ilişkiler, sayı olarak genişleyen fakat bağlayıcılığı zayıf olan etkileşim biçimleri üretir. Bu tür bağlar, gündelik sosyallik ihtiyacını karşılar görünse de yüz yüze ilişkilerin ürettiği sorumluluk, müdahale ve risk paylaşımı kapasitesini çoğu zaman taşıyamamaktadır.

Tüfekçi'nin (2017) özellikle vurguladığı nokta, dijital ağların hızlı mobilizasyon ve düşük eşik avantajına sahip olmasına karşın, bu ağlar üzerinden kurulan ilişkilerin kırılabilirliği. Sosyal medya ortamında kurulan etkileşimler, bireylerin birbirlerine karşı uzun vadeli yükümlülükler üstlenmesini gerektirmemekte; aksine, katılımın ve geri çekilmenin son derece kolay olduğu bir ilişkisellik biçimi üretmektedir. Bu durum, bireylerin sosyal olarak "bağlantıda" kalmasını sağlarken, aynı zamanda ilişkilerin yoğunlaşmasını ve derinleşmesini de sınırlandırmaktadır.

Bu bağlamda dijital sosyalleşme, kentte yüz yüze ilişkilerin yerini bütünüyle almaktan çok, onların işlevsel bir ikamesi olarak çalışmaktadır. Sosyal medya platformları üzerinden sürdürülen etkileşimler, bireylere sosyal görünürlük, aidiyet ve katılım hissi sunmakta; ancak bu hissin üretimi, fiziksel karşılaşmaların gerektirdiği zaman, emek ve duygusal yatırım olmaksızın gerçekleşmektedir. Böylece toplumsal ilişkiler, giderek daha az maliyetli ama aynı zamanda daha az bağlayıcı hâle gelmektedir.

Bu durumun kent yaşamındaki yansımaları gündelik pratiklerde açıkça gözlemlenebilmektedir. Örneğin mahalle ölçeğinde daha önce yüz yüze kurulan dayanışma, haberleşme ve karşılaşma biçimleri, günümüzde büyük ölçüde WhatsApp grupları, Instagram paylaşımları ya da yerel sosyal medya

ağları üzerinden sürdürülmektedir. Bu dijital mecralar, bilgi dolaşımını hızlandırmakta; ancak bireyleri aynı fiziksel mekânda bir araya getiren zorunluluğu ortadan kaldırmaktadır. Sonuç olarak insanlar, birbirlerinin yaşamlarından haberdar olmakta; fakat bu haberdarlık, yüz yüze temas ve karşılıklı müdahale gerektiren bir ilişkiye dönüşmemektedir.

Benzer biçimde kamusal alanda yaşanan pek çok olay, doğrudan müdahale yerine dijital temsil yoluyla dolaşıma girmektedir. Kentte karşılaşılan bir sorun, bir tartışma ya da bir adaletsizlik durumu, çoğu zaman fiziksel müdahale ya da kolektif eylemle değil, sosyal medya üzerinden paylaşım, yorum ve görünürlük kazanma yoluyla anlamlandırılmaktadır. Bu durum, Tüfekçi'nin işaret ettiği gibi, dijital ağların katılımı kolaylaştırırken, aynı zamanda bedensel risk ve sorumluluk içeren eylem biçimlerini ikincilleştirmesiyle yakından ilişkilidir (Tüfekçi, 2017).

Bu dönüşüm, kentte ilişkilerin niceliksel olarak sürerken niteliksel olarak zayıflamasına yol açmaktadır. İnsanlar birbirlerini görmeye, takip etmeye ve yorumlamaya devam etmekte; ancak bu etkileşimler giderek daha az karşılıklı yükümlülük üretmektedir. Dijital sosyalleşme, bireylerin toplumsal bağlardan tamamen kopmasını engelleyen bir tampon işlevi görürken, yüz yüze ilişkilerin gerektirdiği süreklilik ve dayanıklılığı da aşındırmaktadır. Böylece kentte toplumsal ilişkiler ortadan kalkmamakta, fakat daha düşük yoğunluklu, daha kırılgan ve daha kolay geri çekilebilir biçimler almaktadır.

Bu çerçevede sosyal medyanın kentte ilişkilerin azalmasındaki rolü, bireyleri yalnızlaştıran bir etken olmaktan çok, yalnızlaşmayı mümkün kılan yeni bir denge üretmesiyle açıklanabilir. Dijital ağlar, sosyal ilişkilerin tamamen yokluğunu değil, onların seyreltilmiş ve ikame edilmiş biçimlerini yaygınlaştırmakta; bu da kentte yüz yüze karşılaşmaların giderek daha istisnai hâle gelmesine zemin hazırlamaktadır.

Sosyalleşmenin dijitalleşmesi aynı zamanda kamusal alandaki karşılaşmaların anlamını da dönüştürmüştür.

Castells'in (2010) ağ toplumu yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, toplumsal etkileşim giderek fiziksel mekânlardan koparak akışlar uzamında gerçekleşmektedir. Bu dönüşüm, kamusal alanı toplumsal ilişkilerin zorunlu sahnesi olmaktan çıkarırken, bireylerin kentte bulunma biçimlerini de yeniden şekillendirmektedir. İnsanlar kentte yaşamaya devam etmekte, ancak toplumsal bağlarını büyük ölçüde dijital ağlar üzerinden sürdürmektedir.

Bu süreç, kentte yüz yüze ilişkilerin azalmasını bireysel tercihlerden ziyade, sosyalleşmenin maddi ve teknolojik koşullarındaki yapısal dönüşümle açıklamayı mümkün kılar. Dijital sosyalleşme, ilişkilerin tamamen ortadan kalkmasına değil, daha düşük yoğunluklu, daha az yükümlülük içeren ve daha kolay yönetilebilir biçimlere evrilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda azalan ilişkiler, toplumsal çözülmenin bir göstergesi olmaktan çok, dijitalleşmiş sosyalliğin ürettiği yeni denge biçiminin bir sonucudur.

Bu yapısal dönüşüm, COVID-19 pandemisiyle birlikte yeni bir yön kazanmış; ancak pandemi, kentte yüz yüze ilişkilerin azalmasının asli nedeni olmaktan çok, hâlihazırda var olan dijitalleşmiş sosyallik biçimlerini hızlandıran ve meşrulaştıran bir eşik işlevi görmüştür. Pandemi öncesinde sosyal medya ve dijital iletişim araçları aracılığıyla giderek yaygınlaşan düşük yoğunluklu ilişki biçimleri, bu dönemde geçici bir zorunluluk olarak değil, sürdürülebilir ve işlevsel bir çözüm olarak deneyimlenmiştir. Fiziksel temasın riskle özdeşleştirildiği bu süreçte, dijital sosyalleşme yalnızca alternatif bir kanal değil, toplumsal hayatın temel taşıyıcısı hâline gelmiştir.

Pandemi koşulları altında gündelik hayatın ev merkezli biçimde yeniden örgütlenmesi, yüz yüze karşılaşmaları istisnai bir duruma dönüştürürken, dijital etkileşimleri olağanlaştırmıştır. Uzaktan çalışma, çevrim içi eğitim ve dijital eğlence biçimlerinin yaygınlaşması, sosyal ilişkilerin fiziksel mekâna bağlı olmaksızın sürdürülebileceği algısını güçlendirmiştir. Bu durum, kentte bulunmanın toplumsal

ilişki kurmak için zorunlu bir önkoşul olmaktan çıkmasına yol açmıştır. İnsanlar kentsel mekânda yaşamaya devam etmiş, ancak toplumsal bağlarını büyük ölçüde ekranlar aracılığıyla sürdürmeye alışmıştır.

Pandemi sonrası dönemde yüz yüze ilişkilerin eski yoğunluğuna geri dönmemesi, bu sürecin geçici bir kesinti değil, daha uzun vadeli bir yeniden düzenleme olduğunu göstermektedir. Dijital sosyalleşme, kriz koşullarında edinilmiş bir alışkanlık olmaktan çıkarak, gündelik hayatın kalıcı bir parçası hâline gelmiştir. OECD'nin (2021) pandemi sonrası toplumsal ilişkiler üzerine yaptığı değerlendirmeler, fiziksel temasın yeniden mümkün hâle gelmesine rağmen bireylerin daha sınırlı, seçici ve düşük yoğunluklu ilişkileri tercih etmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu tercih, bireysel çekingenlikten ziyade, dijital araçların sunduğu pratik ve düşük maliyetli sosyallik biçimlerinin yerleşikleşmesiyle ilişkilidir.

Bu noktada pandemi, dijitalleşmiş sosyalliğin kentteki etkilerini görünür kılan bir hızlandırıcı olarak değerlendirilebilir. Zaten gevşemiş olan yüz yüze ilişkiler, bu dönemde askıya alınmış; dijital ikame mekanizmaları ise olağan ve yeterli çözümler olarak içselleştirilmiştir. Böylece sosyal medya ve çevrim içi iletişim araçları, yalnızca ilişkilerin sürdürülmesini değil, aynı zamanda yüz yüze ilişkilerin gereksizleşmesini de dolaylı biçimde teşvik etmiştir. Pandemi sonrasında kamusal alanların yeniden açılması, bu alışkanlıkları tersine çevirmeye yetmemiştir.

Bu gelişmeler, kentte ilişkilerin azalmasını ani bir kırılma ya da geçici bir kriz sonucu olarak değil, dijitalleşmiş sosyalliğin maddi ve teknolojik koşulları içinde şekillenen bir süreklilik olarak ele almayı gerektirir. Yüz yüze ilişkiler ortadan kalkmamakta; ancak giderek daha seçici, daha sınırlı ve daha az zorunlu hâle gelmektedir. Dijital sosyalleşme, bireylerin toplumsal bağlardan tamamen kopmasını engellerken, aynı zamanda bu bağların kamusal mekânda kurulma ve sürdürülme gerekliliğini zayıflatmaktadır.

Bu bağlamda pandemi, kentte sessiz düzenin ortaya çıkışında kurucu bir neden değil, mevcut eğilimleri hızlandıran ve kalıcılaştıran bir moment olarak konumlanmaktadır. Dijitalleşmiş sosyallik sayesinde ilişkiler tamamen çözülmemiş; aksine daha düşük yoğunluklu, daha az yükümlülük içeren ve daha kolay yönetilebilir biçimlerde yeniden dengelenmiştir. Bu yeni denge, kentte toplumsal çözülmenin neden kaotik bir dağılma yaratmadığını açıklamak açısından kritik bir öneme sahiptir ve bir sonraki bölümde ele alınacak olan kamusal alanın sessizleşmesi sürecine doğrudan zemin hazırlamaktadır.

2. Kamusal Alanın Sessizleşmesi

Dijital sosyalleşmenin ilişkileri ikame eden biçimleri yaygınlaştıkça, bu dönüşümün kentteki en görünür sonuçlarından biri, kamusal alanın boşalmasından çok, sesinin kısılmasıdır. Burada söz konusu olan, parkların, sokakların ya da meydanların fiziki olarak tamamen terk edilmesi değildir; daha ziyade bu mekânların toplumsal işlevinin, yani karşılaşma, temas, müzakere ve gündelik dayanışma üretme kapasitesinin zayıflamasıdır. Bugün kamusal alan, varlığını sürdürürken “kamusallık” niteliğini seyrelten bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu nedenle “sessizleşme”, yalnızca mekânsal bir değişimi değil, kamusal ilişkilenenmenin ritminin ve normlarının dönüşümünü anlatan toplumsal bir süreç olarak ele alınmalıdır.

Kamusal alanın sosyolojik anlamı, yalnızca “herkese açık” mekânlar olmaktan ibaret değildir; aynı zamanda yabancılarla birlikte yaşama, ötekine güvenme, belirsizlikle baş etme ve gündelik etkileşimin mikro kuralları üzerinden kentli bir düzen üretme kapasitesidir. Bu noktada Lofland’ın (1998) “kamusal alan”ı kentin “özgül sosyal toprağı” (quintessential social territory) olarak kavramsallaştırması aydınlatıcıdır. Ona göre kamusal alan, insanların birbirine yakın olduğu ama aynı zamanda birbirine ait olmadığı, yani hem mesafe hem karşılaşma barındıran bir ilişkiler rejimi üretir. Böyle bir rejim, kentte toplumsal güvenin ve toplumsal bağların “tam” olduğu bir düzen varsayımına dayanmaz; aksine, sınırlı tanışıklıklar,

kısa etkileşimler ve tekrar eden gündelik temaslar üzerinden işleyen bir “hafif” düzen kurar.

Tam da bu nedenle kamusal alanın sessizleşmesi, kentteki ilişkilerin tamamen çözülmesinden ziyade, karşılaşmaların azalması ve seçicilik üzerinden ilerler. Dijital sosyalleşme biçimleri, kentsel kamusal mekânların eskiden üstlendiği bazı işlevleri (haberleşme, görünür olma, duyuru yapma, gruba aidiyet hissetme, gündelik “haberdar olma”) düşük maliyetli biçimde üstlenirken, kamusal mekânda bulunmayı ilişkilerin zorunlu koşulu olmaktan çıkarır. Bu durum, kentte “bir arada bulunma”nın yerini “bağlantıda olma”nın almasıyla yakından ilişkilidir. Kamusal alan, böylece toplumsal hayatın merkezi sahnesi olmaktan kademeli biçimde uzaklaşır.

Bu süreci anlamlandırmak için Sennett’in (1977) modern kentte kamusal insanın geri çekilişine dair klasik tartışması güncelliğini korumaktadır. Sennett, kamusal yaşamın zayıflamasını yalnızca mekânların değişimiyle değil, kamusal etkileşimi taşıyan toplumsal “rol”lerin ve görgü kurallarının aşınmasıyla açıklar. Kamusal alanda bulunmak, yabancılarla birlikte olmayı; belli bir mesafe, nezaket ve kendini sunma pratiğini gerektirir. Dijital sosyalleşmenin yaygınlaşması, bu pratikleri gereksizleştirmese bile ikincilleştirerek kentte kamusal etkileşimi daha kırılğan kılabilir. İnsanlar kamusal alanda bulunur, fakat birbirleriyle ilişki kurma zorunluluğunu daha az hisseder; karşılaşma daha çok “yan yana geçme” biçimini alır.

Kamusal alanın sessizleşmesinin bir diğer boyutu, karşılaşmaların önemli bir kısmının “üçüncü mekânlar”dan çekilmesiyle ilgilidir. Oldenburg (1999), ev (birinci mekân) ve iş (ikinci mekân) dışında kalan, insanların gündelik olarak karşılaşabildiği, düşük eşikli ve süreklilik taşıyan “üçüncü mekânlar”ın (kafeler, berberler, küçük esnaf çevresi, mahalle ölçeği buluşma noktaları) demokratik ve toplumsal bağ kurucu işlevini vurgular. Dijital sosyalleşme, bu mekânların yerini birebir doldurmaz; ancak bu mekânların sunduğu “gündelik

temas zorunluluğu” nu azaltabilir. İnsanların gün içinde kısa sohbetler, tanıdık yüzler ve tekrar eden karşılaşmalar üzerinden kurduğu ilişki dokusu seyrekleştğinde, kamusal alan daha az gürültülü, daha az etkileşimli ve daha az “canlı” hâle gelir. Bu canlılığın azalması, kentte güvensizliğin yalnızca suçla değil, ilişkilene kapasitesinin zayıflamasıyla da ilgisi olduğunu düşündürür.

Kamusal alanın sessizleşmesi yalnızca dijital ikameyle değil, kamusal mekânın dönüşen siyasal-ekonomik mantığıyla da kesişir. Habermas’ın (1991) kamusal alan tartışması, kamusal alanın tarihsel olarak nasıl dönüştüğünü ve “kamu” nun bir tartışma zemini olmaktan çıkarak tüketim ve gösteri mantığıyla eklenilebildiğini gösterir. Günümüz kentinde kamusal mekânın giderek daha çok tüketim odaklı mekânlara (alışveriş merkezleri, temalı kamusal düzenlemeler, denetimli yarı-kamusal alanlar) kayması, karşılaşmayı bir “birlikte olma” pratiğinden çok, aynı yerde “tüketici olarak bulunma” pratiğine dönüştürebilir. Bu noktada Kohn’un (2004) kamusal alanın özelleşmesi (privatization) üzerine tartışması özellikle önemlidir: Kamusal mekânların yerine geçen veya kamusal mekân gibi işleyen birçok alan, fiilen özel kurallarla yönetilir; bu da ifade, toplanma ve karşılaşma biçimlerini daraltabilir.

Benzer biçimde Low (2000), kamusal alanın kültürel ve siyasal boyutlarını vurgulayarak, mekânın “kimin için” ve “hangi kurallarla” kamusal sayıldığını sorunsallaştırır. Kamusal mekânın tasarımı, gözetimi ve yönetimi, hangi bedenlerin rahat, hangi grupların “istenmeyen” olduğuna ilişkin örtük sınırlar üretebilir. Bu tür sınırlar, kamusal alanda durmayı, oyalanmayı ve ilişki kurmayı azaltarak kamusal yaşamı sessizleştirebilir. Kentte kamusal alanın sessizleşmesi, bu anlamda yalnızca insanların eve çekilmesiyle değil, kamusal mekânın kendisinin giderek daha seçici ve düzenleyici bir mantıkla işletilmesiyle de ilişkilidir.

Sessizleşmenin mekânsal ve davranışsal yönünü anlamada Gehl’in (2011) “binalar arasındaki yaşam” vurgusu da

tamamlayıcıdır. Kamusal alanın canlılığı, yalnızca fiziksel altyapıyla değil, o alanda “kalma”, “oyalanma” ve “tesadüfî karşılaşma” yı mümkün kılan kentsel tasarım ve sosyal ritimle ilgilidir. Dijital sosyallik, insanların gündelik etkileşim ihtiyacını ekran üzerinden karşıladıkça, kamusal mekânda oyalanma ve karşılaşma motivasyonu azalabilir; bu da kamusal alanın kullanımını “geçiş” odaklı hâle getirir. Böyle bir kentte insanlar dışarıdadır ama ilişkiler içeride (ekranda) sürer; kamusal mekân, temas üretmekten çok hareketin lojistiğine hizmet eder.

Son olarak, kamusal alanın sessizleşmesi “otantiklik” ve “aidiyet” arayışlarıyla da kesişir. Zukin (2010), kent mekânlarının dönüşümünde otantik olanın ticarileşmesi ve belirli sınıflar için yeniden paketlenmesi süreçlerini tartışırken, kamusal alanın farklı gruplar için farklı düzeylerde erişilebilir ve yaşanabilir hâle geldiğini gösterir. Kamusal alanın bazı kesimler için “görünürlük” ve “rahatlık” üreten, diğerleri için ise “dışarıda bırakılma” ve “tutunamama” üreten bir mekân hâline gelmesi, kamusal karşılaşmaları daha seçici kılabilir. Bu seçicilik arttıkça kentte “genel kamusalılık” zayıflar; kamusal alan, farklı kesimlerin birbirini gördüğü ortak bir zemin olmaktan uzaklaşarak daha parçalı bir toplumsallığa evrilebilir.

Özetle kamusal alanın sessizleşmesi, tek bir nedene indirgenebilecek bir süreç değildir; fakat dijital sosyalleşmenin ilişkileri ikame eden biçimleriyle, kamusal mekânın dönüşen yönetim ve kullanım mantıkları birlikte düşünüldüğünde, kentte “azalan sosyal ilişkiler” in mekânsal karşılığını açıklar. İnsanlar kentte bulunmaya devam ederken kamusal yaşamın ilişki üretme kapasitesi zayıflamakta; karşılaşmalar daha kısa, daha seçici ve daha düşük yoğunluklu hâle gelmektedir. Bu sessizleşme, bir sonraki adımda tartışılacak “sessiz düzen” kavramına doğrudan zemin hazırlar: Toplumsal çözülme, kaotik bir dağılma olarak değil, kamusal alanın gürültüsüzleştiği, ilişkilerin seyreterek sürdüğü yeni bir denge biçimi olarak ortaya çıkar.

3. Sessiz Düzen: Yeni Bir Toplumsal Denge

Kentte yüz yüze ilişkilerin azalması ve kamusal alanın sessizleşmesi, çoğu zaman toplumsal çözülmenin kaçınılmaz bir belirtisi olarak yorumlanır. Oysa bu dönüşüm, yalnızca kayıp ve eksilme üzerinden okunamayacak kadar karmaşık bir düzenlilik üretmektedir. Kent yaşamında gözlemlenen şey, normların tamamen ortadan kalktığı bir düzensizlik değil; daha az temas, daha az müdahale ve daha düşük ilişki yoğunluğu üzerinden işleyen alternatif bir toplumsal denge biçimidir. Bu çalışmada “sessiz düzen” olarak kavramsallaştırılan bu yapı, çözülmenin kaosa dönüşmemesini sağlayan istikrarlı ama kırılğan bir denge üretmektedir.

Sessiz düzenin ayırt edici özelliği, toplumsal ilişkilerin tamamen kopmaması, ancak belirgin biçimde geri çekilmesidir. Bu geri çekilme, toplumsal normların ortadan kalkması anlamına gelmez; aksine, normların daha az etkileşim gerektirecek biçimde yeniden düzenlenmesiyle ilgilidir. Bireyler kentte birlikte yaşamaya devam etmekte, ancak bu birliktelik daha az temas, daha az görünürlük ve daha sınırlı karşılaşma üzerinden kurulmaktadır. Bu bağlamda sessiz düzen, toplumsal düzenin yokluğu değil; daha düşük maliyetli bir düzen biçimi olarak anlaşılmalıdır.

Bu tür bir dengeyi anlamlandırmak için Elias’ın (2000) uzun erimli toplumsal süreçler üzerine geliştirdiği yaklaşım yol göstericidir. Elias, toplumsal düzenin her zaman yüksek yoğunluklu etkileşimlere dayanmadığını; aksine, bireylerin davranışlarını karşılıklı olarak öngörebildiği, sürtünmenin azaltıldığı ve kendini sınırlamanın içselleştirildiği durumlarda da istikrarın mümkün olduğunu vurgular. Sessiz düzen, bu anlamda açık çatışmaların ya da yoğun etkileşimlerin yerini, karşılıklı mesafeye dayalı bir öngörülebilirliğin aldığı bir toplumsal konfigürasyon üretir.

Sessiz düzenin işleyişinde belirleyici olan unsurlardan biri, müdahale etmeme normunun yaygınlaşmasıdır. Kentte bireyler, gündelik hayatın akışına müdahil olmaktan bilinçli

biçimde kaçınmakta; sorunlara, çatışmalara ya da belirsizliklere doğrudan dâhil olmak yerine geri çekilmeyi tercih etmektedir. Bauman'ın (2000) "akışkan modernlik" bağlamında işaret ettiği gibi, günümüzde bağlar ve sorumluluklar kalıcı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Sessiz düzen, bireylerin birbirlerine karşı sorumluluk üstlenmesini zorunlu kılmayan, ancak birlikte var olmayı mümkün kılan bir mesafe rejimi üretir.

Bu bağlamda sessiz düzen, bireylerin pasifleşmesiyle değil, kentte karşılaşmaların taşıdığı belirsizlik maliyetini düşürmeye dönük mikro düzeyde rasyonel etkileşim stratejileriyle sürdürülmektedir. Burada "rasyonellik", ekonomik bir hesap kadar, gündelik etkileşimin kırılğan doğasına ilişkin sezgisel bir farkındalık anlamına gelir: yabancılarla temasın, yanlış anlaşılma ve gerilimin hızla tırmanma ihtimalini taşıdığı bir ortamda, bireyler etkileşimin riskini azaltan davranış repertuarlarına yönelir. Goffman'ın (1963) kamusal yerlerde gündelik etkileşimi düzenleyen görünmez kurallara ilişkin çözümlemesi, bu süreci açıklamak için özellikle elverişlidir. Goffman'a göre kamusal yaşam, insanların birbirleriyle sürekli yakın temasta bulunmasına rağmen çatışmaya sürüklenmeden "idare edebilmesi" ni sağlayan bir dizi etkileşim kuralı üzerinde yükselir; bu kuralların merkezinde de karşıdakinin ve kişinin kendi "yüz" ünü (saygınlık, itibar, kendini sunma tutarlılığı) korumaya dönük pratikler yer alır. Dolayısıyla kentte düzen, her karşılaşmanın yoğun bir iletişime dönüşmesiyle değil, tersine, birçok karşılaşmanın denetimli bir mesafe içinde, yüz kaybı doğurmadan, tarafları zorlamadan tamamlanmasıyla mümkündür. Sessiz düzen, kentsel mekânda yüz yüze sosyal etkileşimin yoğunluğunun azalması, kamusal karşılaşmaların zayıflaması ve bireylerin potansiyel riskten kaçınma temelli davranış kalıplarının artması üzerinden dolayı göstergelerle ölçülebilir. Bu bağlamda, kamusal alan kullanım süresi (park, meydan, sokak gibi alanlarda ortalama kalış zamanı), spontane sosyal etkileşim sıklığı (tanımadık bireylerle iletişim, yardım etme, müdahale davranışı), mahalle temelli sosyal temas yoğunluğu (komşuluk ilişkileri, yerel ağlara katılım), fiziksel

karşılaşma ile dijital etkileşim arasındaki oransal kayma, ayrıca kamusal mekânda “görünür fakat etkileşimsiz birlikte var olma” davranışlarının yaygınlığı önemli ampirik göstergeler olarak ele alınabilir. Buna ek olarak, güvensizlik algısı ölçekleri, kamusal alanda kalma isteği ve sosyal geri çekilme eğilimleri gibi öznel ölçümlerle birlikte kullanıldığında, sessiz düzenin hem davranışsal hem algısal düzeyde çok boyutlu olarak gözlemlenmesi mümkün hale gelir. Bu yaklaşım, kavramın yalnızca teorik bir çerçeve olarak kalmayıp, karşılaştırmalı kentsel çalışmalar ve boylamsal araştırmalar için analitik bir ölçüm alanına dönüştürülmesini sağlayabilir. Sessiz düzen bağlamında bu etkileşim mantığı daha belirgin hâle gelir: bireyler kamusal alanda “fazla” görünür olmaktan, uzun süreli temaslardan ya da belirsizlik doğurabilecek sözlü etkileşimlerden kaçınarak, karşılaşmaları mümkün olduğunca kısa, düşük yoğunluklu ve güvenli bir çerçevede tutmaya çalışır. Goffman’ın (1963) işaret ettiği “kaçınma” (avoidance) pratikleri burada yalnızca bireysel çekingenliğin belirtisi değildir; toplumsal sürtünmeyi azaltan, potansiyel gerilimi daha ortaya çıkmadan söndüren bir önleyici düzenleme tekniği olarak iş görür. Örneğin bakışın hızla kaçırılması, mesafenin korunması, konuşmaya davet etmeyen beden dili, kısa ve nötr selamlaşmalar, “müdahil olmama” yönünde geliştirilen gündelik refleksler; bütün bunlar, kamusal etkileşimi mümkün kılan fakat aynı anda onu sınırlandıran pratiklerdir. Bu pratikler sayesinde kişiler hem kamusal alanda birlikte bulunur hem de karşılaşmayı derinleşmeden sonlandırarak “olay” a dönüşme ihtimalini azaltır.

Bu mikro stratejiler, tek tek bireylerin tercihleri olarak görüldüğünde sıradan görünebilir; ancak toplumsal ölçekte yaygınlaştıklarında kamusal yaşamın biçimini dönüştürürler. Sessiz düzen tam olarak bu noktada ortaya çıkar: Goffman’ın tanımladığı etkileşimsel kendini sınırlama ve kaçınma repertuarı, olağan kamusal hayatın “ince ayarı” olmaktan çıkarak, kentte ilişki kurmanın genel normuna dönüşür. İnsanlar birbirleriyle çatışmaktan değil, etkileşimin belirsizliğinden kaçınır; böylece

kamusal düzen, yoğun temas üzerinden değil, düşük temas üzerinden yeniden dengelenir. Sonuçta sessiz düzen, kamusal hayatı bütünüyle yok etmez; fakat onu, karşılaşmaların daha az konuştuğu, daha az karıştığı ve daha hızlı dağıldığı bir ilişki rejimi içinde sürdürür.

Sessiz düzenin bir diğer belirleyici boyutu, kentte çatışmanın ortadan kalkmaması, ancak yüksek yoğunluklu ve yayılmacı biçimler almaktan kaçınmasıdır. Bu noktada Collins'in (2008) etkileşim ritüellerine ilişkin yaklaşımı, sessiz düzenin çatışmayla nasıl bir ilişki kurduğunu açıklığa kavuşturur. Collins'e göre çatışma, belirli eşiklerin altında kaldığında toplumsal düzeni bozan bir unsur olmaktan ziyade, gerilimin boşalmasını sağlayan sınırlı bir etkileşim biçimi olarak işlev görebilir. Sessiz düzen içinde çatışmalar bastırılmaz ya da tamamen görünmez kılınmaz; ancak bu çatışmalar kamusal alana yayılmadan, süreklilik kazanmadan ve kolektif bir gerilim üretmeden sona erdirilir. Goffman'ın tanımladığı kaçınma ve yüz kurtarma pratikleriyle birlikte düşünüldüğünde, bu düşük yoğunluklu çatışmalar kentte düzeni tehdit eden olaylara dönüşmeden "yönetilebilir" kalır. Böylece kent yaşamında genel bir sükûnet hissi korunur; bu sükûnet, çatışmanın yokluğundan değil, çatışmanın sınırlandırılmış biçimde yaşanmasından kaynaklanır.

Bu düzenin sürdürülebilirliği, toplumsal bağların tamamen ortadan kalkmasına değil, seyrelmiş ve düşük yoğunluklu biçimlerde varlığını sürdürmesine dayanır. Bu noktada Granovetter'in (1973) "zayıf bağlar" kavramı, sessiz düzenin ilişki mantığını açıklamak açısından önemli bir analitik çerçeve sunar. Granovetter, toplumsal yaşamda güçlü bağların (yakın arkadaşlıklar, aile ilişkileri) yanı sıra, daha seyrek temas edilen, duygusal yükü ve karşılıklı yükümlülüğü sınırlı olan zayıf bağların da toplumsal düzen açısından işlevsel olduğunu vurgular. Zayıf bağlar, yoğun bir dayanışma üretmez; ancak gündelik hayatın akışını mümkün kılan asgari tanışıklık, öngörülebilirlik ve temas sürekliliğini sağlar. Sessiz düzen bağlamında kentte ilişkiler büyük ölçüde bu tür bağlar

üzerinden sürdürülmektedir: insanlar birbirlerini tanır, görür, selamlar ya da dijital olarak takip eder; ancak bu temaslar güçlü bir bağlılık ya da müdahale yükümlülüğü doğurmaz. Böylece toplumsal yaşam, güçlü bağların gerektirdiği yüksek beklenti ve sorumluluklar olmaksızın, zayıf ama yaygın ilişkiler aracılığıyla istikrarlı biçimde devam eder.

Ancak sessiz düzenin sağladığı bu istikrar, kırılgan bir karakter taşır. Toplumsal bağların seyrelmesi, beklenmedik krizler ya da yoğun belirsizlik anlarında bu düzenin hızla çözülmesine yol açabilir. Beck'in (1992) risk toplumu yaklaşımında vurguladığı üzere, modern toplumlarda riskler bireyselleştikçe kolektif dayanışma kapasitesi zayıflamakta; bu da kriz anlarında düzenin dayanıklılığını sınamaktadır. Sessiz düzen, gündelik hayatı sorunsuz biçimde taşıyabilse de, yüksek yoğunluklu toplumsal talepler karşısında sınırlı bir kapasiteye sahiptir.

Bu nedenle sessiz düzen, ne ideal bir toplumsal düzen ne de mutlak bir çözümme hâlidir. Aksine, azalan ilişkiler, sınırlı etkileşim ve düşük müdahale üzerinden işleyen geçici ama işlevsel bir denge biçimidir. Kentte toplumsal çözülme, bu perspektiften bakıldığında, düzenin çöküşü değil; toplumsal yaşamın daha az ilişkiyle, daha az temasla ve daha az beklentiyle yeniden dengelenmesidir. Sessiz düzen, kentte güvensizliğin neden sürekli bir kriz üretmediğini ve toplumsal hayatın neden hâlâ sürdürülebilir olduğunu açıklayan anahtar bir kavram olarak değerlendirilebilir.

4. Sessiz Düzen Kimin Düzeni? Kırılganlık, Eşitsizlik ve Seçici Görünmezlik

Sessiz düzen, kentte toplumsal çözülmenin kaosa dönüşmemesini sağlayan işlevsel bir denge biçimi üretirken, bu düzenin tüm toplumsal gruplar için aynı sonuçları doğurduğu varsayımı yanıltıcıdır. Aksine, sessiz düzenin sürdürülebilirliği büyük ölçüde eşitsiz biçimde dağıtılan bir sessizlik kapasitesine dayanır. Kimlerin geri çekilebildiği, kimlerin görünmez olmayı tercih edebildiği ve kimlerin kamusal alanda sessiz

kalmasının tolere edildiği, bu düzenin toplumsal maliyetinin nasıl paylaşıldığını belirleyen temel sorulardır.

Kentte sessiz düzen, çoğu zaman sessiz kalabilme imkânına sahip olanlar için istikrar üretirken, bu imkânın toplumsal olarak eşitsiz biçimde dağıldığı göz ardı edilmemelidir. Sessizliğin bir uyum stratejisi olarak işleyebilmesi, bireyin kamusal alanda geri çekilme lüksüne sahip olmasını gerektirir. Bu bağlamda sınıfsal konum, yaş, cinsiyet, etnik köken ve göçmenlik durumu gibi eşitsizlik eksenleri belirleyici hâle gelir. Örneğin kent merkezlerinde esnek çalışabilen, ev-iş-özel alan sınırlarını kontrol edebilen orta sınıf gruplar için kamusal alandan geri çekilmek görece güvenli ve geçici bir tercih olabilirken, prekaryalaşmış gruplar, gençler ya da göçmenler için kamusal görünürlük çoğu zaman kaçınılmazdır. Bu gruplar, gündelik hayatlarını sürdürebilmek için kamusal mekânda bulunmak zorunda kalmakta; ancak aynı mekânda varlıkları daha kolay sorunlaştırılmakta, denetlenmekte ya da şüpheyile karşılanmaktadır.

Bu nedenle sessiz düzen, herkes için aynı şekilde “sessiz” işlemez. Bazı gruplar sessizliği seçebilirken, bazıları için sessizlik kamusal alanda fazla görünür olmamak, dikkat çekmemek ve olası riskleri en aza indirmek anlamına gelen zorunlu bir görünmezlik stratejisine dönüşür. Özellikle gençlerin kamusal alandaki varlığının “rahatsız edici”, göçmen bedenlerin “yerinde olmayan” ya da işsiz ve güvencesiz grupların “potansiyel sorun” olarak kodlandığı kentsel bağlamlarda, sessiz kalmak bir uyum göstergesi değil, kamusal alanda var olabilmenin asgari koşulu hâline gelir. Bu noktada sessiz düzen, eşitsizlikleri ortadan kaldıran bir denge üretmekten çok, bu eşitsizliklerin gündelik hayatta daha az görünür hâle gelmesini sağlayan bir işlev görür.

Bu durum, kamusal alanın farklı gruplar için farklı riskler barındırdığına işaret eden kent sosyolojisi literatürüyle uyumludur. Wacquant (2008), kentte marjinalleşmiş grupların kamusal alanda sürekli olarak gözetim, şüphe ve damgalanma

riskiyle karşı karşıya olduğunu vurgular. Bu gruplar için sessizlik, düzenle uyumun bir göstergesi olmaktan çok, kamusal alanda varlığını sürdürebilmenin asgari koşulu hâline gelir. Sessiz düzen, bu anlamda, bazı gruplar için huzur ve öngörülebilirlik üretirken, diğerleri için kendini geri çekmeye dayalı bir hayatta kalma rejimine dönüşür.

Benzer biçimde, Judith Butler'ın (2004) kırılganlık (precariousness) kavramı, sessiz düzenin bedensel ve toplumsal eşitsizliklerle nasıl kesiştiğini anlamak açısından açıklayıcıdır. Butler'a göre kamusal alanda görünürlük, her beden için aynı derecede güvenli değildir; bazı bedenler daha kolay hedef hâline gelir, daha kolay dışlanır ya da daha hızlı cezalandırılır. Bu çerçevede sessiz düzen, kamusal görünürlüğün eşitsiz biçimde dağıldığı bir kentte, kırılgan bedenleri sessizliğe zorlayan bir denge üretir. Sessizlik burada, düzenle uyumun değil, riskten kaçınmanın bir ifadesidir.

Sessiz düzenin eşitsiz işleyişi, aynı zamanda kamusal alandaki seçici görünmezlik pratikleriyle de yakından ilişkilidir. Low (2017), kamusal alanların kimin için erişilebilir ve güvenli olduğunu, yalnızca fiziksel düzenlemelerle değil, kültürel normlar ve örtük dışlama mekanizmalarıyla belirlendiğini göstermektedir. Sessiz düzen bağlamında bazı gruplar kamusal alanda görünmez kalarak düzeni sürdürürken, diğerleri görünür oldukları ölçüde risk altına girmektedir. Bu seçici görünmezlik, kamusal alanın eşitlikçi bir karşılaşma zemini olma iddiasını zayıflatır.

Bu noktada sessiz düzen, yalnızca ilişkilerin azalmasıyla değil, ilişkilerin kimler arasında ve hangi koşullarda sürdürülebileceğiyle tanımlanan bir toplumsal yapı olarak ortaya çıkar. Kentte güçlü bağların geri çekildiği, zayıf bağların ise eşitsiz biçimde dağıldığı bir ortamda, sessiz düzen herkesi eşit biçimde koruyan bir istikrar üretmez. Bazı gruplar için sessizlik, düzenin nimetlerinden yararlanmanın yolu iken; bazıları için kamusal alanda “fazla” olmamak, dikkat çekmemek ve görünürlükten kaçınmak anlamına gelir.

Dolayısıyla sessiz düzen, nötr bir toplumsal denge değil, eşitsizliklerle uyumlu bir düzen biçimidir. Toplumsal çözülme bu perspektiften bakıldığında, düzenin çöküşü değil; düzenin maliyetlerinin daha kırılgan gruplara yüklendiği bir yeniden yapılanma sürecidir. Kentte sessizliğin yaygınlaşması, toplumsal gerilimi geçici olarak düşürse de, bu sessizliğin kimler tarafından ve hangi bedellerle taşındığı sorusu, sessiz düzenin sınırlarını ve kırılganlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte sessiz düzenin etkileri yalnızca kırılgan gruplarla sınırlı değildir; bu dönüşüm, farklı konumlarda yer alan kentlileri farklı biçimlerde ama yaygın olarak etkilemektedir. Yüz yüze ilişkilerin azalması, güçlü ya da ayrıcalıklı konumlara sahip gruplar için dahi kamusal etkileşimin daralması, kolektif deneyimlerin seyrekleşmesi ve ortak kamusal referansların zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sessiz düzen, bazı gruplar için koruyucu bir mesafe üretirken, diğerleri için kamusal yaşamın anlam ve yoğunluk kaybına yol açmaktadır. Rosa'nın (2013) toplumsal hızlanma ve "rezonans kaybı" tartışmasıyla ifade ettiği üzere, modern toplumlarda etkileşimlerin azalması yalnızca dışlanma ya da marjinalleşme sorunu değil; aynı zamanda daha geniş bir bağlantısızlık ve yankı yitimi deneyimi üretmektedir. Sessiz düzen, bu yönüyle, eşitsiz biçimde işleyen bir mekanizma olmakla birlikte, kentte yaşayan farklı toplumsal kesimlerin ortak kamusal deneyim alanlarını daraltarak, toplumsal yaşamın genel dokusunu dönüştüren kapsayıcı bir etki yaratmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, kentte yüz yüze toplumsal ilişkilerin azalmasını basit bir toplumsal çözülme ya da geçici bir kriz belirtisi olarak değil, dijitalleşmiş sosyalliğin ürettiği yeni bir toplumsal denge biçimi olarak ele almıştır. Sosyal medya ve dijital iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, kamusal karşılaşmaların seyrekleştiği, müdahale pratiklerinin zayıfladığı ve ilişkilerin daha düşük yoğunluklu biçimlerde sürdürüldüğü bir kent deneyimi ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, COVID-19

pandemisiyle birlikte hız kazanmış olsa da, pandemi bu sürecin kurucu nedeni değil; zaten mevcut olan eğilimleri görünür kılan ve kalıcılaştıran bir eşik işlevi görmüştür.

Metin boyunca geliştirilen “sessiz düzen” kavramı, kentte toplumsal çözülmenin neden kaotik bir dağılmaya yol açmadığını açıklamak açısından merkezi bir analitik araç sunmaktadır. Sessiz düzen, ilişkilerin tamamen ortadan kalkmasına değil, geri çekilmesine; çatışmanın yok edilmesine değil, düşük yoğunluklu ve yayılmayan biçimlerde sınırlandırılmasına; kamusal yaşamın çökmesine değil, daha sessiz ve daha mesafeli bir ritim içinde yeniden dengelenmesine dayanmaktadır. Bu yönüyle sessiz düzen, toplumsal düzenin yokluğu değil, daha az temas ve daha az müdahale üzerinden işleyen maliyeti düşürülmüş bir düzen biçimi olarak anlaşılmalıdır.

Ancak çalışma aynı zamanda bu düzenin nötr ve herkes için eşit sonuçlar üreten bir yapı olmadığını da göstermektedir. Sessiz düzen, sessiz kalabilme kapasitesinin toplumsal olarak eşitsiz biçimde dağıtıldığı bir kentte işlemektedir. Kamusal alandan geri çekilme, görünmez olma ya da teması sınırlama imkânı; sınıfsal konum, yaş, cinsiyet, etnik köken ve göçmenlik durumu gibi eşitsizlik eksenlerine bağlı olarak farklı anlamlar kazanmaktadır. Bu bağlamda sessiz düzen, bazı gruplar için istikrar ve öngörülebilirlik üretirken, diğerleri için kamusal alanda var olabilmenin bedeli hâline gelen bir görünmezlik stratejisine dönüşmektedir. Toplumsal çözülme bu açıdan, düzenin çöküşü değil; düzenin maliyetlerinin daha kırılğan gruplara kaydırıldığı bir yeniden yapılanma süreci olarak okunmalıdır.

Öte yandan sessiz düzenin etkileri yalnızca marjinalleşmiş gruplarla sınırlı değildir. Yüz yüze ilişkilerin azalması ve kamusal karşılaşmaların seyrekleşmesi, daha ayrıcalıklı toplumsal konumlarda bulunan gruplar için de kolektif deneyimlerin zayıflaması, ortak kamusal referansların aşınması ve kamusal yaşamın anlam kaybına uğraması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, sessiz düzenin bir yandan eşitsiz biçimde işleyen, diğer yandan ise kentte yaşayan geniş

kesimlerin ortak toplumsal deneyimini daraltan kapsayıcı bir dönüşüm olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, kentte güvensizlik, suç ve gözetim tartışmalarının yalnızca istatistiksel riskler ya da kurumsal denetim mekanizmaları üzerinden değil, ilişkilerin seyrilmesi, kamusal etkileşimin geri çekilmesi ve müdahale pratiklerinin zayıflaması üzerinden de düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sessiz düzen, kısa vadede çatışmayı ve sürtünmeyi azaltarak yönetilebilir bir kent deneyimi sunsa da, uzun vadede kolektif dayanıklılığın, karşılıklı sorumluluk duygusunun ve kamusal bağların aşınmasına yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Bu çerçevede, kentsel politikalar ve kamusal alan tasarımlarına ilişkin temel öneri, sessizliği yalnızca düzenin göstergesi olarak yüceltmek yerine, ilişki üretme kapasitesini yeniden düşünmeye yönelmelidir. Kentte güvenliğin yalnızca denetim ve geri çekilme üzerinden değil, düşük eşikli ama kapsayıcı karşılaşmaları mümkün kılan kamusal düzenlemeler üzerinden ele alınması gerekmektedir. Sessiz düzenin kırılabilirliğini aşmanın yolu, gürültülü bir kamusal alan inşa etmekten çok, temasın ve karşılaşmanın yeniden mümkün olduğu ama riskin eşitsiz biçimde yüklenmediği bir kentsel denge arayışından geçmektedir.

Öte yandan çalışma, kentte toplumsal çözülmenin tek yönlü bir çöküş anlatısıyla açıklanamayacağını; aksine, dijitalleşmiş sosyalliğin, seyrilmiş ilişkilerin ve sessizleşmiş kamusal alanların birlikte ürettiği yeni bir toplumsal denge biçiminin ortaya çıktığını göstermektedir. Sessiz düzen, bugünün kentlerinde düzenin nasıl hâlâ mümkün olduğunu açıklarken, aynı zamanda bu düzenin sınırlarını ve kırılabilirliklerini de görünür kılmaktadır. Bu nedenle sessiz düzen, yalnızca bir durum tespiti değil, kentte toplumsal yaşamın geleceğine dair eleştirel bir düşünme zemini olarak ele alınmalıdır.

Son olarak vurgulanması gereken kritik bir nokta, kentte ortaya çıkan sessiz düzenin normatif olarak “olumlu” ya da “arzu edilir” bir durumla kolayca özdeşleştirilebilmesidir. Sessizliğin huzur, güvenlik ve istikrarla eş tutulması, kamusal

yaşamın temel dinamiklerine dair yanıltıcı bir algı üretme riski taşımaktadır. Oysa kent, tarihsel olarak yalnızca düzenli ve sorunsuz etkileşimler üzerinden değil; sürtünme, karşılaşma, itiraz ve müzakere pratikleri üzerinden toplumsal bir alan hâline gelmiştir. Bu bağlamda sessiz düzen, kısa vadede çatışmayı azaltan ve gündelik hayatı yönetilebilir kılan bir denge sunsa da, kamusal etkileşimin taşıdığı dönüştürücü ve ilişki kurucu potansiyeli zayıflatabilir. Sessizliğin “normal” ve “iyi” olarak kabul edilmesi, kamusal alandaki gürültüyü yalnızca rahatsızlık ya da tehdit olarak kodlayarak, demokratik karşılaşmaların ve görünür itiraz biçimlerinin meşruiyetini aşındırabilir. Bu nedenle sessiz düzen, yalnızca işlevsel bir denge olarak değil, aynı zamanda kamusal yaşamın hangi biçimlerinin arzu edilir sayıldığına dair normatif bir tercihin sonucu olarak da değerlendirilmelidir. Kentte düzenin sessizlikle özdeşleştirilmesi, toplumsal sorunların çözümünü görünmezliğe ve geri çekilmeye havale eden bir anlayışı besleyebilir; bu da sessiz düzenin sınırlarını ve uzun vadeli toplumsal maliyetlerini tartışmayı zorunlu kılar.

Bu normatif yanılgı, sessiz düzenin yalnızca toplumsal ilişkiler düzeyinde değil, kentsel yönetim ve güvenlik söylemleri düzeyinde de işlevsel hâle gelmesine zemin hazırlamaktadır. Sessizliğin düzenin göstergesi olarak kabul edilmesi, kamusal alandaki sorunların çözümünü ilişki kurma, müzakere ya da kolektif müdahale yerine, geri çekilme ve görünmezlik üzerinden tanımlayan bir yönetsel mantığı güçlendirebilir. Bu durumda kamusal alandaki “sorunsuzluk”, ilişkilerin güçlenmesiyle değil, karşılaşmaların seyrekleşmesiyle sağlanan bir istikrar biçimi olarak yeniden kodlanır. Böyle bir kodlama, güvenliği toplumsal bağların yoğunlaşmasıyla değil, temasın ve etkileşimin azaltılmasıyla özdeşleştirerek, kentte sessizliğin bizzat bir yönetim hedefi hâline gelmesine yol açabilir. Sessiz düzen bu noktada yalnızca kendiliğinden ortaya çıkan bir toplumsal denge değil, aynı zamanda belirli kamusal pratikleri, görünürlük biçimlerini ve etkileşim sınırlarını meşrulaştıran örtük bir siyasal rasyonalite olarak da okunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Baym, N. K. (2015). *Personal connections in the digital age* (2nd ed.). Polity Press.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (M. Ritter, Trans.). Sage.
- Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Collins, R. (2008). *Violence: A micro-sociological theory*. Princeton University Press.
- Elias, N. (2000). *The civilizing process: Sociogenetic and psychogenetic investigations* (E. Jephcott, Trans.). Blackwell.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Island Press.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
- Goffman, E. (1963). *Behavior in public places: Notes on the social organization of gatherings*. Free Press.
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger, Trans.). MIT Press.
- Kohn, M. (2004). *Brave new neighborhoods: The privatization of public space*. Routledge.
- Lofland, L. H. (1998). *The public realm: Exploring the city's quintessential social territory*. Routledge.
- Low, S. M. (2000). *On the plaza: The politics of public space and culture*. University of Texas Press.
- Low, S. M. (2017). *Spatializing culture: The ethnography of space and place*. Routledge.
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place: Cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community* (Rev. ed.). Marlowe & Company.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *The impact of COVID-19 on social connections*. OECD Publishing.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity* (J. Trejo-Mathys, Trans.). Columbia University Press.
- Sennett, R. (1977). *The fall of public man*. Cambridge University Press.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- World Health Organization. (2020). *Considerations for quarantine of individuals in the context of containment for coronavirus disease (COVID-19)*. World Health Organization.
- Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press.
- Tüfekçi, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.
- Zukin, S. (2010). *Naked city: The death and life of authentic urban places*. Oxford University Press.

METROPOLDE BİR YALNIZ: KNUT HAMSUN’UN AÇLIK ROMANINDA YABANCILAŞMA, SOSYAL DIŞLANMA VE ANLAM BOŞLUĞU

Erdi Demir¹

GİRİŞ

İskandinav edebiyatının bilinen isimlerinden Knut Hamsun’un bu yapıtı, modernleşen bireyin yoksulluk, bedenin duygusal dünyası, psikolojik bunalımlar ve toplumsal sınıf gibi temaları tasvir etmiştir. On dokuzuncu Yüzyılı Norveç’inin kentleşen ve sanayileşen şehri Oslo’yu tarihsel bir arka plan olarak sunan yazar, alışılmış gelenek, görenek ve kültürel pratikler yerine sanayileşen bir şehrin içinde hayata tutunmaya çalışan idealist bir gencin trajedisini okuyucuyla paylaşmıştır (Wientzen, 2015: 209).

Lyngstad, S. (2005: 8) kurgusu biyografik nitelik taşıyan *Açlık* romanında yazarın açlık olgusunu bir metafora dönüştürdüğünü belirtmektedir. Açlık, itibara, saygınlığa, toplumsal adalete ve sosyal eşitliğin bir simgesidir. Yazarın yaşamından kesitler taşıyan bu romanda Andreas sadece yiyecek ve içeceğe ihtiyaç duyan birisi değil, saygınlığa, toplumsal adalete ve sosyal eşitliğe de aç birisidir. Bu bakımdan kültürel ve sosyal bir açlık metaforu romanda belirmektedir. Stragnell (1922: 198) Knut Hamsun’un *Açlık* romanında açlık olgusunun Andreas karakteri üzerinden bireyin gündelik davranışları, eğilim ve tutumlarını belirleyen en önemli psikopatolojik bir unsur olduğunu vurgulamıştır. Nitekim romanda para, ödünç verilecek eşya, ödünç alınan mal ve borç gibi metaforlar üzerinden bireysel güven, açlık, duygusal acı, zihinsel yük ve duygusal mesafe gibi kavramların ön planda yer aldığı anlaşılabilmektedir. Yazarın kendi yaşamından derin

1 Dr., Bağımsız araştırmacı, ORCID ID:0000-0003-3227-5984, edemir.akdeniz@gmail.com

kesitler taşıyan roman, güçlü psikolojik tahliller içermesinin yanında sosyolojik bir metin biçiminde de okunabilir. Kaşıkçı (2023: 1685) Andreas'ın olaylara verdiği tepki, bulunduğu kentsel mekan ve deneyimledikleri süreçle karakterinin analiz edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda kentsel mekanın ve kentleşme sürecinin birey üzerindeki etkileri romanda görülebilmektedir.

Knut Hamsun'un *Açlık* yapıtı, metropol bir kentte sosyal ayırışma, eşitsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma ve yabancılaşma gibi temaları da içermektedir. Bu doğrultuda çalışmada Knut Hamsun'un *Açlık* yapıtı Simmel'in (1999) kent sosyolojisi ve birey, Durkheim'in (1983) yabancılaşma yaklaşımı, Karl Marks'ın (2013) yabancılaşma ve varoluşçu felsefe,

Bourdieu (2003) alan ve sermaye kuramı, romandaki açlık ve beden diyalektiği Michel Foucault'un (2006) beden ve iktidar yaklaşımıyla, toplumsal rol ve açlık ilişkisi Erving Goffman'ın (2009) rol kuramı bağlamında yorumlanarak birey ve kent yaşamına dair sosyolojik çözümlemeler yapılması amaçlanmıştır. Nitekim *Açlık* romanı edebiyat sosyolojisi bağlamında zengin bir içeriğe sahiptir. Romanın sosyolojik düzlemde tahlil edilebilmesi açısından yoksulluk, kent, toplumsal sınıf, yabancılaşma, yalnızlaşma ve bireysel kimlik gibi kavramların açıklanması önemlidir.

YÖNTEM

Bu çalışma edebiyat sosyolojisi bağlamında Knut Hamsun'un *Açlık* isimli romanını konu edinmiştir. Edebiyat sosyolojisi tek başına bir kuram olarak kabul görmese de bir tür araştırma yöntemi ya da biçimi şeklinde değerlendirilebilir. Toplumun bir yansıması niteliğinde kabul edilen edebi metinlerin çözümlenmesi, toplumsal yapı, deneyimler, değerler, kültürel unsurlar, sınıf, kimlik, inanç ve toplumsal cinsiyete varıncaya kadar toplumun edebiyatla organik bağına yansıtabilmektedir (Eagleton, 1988: 469). Edebiyat sosyolojisiyle araştırmacı, edebi metinlere bir toplumbilimci gözüyle bakabilmektedir (Noble, 1976: 211). Bu durum hangi karakterin ne amaçla

davrandığı, romanlarda toplumsal sorunun ve çözüm yollarının neler olabileceği, romandaki ana temanın toplumla ilişkisinin boyutlarının sorgulanmasını sağlayabilmektedir. Alwaqaa (2020: 36) edebiyat sosyolojisiyle toplumsal süreç ve bağlamların ortaya çıkarılmasının mümkün olduğunu, edebiyat sosyolojisi aracılığıyla kuramsal bir bakış açısının ortaya konulabileceğini belirtmiştir. Knut Hamsun'un Açlık romanının da toplumsal sınıf bilincini, kültürel ve ekonomik sermayeyi, kentleşme, yabancılaşma, toplumsal görünmezlik ve dışlanma gibi sosyolojik olguları yansıtmaları bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Romanda bireyin toplumla ilişkisi, modern toplumun beden aracılığıyla inşa ettiği estetik iktidar biçimi, kimlik çözülmesi, öznenin tahakkümü, ana karakterin sosyolojik imkanı çözümlenmiştir.

Çalışmada Açlık romanı sahip olduğu sosyolojik olgularla Simmel'in (1950) metropolde yabancılaşan bireyin sosyal konumu, Bourdieu (2003) sosyolojisi bağlamında bireyin kültürel ve sosyal sermaye arayışı, Durkheim'in (1983) ve Karl Marx'ın (2013) yabancılaşma yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Bahse konu sosyolojik kuramlar bağlamında romandaki kültürel unsurlar yorumlanmış, sosyolojik düzlemde dönüştürülerek araştırmacının eleştiri süzgecinden geçirilerek kurgulanmıştır. Bahse konu çalışmanın edebiyat sosyolojisi temelinde iyi bir örneklem oluşturulabileceği düşünülmekle birlikte çalışmanın alan yazına düşünsel ve felsefi açıdan derinlik kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

Romanın İzleri

Knut Hamsun'un *Açlık* isimli romanı Norveç'in Kristiania olarak anılan (Oslo) şehrinde tek başına yaşam mücadelesi veren genç bir adamın öyküsünü konu almaktadır. İsme anılmayan romanın baş karakterinin sanayileşen ve kentleşen Kristiania'da yalnızlığını, yoksulluğunu, ötekileştirilme ve toplumsal sınıf ayrılıklarına değinen yapıt, 1890'lı yıllarda modern bireyin gündelik yaşam pratiklerine dair kesitler sunmaktadır.

İyi bir yazar olmaya çalışan ve bu kararlılığından ödün vermeyen romanın baş karakteri kendisine Andreas Tangen ismini vermiştir. Genç yazar adayı, yoksulluğu ve gururu arasına sıkışıp kalmış psikolojik ve fiziksel bunalımlar yaşayan birisidir. Genç Andreas yaz mevsimlerinde mezarlıklarda, ormanda ve parklarda yatar. Kışları ise kirasını ödeyemediği, bir çatı katında eski eşyaların olduğu yerde kalır. Kirasını ödeyemediği günlerde oda/ev sahibine yakalanmadan yukardaki odasına çıkmaya çalışan idealist genç, bir gazetede köşe yazarlığı yaparak geçinmeye çalışır. Gazete sahibince kabul edilen yazısı karşılığında aldığı birkaç kron ile yiyecek alarak yaşamaya çalışan Andreas, akrabaları ve arkadaşlarından uzakta yaşamını sürdürür. Kent yaşamının ittiği yalnızlık, yabancılaşıma ve yoksullukla mücadele eden genç, zor durumda kaldığı süre zarfında elbise, yelek, ceket ve birkaç ziynet eşyasını rehinciye bırakır ve rehinciden aldığı birkaç kron ile karnını doyurmaya gider.

Yazı yazacak bir kâğıt ya da kalem bulamadığı zamanlarda yorgan ve yastığını rehinciye vermek zorunda kalan gururlu Andreas, utandığı için kimseden borç para isteyemez. Günlerce aç kalır, mezarlık ve parklardaki çeşmelerden su içerek açlığını yatıştırmaya çalışır. Çok zorda kaldığı günlerde bir yazısı kabul edilir ve gazete sahibinden aldığı birkaç kronla sadece karnını doyurur. Kristiania, genç yazar için beton duvarlarla örülmüş, duygulardan arınmış, soğuk bir yerdir. Kimseye derdini ve açlığını anlatamayan genç yazar, bir gün bir fırına girer ve ekmek almak ister. Kendisinden önce fazla para veren ve para üstü almak isteyen genç kadın yerine kasiyerden fazla para alır. Hiç sesini çıkarmaz. Hayal gücü geniş olan genç yazar, yaratıcı bir düş dünyasına, titiz ve duygusal bir yapıya sahiptir. Kasiyerin yanlışlıkla kendisine verdiği parayı almaması gerektiğini bilir ama açlık ve gurur arasında psikolojik çelişkiler yaşar. Para üstü almayan genç kadını sokakta takip eden Andreas, bu kadının gerçek mi yoksa düş mü olduğuna karar veremez. Bu kadına Ylajali ismini verir ve onla sık sık hayal kurar. Toplumun içinde yaşayan Andreas, kalabalığın içinde

kendini yalnız hisseder, toplumsal olarak dışlanır ve iyice içine kapanır. Bu durum Andreas'ın bir takım psikolojik bunalımlara girmesine sebep olurken açlıkla toklukla arasındaki gerilim sürekli onu mutsuz eder.

Andreas, üzerine giydiği ceketin dört adet düğmesini rehinciye vermek ister ama rehinci bu düğmelerin para etmediğini söyler. Açlıktan baygınlaşan Andreas'ın imdadına sokakta denk geldiği bir asker yetişir. Asker, Andreas'a karnını doyurması için bir miktar para verir. Bu parayla bir hafta kadar idare eden Andreas, parasız kaldığı süre zarfında sokaklarda ve mezarlık alanlarında geceler. Anahtarını kaybettiği iddiasıyla gece soğuşundan bir polis karakoluna sığınır. Kimsesiz ve karnı aç olduğunu herkesten gizler. Gururundan gerçeği söyleyemez ama polisler durumu fark ederler. Gece sıcak bir yatakhane uyur. Karnını doyurması için bir yemek fişi alır ve oradan ayrılır. Bir kasaba uğrayarak köpeği için kemiğe ihtiyacı olduğunu söyler fakat aldığı kemikleri gizlice bir köşede kendisi kemirmek zorunda kalır. Andreas'ın aslında açlığı sadece fiziksel bir açlık değil, saygınlık ve sosyal prestije yönelik bir arzudur. Toplumsal adalete, derinleşen kent yoksulluğuna bir haykırış ve tepki niteliğindedir. Oslo'da ne yapsa barınamayacağına karar verir ve liman tarafına yönelir. İngiltere'ye gidecek olan bir yük gemisine tayfa olarak kabul edilir. Andreas, hayallerine kavuşabilmek için para kazanması gerektiğine ikna olur. Çalışmak üzere gemide işe girer. Artık gemi İngiltere'ye doğru yola çıkar.

Simmel: Metropol ve Birey

Knut Hamsun'un Açlık romanında Andreas'ın deneyimlediği süreçlerin başında yalnızlık ve yabancılaşma gelmektedir. Kent yaşamının heterojen ve karmaşık yapısı ve dinamikleri birey üzerinde sosyal ve psikolojik etkilere sahip olmuştur. Bu bakımdan Roman karakteri Andreas'ın deneyimlediği süreç Georg Simmel'in Metropol ve zihinsel yaşam yaklaşımıyla (1999) yorumlanabilir.

Simmel (1950) metropol yaşamının üretim, tüketim ilişki ve kalıpları, kendine özgü pazarı ve ekonomisi, çalışma ilişkileri, hukuki ve kültürel yapısıyla karmaşık bir ağa sahip olduğunu belirtmiştir. Bu karmaşasının içerisinde bireyin kendi ontolojik varlığını koruma çabası, birey-kent ilişkilerini kurgulayan başat faktördür. Mesai kavramının sürekliliği, dakik olma, üretim ilişkileri karşısında bireyin tutumu bezginlik olarak da ifade edilebilir (Simmel, 1950: 412). Metropol yaşamına karşı bireylerde gelişen bu tepkisellik zamanla duygusal bir zırh geliştirebilmekte ve bireyleri yalnızlık ve yabancılaşma duygularına itebilmektedir. Hamsun'un (2017: 26, 40) romanındaki çevresine karşı duyarsız Andreas'ın tutum ve davranışları, duygusal mesafesi, çevresindeki diğer bireylerce yok sayılması ve dışlanması Simmel'in (1950) metropoldeki bireyin zihinsel yaşamını özetler niteliktedir. Ayrıca Simmel (1950) analizinden kent merkezlerindeki sosyoekonomik yapıların ve dinamiklerin farklı olmasıyla bireyin anlam dünyasında değişimlere sebep olabilmektedir.

Simmel (1950: 417) metropol kentlerde bireylerin birbirine karşı güvensiz, soğuk ve mesafeli olması, aşırı kalabalık bir yaşam, gürültü ve aşırı uyarılma bireyleri bir süre sonra yaşadığı bir olay veya durum karşısında duyarsız ve tepkisiz hale getirebilmektedir. Andreas'ın aç kalmasına karşın diğer insanlardan yardım talep etmemesi ve duygusal olarak mesafe örmesi, kendi iç dünyasına çekilmesi bu bakımdan oldukça anlamlıdır. Kristiania isimli şehirde kimseyi tanımayan ve sosyal ağları zayıf birey Andreas, kent yaşamının psikolojik tahribatına maruz kalan bir kişi konumundadır. Andreas'ın sürekli düşler kurması, kendi dünyasına çekilmesi esasen kent yaşamının heterojenliğine ve hoyratlığına verdiği bir tepki olarak okunabilir. Dolayısıyla metropol dünyası bireyin psikolojik evrenini de dönüştürebilmektedir. Andreas'ın işsiz olması ve sadece yazdıkları karşılığında para kazanabilmesi kent yaşamının zorluğuna atıf yapmaktadır. Aç kalan ve gururundan kimseye bir şey demeyen genç adam, toplum tarafından görünmez ve dışlanır hale gelir ki bu Simmel'in

(1950) metropoldeki bireyin görünmezliği metaforuyla uyuşmaktadır.

Aç kalan fakat onurundan taviz vermeyen genç adam, küçük çaplı gelen iş teklifi ve maddi yardımları da kabul etmek istememesi bir tür savunma refleksi şeklinde okunabilir. Andreas, kendisiyle barışık ama metropol hayatıyla bir türlü uyum sağlayamayan ve mutsuz alan bir gençtir. Hamsun'un (2017: 56, 65) Andreas'ı çalışarak üretmek ve kazanmak ister ama başaramaz. Yılalı ismini verdiği kişiyi sevmek ister ama karşılığında sevilmez. Saygın ve üretken bir birey olarak içinde ait olduğu topluma hizmet etmeyi hedefler ama sosyokültürel sistemde kendine bir yer edinemez. Dolayısıyla Andreas bir tür kimlik edinme çabası içinde olan bir birey olarak değerlendirilebilir. En çok yalnız kaldığında kendisi olan bu genç adam, duygusal kırılmalar, topluma karşı duygusal mesafe ve kırgınlıklar besleyen, yabancılaşan ve yalnızlaşan birisidir. Aç olmasının sebebi fiziksel değil, toplumun ortaya koyduğu sosyokültürel ve ekonomik sistemdir adeta.

Sermayesiz Beden: Andreas ve Sermaye Mücadelesi

Knut Hamsun'un Açlık romanı Pierre Bourdieu sosyolojisi bakımından oldukça anlamlıdır. Romanda yer alan Andreas'ın yazar olabilmek adına verdiği mücadele, kültürel sermaye ve akabinde sembolik sermaye kavramları açısından değerlidir. Bourdieu (2003) sosyolojisinin temel parametrelerinden olan sermaye kavramı, bireylerin edinim ve kazanımlar yoluyla alanda yapabilecekleri sosyolojik içeriklere işaret eden bir kavramdır.

Kültürel sermaye, eğitim kurumları ve aile yapıları aracılığıyla bireylere kazandırılan veriler ve bilgi sermayeleri biçiminde tarif edilebilir (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108). Sembolik sermaye ise dönüştürülebilen, bireylerde toplumsal alan içinde saygınlık ve itibar kazandırabilen sermayelerdir. Turner (2003: 496) sembolik sermayenin doğrudan somut olarak bir anlam ifade etmese de başarıyla bitirilen bir trafik eğitim sonrasında alınan sürücü ehliyet belgesi, işini başarıyla yapan

bir çalışanın işveren tarafından teşekkür ve onur belgeleriyle taltif edilmesi gibi sembolik anlamlar kazandığını belirtmiştir. Bu bağlamda Açlık romanında bir gazetede köşe yazarlığı yapan Andreas'ın kültürel sermayesi sayesinde maddi geçimini temin etmeye çalıştığı (Hamsun, 2017: 45) aynı zamanda bu iş vasıtasıyla itibar kazanmaya çalıştığı değerlendirilebilir. Nitekim kültürel sermayesi (eğitim ve aile vb.) aracılığıyla geçinmeye çalışan Andreas'ın üslubu sert bulunur, kimi zaman yazıları beğenilmez ve reddedilir. Esasen Andreas'ın kültürel sermayesi vasıtasıyla ekonomik ve sembolik sermaye (itibar) elde etme amacındadır. Bir tür toplumsal kimlik kazanma talebi olan bu gencin, kültürel sermayesinin yetersizliği ekonomik sermaye kazanmasına da engel teşkil etmiştir.

Bourdieu (1990) sosyolojisinde kilit kavramlardan birisi de habitustur. Bireyin bedenine yapışarak cisimleşmiş sosyal ve kültürel alışkanlıklar, davranış, hissetme ve yaşam tarzları, düşünme biçimleri, tepki biçimlerinin tamamına habitus adı verilebilir (Bourdieu, 1990: 277). Bireyler, habitusun bilincinde olamadan hareket ederek, toplumsal davranış, tutum ve eğilimler ortaya koyabilmektedirler. Bireylerin toplumsal konumuna işaret eden bu kavram, toplumsal ilişkileri analiz etmenin bir anahtarıdır.

Açlık romanında Andreas'ın giyim ve kuşamı, yaşam biçimi onun toplumun üst sınıflarına ait bir birey olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Toplumun alt kesimlerinden birisi olan bu genç adamın yazarlık yapmak istemesi, kültürel sermaye yoluyla sembolik ve ekonomik sermaye kazanma arzusu ise üst toplumsal sınıfların habituslarına yönelme çabası şeklinde okunabilir. Yazarlık yapmak istemesine karşın Andreas'ın yazın bahçe ve mezarlıklarda yatması (Hamsun, 2017: 39, 58) parasız kaldığı için pansiyondan kovulması, elbise ve kıyafetlerini rehinciye vermesi Andreas'ın asıl toplumsal konumuna işarete etmektedir.

Bourdieu (2005) sosyolojik yaklaşımında alan kavramı da önemli yer tutar. Kültüre, ekonomik ve sosyal mücadelelerin

sonuçlarında elde edilen kazanımların inşa edildiği soyut ve düşünümsel mekana alan denilmektedir (Bourdieu, 2005: 61). Bireylerin toplumsal konum ve uzanımlarıyla ilgili olan bu kavram, sermaye mücadelelerinin kesiştiği bir uzayı ifade etmektedir. Knut Hamsun'un Açlık romanında yazarlık yaparak edebi bir alan geçiş yapmak isteyen bir gencin öyküsü anlatılmaktadır. Andreas'ın kültürel sermayesinin yetersizliği onun tanınmış bir yazar (saygınlık) olmasını engellemiş, ekonomik bir yardım veya destek (ekonomik sermaye) bulamaması onun edebi alandan dışlanmasına sebep olmuştur. Romanda yazar olmak isteyen ama olamayan bu genç adamın gerilimi psikolojik tahlillerle betimlenmiştir. Bourdieu sosyoloji bağlamında sembolik sermayesi yetersiz olan bir yazarın öyküsü, kimlik ve saygınlık edinme çabaları okuyucuya sunulmuştur.

Yabancılaşmanın Estetiği

Romanda ana karakter Andreas'ın duygusal açıdan yansıttığı temel karakteristiklerin başında yabancılaşma olgusu gelmektedir. İçinde bulunduğu ve üyesi olduğu toplumsal kümeden sosyal ve ekonomik dinamikler sebebiyle dışlandığını hisseden genç adam, yazarlık yapmaya çalışsa da sınıfsal engeller, kültürel sermaye eksikliği ve toplumsal üretim biçimine entegre olamamıştır. Andreas'ın toplumsal konumu, Durkheim'in (1983) anomi (yabancılaşma) yaklaşımıyla yorumlanabilir.

Durkheim (1983) sosyolojisinde birey ve toplum arasında yaşanan uyumsuzluk ve gerilime dikkat çekilerek yaşanan bir toplumsal değişim ve gelişim sürecinde toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dinamiklerle süregelen toplumun yaşam tarzı, değerler inanç ve kültürel karakteristikleriyle bir uyumsuzluğun ortaya çıktığı belirtilmiştir. Durkheim, 1870'li yıllarda Avusturya'da yaşanan ekonomik bunalım sonucu bireylerin intihar etme vakalarının sayıca artması durumunu anomiye örnek göstermiştir (Durkheim, 1983: 273, 274). Merton (1968) Durkheim sosyolojisinde birey

ve toplum arasında yaşanan iletişim ve gerilim sorununun bireyin toplumdaki uzaklaşma biçiminde refleks gösterdiğini, toplumda kuralızsızlık ve ilkesizliğin bir toplumsal norm haline geldiğini belirtmiştir (Merton, 1968: 216). Bu bağlamda Knut Hamsun'un Açlık romanında ana karakter Andreas, 1890'lı yıllarda sanayileşen ve hızla kentleşme sürecine giren Oslo'da kapitalist ekonomik modelin sunduğu iş ve meslek kollarına uyum sağlayamamış, daha fazla kazanma, üretme, biriktirme ve yatırım yapma gibi finansal seçenekler ve beklentilerden oldukça uzak kalmıştır. Dolayısıyla Andreas sanayileşmeyle yeniden şekillenen toplumda normatif değer taşıyan bir iş ve meslek grubuna ait olamamış ve ekonomik olarak sistemle uyumsuz hale gelmiştir.

Andreas topluma olan yabancılaşma duygusunun diğer bir gerekçesi de Andreas'ın bu büyük şehirde ne bir akrabası ne de sürekli görüştüğü bir arkadaşı vardır. Sosyal iletişim ağı zayıf olan genç adam, komşu çevresiyle de sağlıklı ilişki kuramaz ve kendisini toplumsal bir boşluğun gölgesinde hisseder. Yazarak başarılı bir yazar olmak arzusunu taşıyan genç adam, makale ve yazılar yazar. Kimi yazıları sert üslubu, derinselliği olmayan yazılar gibi gerekçelerle red cevabı alması Andreas'ı toplumdaki iyice soyutlar. Toplumla bağı iyice zayıflayan Andreas, hayatın anlamını ve varoluşu sorgulamaya başlar. Uzun süre karşılaştığı açlık ve yoksulluk karşısında bu anomi durumu giderek derin bir hal alır. Ne kültürel ne de ekonomik sermayesi yeni oluşan toplumsal yapının kriterleriyle uyuşmaz.

Romandaki yabancılaşma olgusu, Karl Marx'ın yabancılaşma yaklaşımı (2013) çerçevesinde de ele alınabilir. Marx (2013) toplumun üretim araçlarına sahip olanlar ve emeğe sahip olanlar şeklinde ikiye ayrıldığını savunmaktadır. Buna göre sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla emek sahibi işçi sınıfı (proleterya) makineleşmeye tepki olarak kendi ürettiği emeğe, ürüne ve diğer işçi sınıfı gruplarına karşı yabancılaşabilmektedir (Marx, 2013: 12). Bu yabancılaşma bireyde; toplum arasına duygusal mesafe koymak, kendini güçsüz ve değersiz hissetmek, kendi ve ontolojik varlığını

sorgulamak, dışlanmak biçiminde görünümlere sahip olabilmektedir. Açlık romanındaki Andreas'ın kaleme aldığı yazıların yayınevi tarafından reddedilmesi, değersiz bulunması genç yazarın toplumdan dışlanmasını kolaylaştırmıştır.

Andreas'ın aç kaldığı zamanlarda rehinciden karnını doyurabilecek kadar para istemek amacıyla ceketinin kol düğmelerini satmaya çalışması, rehinci tarafından kol düğmelerinin piyasada bir karşılığının olmadığına söylenmesi Andreas'ın toplumla arasında mesafe koyarak kendisini değersiz görmesine sebep olmuştur. Rüyalara dalan ve açlık hisseden genç adam, duygusal ve psikolojik sarsıntılar geçirir ve iyice toplumdan kopar. Dolayısıyla romandaki yabancılaşma olgusu Durkheim sosyolojisi bağlamında, açlık toplumsal sistemle olan uyumsuzluğun ve mesafenin bir sonucu olarak ortaya çıkarken Marx yaklaşımında ise bu açlık toplumdan uzaklaşmanın, duygusal ızdırabın izlerini taşıyan fiziksel bir olaydır.

Açlık: Beden, Disiplin ve İktidar

Knut Hamsun'un Açlık romanı Foucault'un beden ve iktidar kavramları açısından iyi bir örneklem oluşturmaktadır. Foucault (2006) bedeni, ruhun hapsedildiği bir töz, belirli bir hacme sahip, dil ile inşa edilmiş bir mekan olarak tasvir etmiştir (Foucault, 2006: 21). Beden ile iktidar arasında yakın bir ilişki vardır. Öyle ki beden farklı inanç gruplarında kontrol edilebilen, denetlenebilen bir yapıya sahiptir. Foucault (2003) *Cinselliğin Tarihi* isimli çalışmasında modern toplumlarda bireylerin disipline edilebilmesi amacıyla bireylerin terbiye edilebileceği, sosyal ve ekonomik olarak farkındalıklarının artırılabilmesi denetim ve iktidar mekanizmaları inşa edilebilmektedir (Foucault, 2003: 102).

Romanda açlık çeken Andreas'ın bu açlık karşısında bedenini terbiye etmeye çalışması, kendisine hakim olmaya çalışması Foucault (2003) beden ve disiplin yaklaşımıyla uyumludur. Nitekim bu açlık duygusunu ahlaki açıdan olgunluğa erişebilmek için bir disiplin mekanizması olarak gören Andreas

bir yandan topluma karşı öfke hissederken bir yandan bedenini disipline etmeye çalışmıştır. Yaşadığı yoksulluk ve açlık karşısında bedeni üzerindeki denetimini yitirmeye başlayan Andreas, zayıflar, açlığın verdiği hisle rüyalar görmeye başlar, psikolojisi bozulur. Sanayileşen Oslo’da işgücü piyasasının beklentilerine fiziksel ve psikolojik olarak cevap veremeyecek durumda olan Andreas bedeni değersiz hale gelmiştir. Nitekim Açlık romanındaki iktidar mekanizması yani sosyoekonomik ve politik sistem, Andreas başta olmak üzere toplumdaki bireylerin nasıl davranması gerektiğini, hayata tutunabilmek adına neler yapılması gerektiğini, nasıl bir toplumsal performans sergilemesi gerektiğini sosyal, ekonomik, kültürel kurumlar aracılığıyla bireye sunmaktadır. İktidar olgusundan kasıt fiziksel güç mekanizması değil, bankacılık sistemi, edebiyat, gazeteler, iş ve meslek kolları, hukuk sistemi bu iktidar biçiminin etkili ve güçlü dönüştürücü kurumları kabul edilebilir.

Foucault (1980) iktidar mekanizmasıyla bireylerin denetlenerek belirli kalıplara sokulmaya çalışıldığını belirtmiş, belirli bir süreden sonra bedenlerin bu denetle mekanizmaları yerine kendi kendilerini kontrol etmeye başladığını ifade etmiştir. Buna göre beden artık kendi öz denetimi yaparak kendi kendini kontrol altına almaya çalışmaktadır (Foucault, 1980: 170. Andreas’ın yaşadığı açlık ve sefaleti diğer insanlara belli etmemeye çalışması toplumsal görünmezlik ve içsel denetim anlamına gelebilmektedir. Kendi aç kalan bedenini toplumdan uzak tutmak amacıyla parklar, ormanlık alanlar ve mezarlıklarda yatıp kalkmaya başlaması bedenin sistem dışına itilerek toplumdan soyutlanması anlamını doğurabilmektedir. Bunun yanında Andreas’ın toplumsal yapının talep ettiği normatif ve işlevsel bedene sahip olamaması, onun toplumsal kimlik krizi ve aidiyet sorunu yaşamasına sebep olmuştur.

Kendi varlığını, kimliğini ve yaşamın anlamını sorgulayan Andreas, bedeni üzerinde kimliği kaybolmuş, açlıkla bedenini disipline etmeye çalışmıştır. Toplumsal yapının normlarını

kabullenip içselleştirerek kendi bedeni üzerine iktidar kurgulayan genç adam, toplumdaki insanların kendisini nasıl gördüğünü, kendisi hakkında neler düşündüklerini sürekli sorgulamaya başlamış ve açlık duygusunun verdiği hisle rüyalar görmeye başlamıştır.

Goffman'ın Rol Kuramı ve Açlık

Açlık romanının çözümlenmesinde anlam ifade eden diğer yaklaşım Erving Goffman'ın rol kuramı yaklaşımıdır. Goffman (2009) bireylerin toplum içinde dünyaya gelerek başta aile olmak üzere diğer toplumsal kurumlar içinde bireylerin rol yaparak davranış ve kabiliyet geliştirdiğini belirtmiştir. Buna göre rol yapmak, bireysel ve psikomotor kabiliyetlerin gelişmesini sağlayabilen bir yapıya sahiptir (Goffman, 2009: 15). Bu bağlamda yaşam bir tür tiyatrodur ve insanlar bu tiyatro sahnesinde kendi performanslarını ortaya koyarak rol yapabilmektedirler. Üniformalı çalışanların ciddi davranması, öğretmenlerin anlayışla hareket etmesi bu durumun bir görüntüsü niteliğinde kabul edilebilir.

Romanda Andreas Tangen isimli genç adam yazar olmak ister. Vakur, asil ve ağırbaşlı bir birey gibi hareket etmeye çalışır (Hamsun, 2017: 27) halbuki Andreas açlıktan rüyalar gören, mezarlık ve parklarda geceleleyen, düzenli bir geliri ve işi olmayan birisidir. Dışarıya karşı sefaletini ve çaresizliğini belli etmemek için karnı tok ve gururlu bir birey gibi rol yapar. Goffman (2009: 34, 39) ifadesiyle karakter Andreas, rolünü korumak için çaba harcar. Saygın ve olgun bir birey gibi yaşamak isteyen Andreas Tangen'in kültürel ve ekonomik sermayesinin yetersizliği onun sosyal sermaye edinmesini zorlaştırmıştır. Açlığın ve sefaletin fiziksel ve duygusal tahribatlarıyla bir süre sonra Andreas, saygın bir yazar rolü oynamaktan vazgeçer. Bu rol kaybı karakteri yalnızlaştırmış ve toplumdan soyutlanmasına sebep vermiştir.

Goffman (2009: 33) vitrin ve benlik metaforları Andreas'ın toplumsal davranışlarını açıklama bakımından anlamlıdır. Benlik kişisel performansı sergilerken vitrin temsil olgusunun

karşılığdır. Andreas'ın itibarlı bir yazar olma arzusu benliğini yansıtırken açlığı, yoksulluğu ve kıyafetlerinin özensizliği vitrini temsil etmektedir. Bu bakımdan Andreas'ın bireysel performansı toplum tarafından inandırıcı bulunmamıştır. Andreas'ın rol kaybı zamanla açlığın şiddetine bağlı olarak kaybolmaya başlamıştır. Yayınevi tarafından saygın bir yazar olmak isteyen Andreas'ın yazılarının reddedilmesi, kendisinde hayal kırıklığına yol açar. Açlık duygusunun metabolizması üzerinde fiziksel ve psikolojik etkileri nedeniyle sağlıklı iletişim kuramaz, kendini net biçimde ifade edemez duruma gelir. Aslında bu durum toplum tarafından zengin ve saygın rolüne bürünmüş bir yoksulun reddedilmesi anlamını taşımakta, reddetme biçimi olumsuzlanma ve dışlanma olarak tezahür etmektedir. Gerçek kimliğiyle temsil etmek istediği kimlik arasındaki uçurum sebebiyle Andreas toplumsal aidiyet ve mensubiyet sorunu yaşar.

SONUÇ

Knut Hamsun'un Açlık romanı, fiziksel ve bedensel bir ihtiyaçtan daha fazla açlığın metafizik ve sosyolojik boyutuna odaklanmış bir eserdir. Romanda saygın bir yazar olmak isteyen Andreas Tangen isimli bir gencin, 1890'lı yıllarda Norveç'in başkenti Oslo romandaki ismiyle Kristiania'daki açmazlarını, toplumsal ilişkilerini, kültürel çatışmaları ve sanayileşme sürecinin birey üzerindeki psikososyal yansımaları anlatılmıştır. İnsan ruhunun derinliklerini yansıtan bu açlık hissiyatı yokluk ve sefaletin yanında genç yazar adayının kültür ve kimlik çatışmasını, toplumsal kabul ve aidiyet sorununu, toplumsal kokuş ve yabancılaşma duygularını içermektedir.

Edebiyat sosyolojisi bakımından oldukça zengin türevlere sahip olan bu yapıttaki şehir ve insan düalizmi Simmel'in yaklaşımıyla yorumlanmıştır. Bu doğrultuda sanayileşme sürecindeki bir kentin toplumsal yapısı ve birey üzerindeki etkilerinin yalnızlaşma, bireyselleşme ve yabancılaşma olduğu anlaşılabilmektedir. Bunun yanında Bourdieu'nun sermaye yaklaşımı bağlamında Andreas Tangen'in kültürel ve

ekonomik sermaye yetersizliği sebebiyle kültürel sermayeye erişemediği, toplumsal görünmez ve dışlanmaya maruz kaldığı, duygusal acı çektiği anlaşılmıştır. Aynı şekilde Durkheim ve Marx'ın bilimsel yaklaşımlarıyla Andreas'ın topluma karşı yabancılaşması yorumlanabileceği gibi Foucault'un beden ve iktidar kuramı bağlamında açlık hissiyatının bir tür beden üzerinde denetleme mekanizması kurduğu değerlendirilebilir.

Romanda yazarın açlık metaforunu kültürel ve sosyal sermayeye olan açlık, fiziksel açlık ve duygusal açlık şeklinde kullandığı düşünülmektedir. Nitekim sanayileşmeyle beraber kapitalist ekonomik modele geçen ve marjinalleşen kimlikler, iş bulamayan bir karakter, üreten ama ürettiği emeği piyasada satış değeri bulamayan genç bir yazar adayının toplumsal yapı tarafından görünmez hale getirilmesi gibi bir eleştiri yer almaktadır. Fiziksel ve kültürel açlığını (saygınlık, itibar) gideremeyen Andreas Tangen, hayatına yeni sayfa açmak, yeni bir arayış ve anlam bulabilmek adına limanda bir gemiye tayfa olarak yazılır ve ülkesini tek eder. Kendi ülkesinde mezarlık, park ve bahçelerde geceleyen, iş bulamayan, ürettikleri kabul görmeyen genç adam günlerce aç kalır ve sefaletten psikolojik bir yıkım yaşar. Limanda bir gemiye binerek ülkesinden ayrılması, esasen yaşadığı psikolojik ve sosyal travmaya tepki niteliğinde okunabilir. İngiltere'ye gitmek için tayfa olmayı kabul etmesi, yeni bir kimlik edinmek, ekonomik ve sosyal sermaye edinebilmek için bir basamak olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alwaqaa, M. A. (2020). Sociology and literature: An interdisciplinary approach. *Journal of liberal arts and humanities*, 1(10), 34-38.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, Loic J. D. (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar, (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). Photography: A Middle-Brow Art, Stanford: Stanford University Press Bourdieu.
- Bourdieu, P. (2005). Hukukun Gücü: Yasal Alanın Sosyolojisine Doğru. Çeviren: Sibel Demir, Ankara: Kalan Yayınları.
- Durkheim, E. (1983). Der Selbstmord. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Eagleton, T. (1988). Two approaches in the sociology of literature. *Critical Inquiry*, 14(3), 469-476.
- Foucault, M. (1980). Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972 – 1977. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (2003). Cinselliğin Tarihi, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). Hapishanenin Doğuşu, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Goffman, E. (2009) Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Çev. Barış Cezar. Ankara: Metis Yayınları.
- Kaşıkçı, S. (2023). Tetikleyici Olaylar ve Geri Dönüşü Olmayan Noktalar: Hamsun ve Carlsen'in "Açlık" Yayıtları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 12(110), 1683-1690.
- Lyngstad, S. (2005). *Knut Hamsun, Novelist: A Critical Assessment*. Peter Lang.
- Marx, K. (2013). Yabancılaşma. Der. Barışta Erdost. Ankara: Sol Yayınları.
- Merton, R. K. (1968). Social theory and social structure. The Free Press.
- Noble, T. (1976). Sociology and literature. *The British Journal of Sociology*, 27(2), 211-224.
- Simmel, G. (1999). Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma, Haz. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Simmel, George (1950), The Metropolis and Mental Life, (In.) The Sociology of George Simmel, Translated K. Wolff. New York: The Free Press, 409-424.
- Stragnell, G. (1922). A Psychopathological Study of Knut Hamsun's "Hunger". *The Psychoanalytic Review* (1913-1957), 9, 198-217.
- Turner, J. A. (2003). The Sutructure of Sociological Theory, United States: Thomson Wadsworth.
- Tümer, C. Ş. (2021). Knut Hamsun Merkezinde "Açlık" Adını Taşıyan Üç Roman. *Turkish Studies-Language & Literature*, 16(1).
- Wientzen, T. (2015). The aesthetics of hunger: Knut Hamsun, Modernism, and starvation's global frame. In *Novel: A Forum on Fiction* (Vol. 48, No. 2, pp. 208-223). Duke University Press.

AVRUPA VE TÜRKİYE’DE KENTLEŞME SÜREÇLERİ: TARİHSEL, SOSYAL VE MEKÂNSAL BİR KARŞILAŞTIRMA

IŞıl KuŐın

GİRİŞ

Bu çalışma ile sürdürülebilir, adil ve katılımcı kentler inşa etmenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda politik ve toplumsal bir mücadele alanı olduğu vurgulanmaktadır. Niteliksel yöntem kullanılarak tarihsel bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu bağlamda “Türkiye’de ve Avrupa’da kentleşme süreci Henri Lefebvre’in mekânın toplumsal üretimi kuramı ve David Harvey’in kent hakkı yorumu çerçevesinde nasıl karŐılaŐtırılabilir ve bu farklılıklar günümüz kentleşme politikalarını nasıl şekillendirmektedir?” araştırma sorusuna yanıt vermek amacındadır. Türkiye ve Avrupa’da kentleşme süreci tarihsel olarak farklılık göstermektedir. Çalışma, Avrupa ve Türkiye’deki kentleşme süreçlerini tarihsel dönemler üzerinden sosyal ve mekânsal bağlamda karşılaştırmalı bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analizde, kentlerin yalnızca fiziksel gelişimi değil, aynı zamanda kent planlama pratikleri, toplumsal yapılar ve mekânın üretim biçimleri de dikkate alınacaktır. Lefebvre’in (2014) ortaya koyduğu “mekânın toplumsal üretimi” kuramı ile Harvey’in (Harvey, 2008) “kent hakkı” başlıklı makalesindeki yaklaşımı, bu tarihsel karŐılaŐtırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Böylece, iki farklı coğrafyada benzer tarihsel dönemlerin nasıl farklı kentsel pratiklerle karŐılandığı ve bugünkü kentleşme sorunlarının kökenlerinin nereye dayandığı sorgulanacaktır. Lefebvre’e göre mekân toplumsal ilişkiler tarafından üretilir. Sanayileşme ncesi olan kentler bir ürün değil yapıttır. Ancak

sanayileşme ile birlikte kentler kapitalist üretim ilişkileriyle metalaşp, mübadele değeri olan ürünler halini almışlardır. Kentsel mekân sadece fiziksel olarak değil siyasal ve sosyolojik açıdan da irdelenmelidir. Böylece kentsel mekân toplumsal ilişkilerin üretildiği bir araçtır ve kültürlerin bir araya geçtiği bir mekândır (Lefebvre, 2014). Lefebvre'e göre (2014, s. 111) "...birden çok toplumsal mekân hatta sonsuz bir çokluk vardır; dolayısıyla 'toplumsal mekân' terimi sayılabilir olmayan bir kümeyi belirtir. Büyüme ve gelişme boyunca hiçbir mekân yok olmaz. Küresel yereli ortadan kaldırmaz." Böylece "mekânın toplumsal üretimi" kuramı, kentleşme süreçlerini yalnızca fiziksel değişimler değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler, iktidar yapıları ve ideolojik yönelimler tarafından şekillenen tarihsel bir üretim pratiği olarak kavramamıza imkân tanır. Bu bakış açısı, Avrupa ve Türkiye'de farklı dönemlerde gelişen kentleşme modellerini anlamak için de sağlam bir kuramsal zemin sunar. Henri Lefebvre'in (2014) "mekânın toplumsal üretimi" kuramı, David Harvey'in (2008) geliştirdiği "kent hakkı" yaklaşımıyla birleştiğinde, kentleşmeyi hem iktidar ilişkilerinin mekânda cisimleştiği, hem de bu mekân üzerinde kolektif hak iddiasının mümkün olduğu bir mücadele alanı olarak düşünmemizi sağlar. "Özel mülkiyetin ve kâr oranının haklar hiyerarşisinde tüm diğer hakların önüne geçtiği bir dünyada yaşıyoruz" diyen Harvey'e göre (2008, s. 23,37) "kentte üretilen artı değerlerin bir kısmı hep vergilendirilmiş ve özellikle sosyal demokratik dönemlerde devletin elindeki pay büyümüştür". Neoliberal politikaların izdüşümündeki kentlerde ise kent hakkı ekonomik, politik ve toplumsal mücadele ile tanımlanabilir bir hal almıştır (Harvey, 2008).

Kent, tarih boyunca yalnızca insanların yaşadığı bir mekân değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kesişim noktasında biçimlenen toplumsal bir üretim alanı olmuştur. Bu nedenle kentleşme süreçleri, yalnızca fiziksel yapıların değil, aynı zamanda o yapıları şekillendiren toplumsal dinamiklerin de tarihsel izlerini taşır. Kentlerin oluşumları son derece sancılı süreçlerdir. Tarih boyunca kentler sadece ihtiyaç,

güç ve zenginlik biriktirmekle kalmayıp, aynı zamanda sefalet ve suç da biriktirmişlerdir. Ancak tüm olumsuzluklara rağmen kentler yüzyıllardır mıknatısa benzeyen kuvvetli bir çekim gücüne sahiptirler (Alver, 2017; Mumford, 2007).

Avrupa’da ve Türkiye’de kentleşme, farklı tarihsel bağlamlar ve toplumsal koşullar içinde gelişmiş; buna bağlı olarak mekânın örgütlenişi, kent planlama anlayışı, kentlerin dönüşümü, toplumsal yaşam biçimleri de birbirinden ayrılmıştır. İnsanlık tarihiyle birlikte düşündüğümüzde kent sorunları her dönem farklılaşarak günümüze kadar gelmiştir. Alver’e göre (2017) kentleşme toplumsal değişim sürecine paralel olarak sürekli değişim göstermiştir.

Avrupa kentleşmesi, Orta Çağ’dan itibaren feodal yapıların çözülmesi, ticaretin gelişmesi ve ardından gelen sanayi devrimiyle ilerlemiştir (Mumford, 1961; Hall, 2002). Özellikle 19. yüzyılda sanayi kentlerinin yükselişiyle birlikte, kentler üretimin, sınıfsal ayrışmanın ve kamu politikalarının başlıca sahnesi hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, mekânın üretimi ve yeniden üretimi üzerinden şekillenen bir süreçtir (Lefebvre, 2014). Ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağı mekânın tarihi akışı hiçbir zaman tamamlanamaz. Mekânın üretiminin belirlenmesinde üretici güçler ve üretim ilişkileri önemli bir role sahip olmuştur (Lefebvre, 2014). Kent toplumu terimini “sanayileşmeden doğan toplum” anlamında kullanan Lefebvre’e göre kent toplumu tarımsal üretimi emen ve onun üzerinde hâkimiyet kuran bir süreç sonucunda inşaa edilir. (Lefebvre, 2011, s. 8).

2. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma dönemi, Avrupa’da planlama kültürünün kurumsallaşmasına ve sosyal devlet uygulamalarıyla desteklenen toplumsal kent modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem Avrupa kentleri için yalnızca fiziki olarak yeniden inşanın yapıldığı bir dönem olarak tanımlanamaz. Savaş sonrası Avrupa’da kentler aynı zamanda sosyal politikaların inşasının da kent mekânına yansıdığı bir dönemdir. Artan konut ihtiyacına karşılık olarak

geliştirilen sosyal konut uygulamaları, düşük gelirli grupların kent içinde barınmasını mümkün kılmış ve bu sayede kentsel mekânda görece bir sınıfsal karma yapı korunmuştur (Sassen, 2001). Avrupa’da refah devleti anlayışı yükselmeye başlamıştır. Bu durum (Sassen, 2001) kentlerin altyapı hizmetleri, ulaşım, eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlere erişim açısından da daha kapsayıcı hâle gelmesine katkı sağlamıştır (Esping-Andersen, 1990). Buna karşın Türkiye’de kentleşme süreci, geç Osmanlı döneminden itibaren modernleşme ve merkezîyetçi idari reformlar ekseninde şekillenmiştir (Keyder , 1999). Modern şehir ideali, 1950 sonrası hız kazanan kırdan kente göç ile birlikte yerini çoğu zaman plansız ve parçalı bir kentleşme dinamiğine bırakmıştır (Erder, 1996). Türkiye’de de ikinci dünya savaşı sonrası köyden kente göç eden büyük kitleler için, kentsel altyapı ve hizmetlere büyük yatırımlar yapılmasının gerekliliği doğurmuştur. Ancak ülkenin ekonomik durumu buna el vermemiştir. Böylece Avrupa’dakinden farklı olarak düşük gelirle elde edilmeye çalışan yetersiz altyapı ve sağlıksız bir kentleşme baş göstermiştir (Tekeli, 2014).

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi, tarihsel karşılaştırmalı analiz esasına dayanmaktadır. Avrupa ve Türkiye’de kentleşme süreçleri; feodalizm sonrası erken modern dönemden başlayarak sanayi devrimi, refah devleti dönemi, neoliberal dönüşüm ve güncel sürdürülebilirlik politikalarına kadar uzanan tarihsel kesitler üzerinden incelenmiştir. Bu dönemler, her iki coğrafyada kentlerin üretim biçimleri, planlama anlayışları ve toplumsal sonuçları açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini Henri Lefebvre’in “mekânın toplumsal üretimi” kuramı ile David Harvey’in Marksist kent kuramından beslenen “kent hakkı” yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu kuramsal çerçeve, kent mekânının hangi toplumsal güçler tarafından, hangi amaçlarla ve kimler için üretildiğini sorgulamak üzere analitik bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece, Avrupa ve Türkiye’de kentleşmenin

yalnızca farklı tarihsel koşullara değil, aynı zamanda farklı iktidar ilişkilerine ve ideolojik tercihlere dayandığı ortaya konulmuştur.

Veri toplama sürecinde, kent sosyolojisi, kent tarihi ve şehircilik literatüründe yer alan ikincil kaynaklar esas alınmıştır. Bu kapsamda kitaplar, hakemli dergi makaleleri, resmi raporlar, politika belgeleri ve uluslararası sözleşmeler incelenmiştir. Literatür taraması, özellikle kentleşme, planlama, neoliberal dönüşüm, sürdürülebilirlik ve kentsel adalet kavramları etrafında yoğunlaştırılmıştır.

Verilerin analizinde betimleyici ve tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tarihsel dönemler ve kuramsal kavramlar etrafında oluşturulan temalar aracılığıyla, Avrupa ve Türkiye’deki kentleşme pratikleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Analiz sürecinde mekânsal dönüşümün toplumsal sonuçları, planlama pratiklerinin ideolojik arka planı ve kent hakkının kullanım biçimleri birlikte değerlendirilmiştir.

Bu yöntemsel yaklaşım sayesinde çalışma, kentleşme süreçlerini teknik bir planlama meselesi olarak değil; toplumsal eşitsizliklerin, sınıfsal mücadelelerin ve politik tercihlerin mekânsal bir yansıması olarak ele almayı amaçlamaktadır. Böylece, Avrupa ve Türkiye kentleşme deneyimleri üzerinden, sürdürülebilir, adil ve katılımcı kentlerin hangi tarihsel ve toplumsal koşullarda mümkün olabileceği tartışmaya açılmaktadır. Kentleşme süreçleri yıllardır mimarlık, hukuk ve politika gibi alanlarda sıkça ele alınmıştır. Ancak sosyolojik bakış açısıyla yapılan araştırmaların sayısı diğerlerinin yanında çok daha az kalmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın kent sosyolojisi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Mekânın Toplumsal Üretimi ve Kent Hakkı

Lefebvre, “mekânın üretimi” fikrini geliştirirken, mekânın doğal bir zemin ya da edilgen bir yüzey olmadığını; aksine toplumsal ilişkiler tarafından şekillendirilen ve yeniden üretilen bir yapı olduğunu savunur. Ona göre, her tarihsel

dönemin kendine özgü bir mekânsal mantığı vardır. Bu üretim süreci, fiziksel mekânla sınırlı kalmaz; aynı zamanda simgesel, deneyimlenen ve temsil edilen mekânlar arasında dinamik bir ilişki barındırır (Lefebvre, 2014). Mekân bu yönüyle hem bir sonuç, hem de yeniden üretimin aracıdır. Bu yaklaşım, özellikle Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarında mekânın salt ekonomik değer üzerinden tanımlanmasının yarattığı sorunları analiz etmek için oldukça açıklayıcıdır.

Lefebvre’in mekânın üretimi kuramı, özellikle üçlü mekân modeliyle dikkat çeker (Lefebvre, 2014, s. 69):

- Yaşanan mekân (lived space): Gündelik hayat pratikleriyle şekillenen mekândır.
- Temsil edilen mekân (conceived space): Planlamacıların ve mühendislerin ürettiği soyut mekândır.
- Temsili mekân (perceived space): Bireylerin o mekânla kurduğu duygusal, simgesel bağları içerir.

Bu model, örneğin İstanbul’un Sulukule ya da Tarlabası gibi bölgelerinde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde çok net biçimde gözlemlenebilir: mekânın planlayıcılar tarafından yeniden tasarlanması (temsil edilen mekân), o alanda yaşayanların yerinden edilmesiyle yaşanan mekânın yok edilmesi, mekânın kültürel belleğiyle olan bağın koparılması ise temsili mekânın ortadan kalkması anlamına gelir (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008).

David Harvey ise, “kent hakkı” üzerinden benzer bir eleştirel kent söylemi geliştirir. Harvey’e göre kent hakkı, yalnızca kentsel hizmetlere erişim ya da fiziksel barınma hakkı değil; aynı zamanda kenti kolektif biçimde yeniden inşa etme, şekillendirme ve dönüştürme hakkıdır. Bu kavram, bireylerin pasif kullanıcılar değil, aktif mekân üreticileri olmasını savunur (Harvey, 2008).

Harvey’in yaklaşımı, özellikle neoliberal kent politikalarının yarattığı mekânsal eşitsizlikleri sorgulamak açısından işlevseldir. Avrupa’da sosyal konut uygulamaları, kamusal

hizmetlerin eşit dağılımı gibi örnekler, bu hakkın kısmen hayata geçirildiği pratikler sunarken; Türkiye’de kent hakkı, çoğu zaman yalnızca mülkiyet sahipliğiyle sınırlı bir biçimde algılanmakta, mekâna yönelik kolektif karar süreçlerinden dışlanma yaygın bir durum hâline gelmektedir.

“Kent hakkı” ve “mekânın toplumsal üretimi” birlikte ele alındığında kentin yalnızca teknik planlamayla şekillenmediğini; toplumsal mücadelelerin, ideolojik tercihlerinin ve sınıfsal çatışmaların mekânsal karşılıklarının bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye ile Avrupa arasındaki kentleşme örüntülerini analiz ederken, sadece kentsel yapıları değil; bu yapıları üreten toplumsal dinamikleri ve hak mücadelelerini de değerlendirmek gerekmektedir.

Lefebvre’in kuramı yalnızca mekânın üretildiğini değil, bu üretimin sınıfsal ve ideolojik bir zeminde gerçekleştiğini savunur. Ona göre kapitalist toplumda mekân, tıpkı metalar gibi üretime konu edilir; dolayısıyla mekânın kullanım değeri değil, mübadele değeri ön plana çıkar (Lefebvre, 2014). Bu dönüşüm, kentleri yaşam alanı olmaktan çıkararak yatırım nesnesi hâline getirir. Özellikle 20. yüzyılda kentlerin giderek ticarileşmesi, mekânın estetik, kültürel ya da tarihi niteliklerinden çok, potansiyel rant değeri üzerinden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Harvey’in “kent hakkı” yorumu, Lefebvre’in mirasını alarak neoliberal kentleşmenin mekânsal adaletsizliklerini çözümlemeye yönelir. Kent hakkı, sadece barınma ya da hizmetlere erişim hakkı değil; kentin nasıl şekilleneceğine yönelik kolektif bir karar hakkıdır (Harvey, 2008, s. 23). Harvey’e göre, kentsel mekân üretimi artık sermayenin talepleri doğrultusunda yönlendirilmektedir; bu da mekânın kolektif niteliğini ortadan kaldırır (Harvey, 2012).

Lefebvre’in “mekânın üretimi” kuramı ile Harvey’in “kent hakkı” yaklaşımı yalnızca kavramsal düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bağlamda da birbirini tamamlar. Her iki düşünür de, kent mekânını iktidar ilişkilerinin yeniden

üretildiği bir mücadele alanı olarak ele alır. Harvey, özellikle neoliberal kentleşme pratiklerinin mekânsal adaletsizlikleri derinleştirdiğini ve bu nedenle kent hakkının kolektif bir politik talep hâline geldiğini vurgular (Harvey, 2012, s. 28-30).

Bu kuramsal çerçeve, özellikle Avrupa ile Türkiye arasındaki kentleşme farklılıklarını anlamak için önemli bir zemin sunar. Avrupa’da sosyal konut politikaları, katılımcı planlama gibi uygulamalar aracılığıyla kent hakkı kısmen güvence altına alınırken, Türkiye’de bu hak çoğunlukla yalnızca mülkiyet üzerinden tanımlanmakta; mekânın kültürel, simgesel ve kolektif yönleri görmezden gelinmektedir (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008).

Çalışma giriş bölümüyle başlayıp, Avrupa ve Türkiye’de kentleşme süreçlerini tarihsel olarak beş ayrı başlık altında ele almıştır. Bu başlıklar sırasıyla; feodalizm sonrası erken modern dönemde kentleşmeyi, sanayi devrimi ve modernleşme ile birlikte Avrupa ve Osmanlı kentlerindeki dönüşümü, 20.yüzyılın ilk yarısında Türkiye’de ve Avrupa’daki kentleşmeyi, neoliberal politikaların izdüşümünde kentsel yeniden yapılanmayı ve güncel kentleşme eğilimlerini ele almaktadır. Tartışma bölümü ile sonlandırılmaktadır.

Feodalizm Sonrası Erken Modern Dönem ve Kentleşme

Avrupa ve Osmanlı dünyasında kentlerin doğuşu, işlevleri ve mekânsal örgütlenmeleri, birbirinden oldukça farklı tarihsel koşullarda biçimlenmiştir. Bu farklar yalnızca fiziksel yapı ya da yerleşim planlarında değil, kentlerin taşıdığı toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamlarda da belirgindir.

Avrupa’da kentleşme süreci, özellikle 11. yüzyıldan itibaren feodal yapının çözülmesi ve ticaret yollarının yeniden canlanmasıyla ivme kazanmıştır. Ticaretin yoğunlaştığı liman ve iç bölgelerde, zanaatkârların ve tüccarların oluşturduğu yeni toplumsal sınıflar kent mekânını dönüştürmüş; kentler, burjuvazinin yükselişiyle birlikte ekonomik üretimin ve siyasal mücadelenin merkezleri hâline gelmiştir (Mumford, 2007). Orta çağ Avrupa kentleri genellikle surlarla çevrili, pazar

meydanı etrafında gelişen ve lonca örgütlenmeleriyle iç içe geçmiş yapılardır. Bu kentlerde mekân, ekonomik faaliyetlerin yoğunluğuna göre örgütlenirken; yerel özerklik, kentsel yönetim geleneklerinin gelişmesini sağlamıştır (Pirenne, 1925). Pirenne (1925), kenti yalnızca fiziksel bir yerleşim olarak değil, aynı zamanda belirli sosyal, ekonomik ve kurumsal özelliklerle tanımlanması gereken bir oluşum olarak ele almıştır. Pirenne’e göre (1925) ‘şehir’ üç temel özellik üzerinden tanımlamıştır: (1) tarımsal üretim yerine ticari faaliyetlere dayalı bir ekonomi, (2) yasal ve kurumsal olarak kendine özgü bir örgütlenme ve (3) kentli orta sınıfın (burjuvazinin) varlığı. Bu tanıma göre, yerleşimlerin çoğu, yalnızca birer idari merkez ya da askerî kale olmanın ötesine geçememektedir. Yani bu dönem şehirleri, Orta Çağ’ın tipik kentlerinden farklı olarak ne ekonomik özerklik taşımakta ne de toplumsal bir kentli sınıf üretmektedir (Pirenne, 1925, s. 45). Tam bir kentsel topluluk oluşturabilmek için ticaret ilişkilerinin hâkimiyetine dikkat çeken Weber’e göre (2015) ise kent, bir yerleşim alanı olarak tanımlanabilmesi için 5 özelliği barındırmalıdır. Bu özellikler; bir kale, bir pazar, özerk bir hukukun varlığı, birlik içinde olma hali ve şehir sakinlerinin yöneticilerin seçilmesi sürecine katılabilmeleridir. Orta Çağ’ın ilerleyen dönemlerinde ise, özellikle 11. yüzyıldan itibaren ticaretin canlanmasıyla birlikte, Avrupa’da gerçek anlamda kentleşme süreci başlar. Bu yeni şehirler, surlarla çevrili ticaret merkezleri olarak gelişir; loncalar ve pazar yerleri etrafında örgütlenir. Burada ortaya çıkan kentli orta sınıf, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal olarak da özerklik talep eder. Pirenne (1925) bu süreci, “burjuvazinin doğuşu” ve “komünal özgürlüklerin kazanımı” şeklinde tanımlar. Bu bağlamda kent, yalnızca bir yerleşim birimi değildir. Aynı zamanda bir toplumsal sınıfın da tarih sahnesine çıkışıdır.

Osmanlı kent modeli ise farklı bir toplumsal örgütlenmeye dayanmıştır. Genel güvenliğin sağlandığı mahalle halkının birbirinden sorumlu olduğu, Osmanlı kentleri, genellikle siyasi-askeri merkezler olarak örgütlenmiş; dinsel ve idari işlevler,

kentin temel yapısını belirlemiştir. Böylece Osmanlı da kentler cami, medrese, han, hamam ve çarşı gibi yapılar oluşmuştur. Sosyal dayanışmanın, dini aidiyetin ve yerel yönetimin hakim olduğu mahalleler kentin hücresi niteliğindedir (Ergin, 1995).

Alver (2010), Osmanlı kentlerinde mahallenin, mekân ve hayatın esrarengiz birlikteliğini simgelediğini vurgular. Mahallenin kentin ana unsuru, özü ve çekirdeğidir. Mekân ile hayatın iç içe geçtiği hem bir mekân biçimi hem de belirli bir yaşam tarzını ifade eden bir yapıdır. Bu bağlamda, mahallenin temel ögesi insan ilişkileri ve mekânsal biçimlerdir. Mahalle kurmak, mekân üretmek olduğu kadar, çok yönlü insan ilişkilerine de zemin hazırlamaktır. Bu çerçevede, mahallelerin sosyal dokusu, komşuluk ilişkileri ve gündelik yaşam pratikleri, Osmanlı kent kültürünün temel taşlarını oluşturur (Alver, 2010).

Avrupa’da kentleşme süreçleri, büyük ölçüde sınıfsal ayrışmalar temelinde biçimlenmiş; ekonomik özerklik, lonca sistemleri ve burjuva sınıfının yükselişiyle birlikte kentler üretim ve ticaret merkezleri olarak yapılandırılmıştır. Buna karşılık, Osmanlı kent yapısı daha çok etnik ve dini cemaat temelli bir örgütlenmeye dayanmış; mekânsal ayrışmalar, dini kimlikler ve mahalle sınırları üzerinden şekillenmiştir (İnalçık, 1997; Keyder, 1999). Avrupa kentlerinde ticaret ve üretim odaklı merkezi yapılanma ön plana çıkarken, Osmanlı kentlerinde çarşı ve yönetim alanları genellikle gündüz kullanımına açık, konut alanları ise mahremiyete dayalı, içe kapalı bir karakter taşımıştır (Erder, 2005).

Bu mekânsal organizasyon farkı, kamusal alan anlayışlarında da belirgin ayrılıklara neden olmuştur. Orta çağ Avrupa kentleri, kentli sınıfların ekonomik taleplerini ifade ettiği alanlar olarak gelişirken; Osmanlı kentleri, daha çok dini-hukuki normlarla biçimlenen, merkezi otoritenin kontrolünde, cemaatler arası sınırları net şekilde tanımlanmış alanlar olarak şekillenmiştir (Çelik, 1986). Dolayısıyla, Avrupa kent modeli ekonomik özerklik ve sınıfsal hareketlilik üzerinden modernleşme

sürecine geçerken; Osmanlı kent modeli, siyasal-dini işlevlerle bütünleşmiş ve modernleşmeyi daha çok merkezî müdahaleyle gerçekleştirmiştir. Bu tarihsel ayırım hem kentsel modernleşme biçimlerinin hem de günümüzdeki kamusal mekân kültürlerinin kökenini anlamak açısından önemlidir.

Sanayi Devrimi ve Modernleşme: Avrupa ve Osmanlı Kentlerinde Dönüşüm

19. yüzyıl, Avrupa kentleşmesi açısından bir dönüm noktasıdır. Bu yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi, kentlerin fiziksel, ekonomik ve toplumsal yapısını köklü biçimde dönüştürmüştür; şehirler hem nüfus açısından hem de mekânsal olarak büyük bir sıçrama yaşamıştır. İngiltere’de başlayan bu süreç, kısa süre içinde Fransa, Almanya, Belçika ve diğer Batı Avrupa ülkelerine yayılmış; bu yeni sanayi merkezleri etrafında yeni kentsel biçimler oluşmuştur (Hall, 2002).

Sanayi Devrimi’nin etkisiyle kentler, kırsal kesimlerden yoğun göç almaya başlamış; bu durum büyük bir barınma krizi, altyapı sorunları ve çevresel tahribat doğurmuştur. Örneğin 19. yüzyıl ortalarında Londra, Paris ve Berlin gibi şehirlerde gecekondulu benzeri koşullarda yaşayan işçi sınıfı, kentin sınıfsal mekânsal ayrışmasını da derinleştirmiştir (Mumford, 1961). Bu dönemde kent planlaması, ilk kez toplumsal ve sağlık temelli bir ihtiyaç olarak gündeme gelir. Paris’te ise, yürütülen geniş çaplı kentsel düzenlemeler, modern şehircilik tarihinin erken örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Geniş bulvarlar, altyapı yatırımları ve kamusal alanlar bu dönemin mekânsal dönüşümünün simgeleri hâline gelmiştir (Harvey, 2003).

Avrupa’da bu dönüşüm, sadece fiziksel değil aynı zamanda ideolojik bir boyuta da sahiptir. Kent artık yalnızca bir üretim ve yaşam alanı değil, aynı zamanda kamusal yaşamın, burjuva kültürünün ve devlet denetiminin sahnesi olmuştur. Bu süreçte planlama, kamunun refahını gözetken ve şehirleri daha yaşanabilir kılmayı amaçlayan bir teknik uzmanlık alanına dönüşmüştür (Hall, 2002; Sutcliffe, 1981).

Sanayileşme ile birlikte "...büyük şehir parçalanarak ne olduğu belli olmayan çıkıntılar doğurmaktadır: banliyöler, toplu konutlar veya sanayi kompleksleri, kentleşmiş kasabalardan pek de farkı olmayan uydu kentler. Küçük ve orta büyüklükteki kentler, metropollerden bağımsızlaşır veya onların yarı-sömürgeleri haline gelirler" (Lefebvre, 2011, s. 10). Lefebvre'e göre (2014) bu yol "bürokratik güdümlü tüketim toplumuna" yol açacaktır.

Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıldaki kentleşme sürecinde, Batı'ya benzer bir kent düzeni oluşturma çabaları artmış; özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde yeni yollar açılmış, batı tarzı belediye uygulamaları başlatılmış, imar düzenlemeleri yapılmıştır (Çelik, 1986). Ancak bu dönüşüm, daha çok yukarıdan aşağıya bir modernleşme hareketi olarak kalmış; halkın gündelik yaşamını kökten dönüştürecek kadar güçlü bir altyapıya sahip olmamıştır (Keyder, 1999). "Mekan sorunsalı kentin ve gündelik hayatın sorunsallarını kapsayarak, sanayileşme sorunsalının yerini değiştirir. Ama ortadan kaldırmaz; çünkü önceden var olan toplumsal ilişkiler varlığını sürdürür ve yeni problem öncelikle bunların yeniden üretimi problemidir (Lefebvre, 2014, s. 114)." Ayrıca Osmanlı kentlerinde üretim faaliyetleri hâlâ zanaatkarlık temelli olup, büyük ölçekli sanayi kentleri Avrupa'daki örnekler kadar yaygınlaşmamıştır. Bu nedenle, Avrupa'daki gibi yoğun bir işçi sınıfı kentleşmesi ya da burjuva-kapitalist mekânsal düzen oluşmamıştır. Böylece Avrupa'da sanayi devrimi ile birlikte kent, üretimin ve toplumsal dönüşümün dinamiği hâline gelirken; Osmanlı'da kent, daha çok modernleşme ideolojisinin mekânda tezahür ettiği bir reform sahasına dönüşmüştür. Bu fark, her iki coğrafyada 20. yüzyılda izlenecek kentleşme rotalarının da temelini oluşturmuştur.

20. Yüzyıl İlk Yarısı: Türkiye'de ve Avrupa'da Kentleşme

20.yüzyılın ilk yarısı hem Avrupa'da hem Türkiye'de kentleşme pratiklerinin ideolojik yönlerinin belirginleştiği bir dönemdir. Bu süreçte kent, yalnızca fiziki bir yerleşim değil;

aynı zamanda toplumsal yeniden yapılanmanın bir aracı hâline gelmiştir.

20. yüzyıl ulus devletlerin tarihte baş göstermesiyle; 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Türkiye'de de kentleşme politikaları doğrudan bir ulus-devlet inşa sürecinin parçası hâline gelmiştir. Başkent Ankara, bu yeni rejimin önemli bir örneği olmuştur. Avusturyalı mimar Hermann Jansen'in 1932 tarihli Jansen Planı, modern, düzenli ve Batı'ya dönük bir başkent yaratma idealini yansıtmıştır. Ankara'nın planlanması, yalnızca fiziksel bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumun kimliğinin de bir parçası olmuştur (Güngör & Özcan , 2022).

Bu dönemde yerel yönetimlerin planlama yetkisi sınırlı, kent politikaları büyük ölçüde merkezi hükümetin kontrolünde olmuştur. Sosyal konut politikaları gelişmemiş, gecekondular sorunu henüz büyük ölçekli bir kriz hâline gelmemiştir. Türkiye'de sanayi henüz sınırlı düzeyde geliştiğinden, Avrupa'daki gibi geniş çaplı bir işçi sınıfı kentleşmesi yaşanmamıştır. Kentleşme daha çok bürokratik elitin, yeni orta sınıfın ve kamu çalışanlarının taleplerine göre şekillenmiştir (Tekeli, 1998).

II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa kentlerinin büyük bir kısmı fiziksel olarak yıkıma uğramış, bu da kentsel mekânın yeniden inşasını zorunlu kılmıştır. Ancak bu yeniden yapılanma sadece fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal açıdan da bir yenilenme süreci olarak kurgulanmıştır. Savaşın ardından Avrupa'da yükselen refah devleti anlayışı, kentsel politikaları da dönüştürmüştür; konut, ulaşım ve kamusal hizmetler devlet güvencesi altına alınmıştır (Esping-Andersen, 1990).

Özellikle İngiltere'de geliştirilen Yeni Şehirler politikası, yalnızca savaşın fiziksel izlerini silmeyi değil, aynı zamanda toplumsal sınıf çatışmalarını mekân üzerinden çözmeyi hedeflemiştir (Tewdwe-Jones, 2012). Geniş yeşil alanlar, toplu konutlar, bölgesel merkezler ile modernist şehircilik ilkeleri burada yaygın biçimde uygulanmıştır. Fransa'da ve Almanya'da da savaş sonrası sosyal konut üretimi, merkezi

planlama ve teknik uzmanlıkla yürütülmüş; kentler sınıfsal olarak görece karışık, kamusal hizmetler açısından erişilebilir biçimde yeniden düzenlenmiştir (Hall, 2002; Sutcliffe, 1981).

Bu dönemde Avrupa şehirleri, bir yandan Le Corbusier gibi mimarların fonksiyonalist planlama anlayışından etkilenirken; diğer yandan toplumsal bütünlük ve kamusal yarar ilkeleri etrafında şekillenmiştir. Kent artık hem fiziksel olarak modernleştirilen hem de sosyal adalet idealleriyle uyumlu bir şekilde inşa edilen bir mekân halini almıştır (Harvey, 2003).

1950–1980 dönemi hem Türkiye’de hem Avrupa’da kentleşmenin yoğunlaştığı, fakat farklı sosyo-ekonomik dinamiklerle biçimlendiği bir zaman dilimidir. Bu yıllarda kentleşme, yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda demografik ve sınıfsal bir dönüşümün de yansımasıdır. Ancak Avrupa’daki planlı kentleşme pratikleri ile Türkiye’deki hızlı, çoğu zaman plansız ve tepkisel kent büyümesi, iki farklı modelin geliştiğini gösterir.

“1970lere doğru kentleşme sorunlarının ...kesinlikle ortaya çıktığını vurgulamak gerekir. Resmi metinler yeni barbarlığı ne kurala bağlamaya ne de maskelemeye yetiyordu. Karların azemileştirilmesinden başka stratejisi olmayan, yaratıcı özgünlükten ya da rasyonaliteden yoksun kütleli ve ‘vahşi’ kentleşme ve inşaatlar, her yanda saptanabilen ve gözlemlenebilen felaket etkilerini daha o dönemde ‘modernite’ kisvesi altında doğuruyordu (Lefebvre, 2014, s. 23).”

1950’li yıllar, Türkiye’de kırsal nüfusun çözülmeye başladığı, tarımda makineleşme ve köyden kente göçün hızlandığı bir dönemin başlangıcıdır. Türkiye’nin köylerinden kentlerine geçenler göç edenler için öncelikli olarak bu nüfusa uygun iş alanları yaratması gerekiyordu. Sanayi ve modern hizmet alanlarına önemli yatırımlar yapılması ve bu nüfusa istihdam saplanması gerekiyordu. İş olanaklarının geliştirilmesinin yanı sıra konut alt yapısının da sağlanması için yatırımlar yapılması gerekiyordu. Ancak ülkenin var olan sınırlı kaynakları bunları karşılamaya yetmemişti. Böylece

çözümü kente gelenler gecekondu yapılarak kendileri buldular (Tekeli, Gülöksüz, & Okyay, 2020, s. 12).

Kentler, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler bu göç dalgasını karşılayacak yeterli konut, altyapı ya da istihdam imkânlarına sahip olmadığından, gecekondulaşma hızla yaygınlaşmıştır. Kente yeni gelenler hazine arazilerini işgal ederek kentin çehresini hızla değiştirmeye başlamışlardır. Gecekondulaşma, bu dönemde sadece mekânsal bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm olarak da baş göstermiştir. 60larda hızını arttıran gecekondulaşma süreci, 1965 yılında kat mülkiyeti yasasının da çıkmasıyla önce yap sat süreci ardından da kooperatifleşme hız kazanmıştır. 1970lere gelindiğinde kentler gecekonduların apartmanlaşmasına sahne olmuştur (Çavuşoğlu, 2016). Böylece planlama araçlarının sınırlı kalması, yerel yönetimlerin yetkisizliği ve hızlı nüfus artışı, kentlerin hem mimari hem de toplumsal açıdan düzensiz büyümesine neden olmuştur. Bu süreçte kent, sermaye birikimiyle değil, siyasal ilişkiler ve arazi spekülasyonu üzerinden şekillenmiştir. Siyasal partiler, gecekondu sahiplerine tapu vaadiyle oy devşirme stratejileri geliştirmiş; plansız kentleşme siyasallaşan bir soruna dönüşmüştür (Keyder, 1999).

Aynı dönemde Avrupa kentleri, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası refah devleti politikaları sayesinde planlı bir büyüme modeli izlemiştir. Artan nüfus ve kent merkezlerindeki yoğunluk, nüfusun bir kısmının banliyölere (suburbs) taşınmasına neden olmuş; bu süreç “banliyöleşme” (suburbanization) olarak tanımlanmıştır. Ancak Avrupa’daki banliyöler, Türkiye’deki gecekondu alanlarının aksine, altyapısı hazırlanmış, ulaşım bağlantıları kurulmuş ve kamu tarafından inşa edilmiş sosyal konutlarla donatılmış yerleşimlerdir (Hall, 2002).

Avrupa’da ikinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan sosyal konut ihtiyacına karşılık ilk yasal düzenleme 1899 ‘da Belçika’da yapılmıştır. Belçika’yı sırasıyla İngiltere, Fransa ve Hollanda izlemiştir. Bu ülkelerde gerçekleştirilmiş olan büyük ölçekli sosyal konut projeleri, düşük gelirli grupların kent merkezine

yakın alanlarda barınabilmesini sağlamıştır (Kunduracı, 2013). Bu projeler, planlama ilkelerine uygun olarak inşa edilmiş; konutun yalnızca barınma değil, aynı zamanda sosyal refahın bir parçası olduğu anlayışıyla şekillenmiştir (Sutcliffe, 1981; Esping-Andersen, 1990) Örneğin İngiltere’deki Bethnal Green sosyal konutları 6000 kişinin yaşam koşullarını iyileştirmiştir. Avrupa’nın bazı bölgelerinde bu banliyö alanları zamanla sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı grupların yoğunlaştığı gettolaşma eğilimlerine sahne olsa da, planlama açısından belirli bir kurumsal yapı ve sosyal devlet desteği mevcut olmuştur. Sanayileşme ile birlikte benzer problemler tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşayan işçi aileleri için sosyal konut projeleri hayat geçirilmeye başlanmıştır (Kunduracı, 2013). Bu dönem, Türkiye ve Avrupa arasında kentleşme süreçlerinde yapısal farkların keskinleştiği bir evre olarak değerlendirilebilir. Avrupa’da kent, refah politikalarının mekânsal uzantısı olurken; Türkiye’de kent, sosyo-ekonomik krizlerin mekânsallaştığı bir yapı hâline gelmiştir.

1980 Sonrası: Neoliberal Dönüşüm ve Kentsel Yeniden Yapılanma

1980 sonrası dönemde küresel ölçekte egemen hâle gelen neoliberal ekonomi politikaları, kentlerin örgütlenme biçimlerini, planlama pratiklerini ve mekân üretimini köklü biçimde dönüştürmüştür. Devletin sosyal konut üreticisi ve refah sağlayıcı rolü zayıflarken; özel sektörün, piyasanın ve sermayenin kentsel alan üzerindeki etkisi belirgin şekilde artmıştır (Harvey, 2005). Bu dönüşüm hem Avrupa’da hem de Türkiye’de benzer biçimlerde tezahür etmiş olsa da, uygulama biçimleri ve toplumsal etkileri açısından önemli farklılıklar taşımıştır.

1980’lerden itibaren Avrupa’da refah devletinin gerilemesiyle birlikte kent politikaları da dönüşüme uğramıştır. Sosyal konut üretimi yavaşlamış, kamuya ait araziler ve yapılar özelleştirme kapsamına alınmış, kentler rekabetçi büyüme modelleri ile yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır

(Branner & Theodore, 2002). Bu dönemde birçok Avrupa kentinde eski sanayi bölgeleri, limanlar ve merkez mahalleler, özel sektör yatırımlarıyla “yeniden canlandırılmış”; ancak bu süreç çoğu zaman alt sınıfların yerinden edilmesiyle sonuçlanmıştır. Avrupa’da mutenalaştırma farklı süreçlerde işlemiştir (Hamnett & Randolph, 2015). Öyle ki İtalya’nın Bolonya şehrinde sosyal korumanın da ekonomik canlanmayla desteklendiği bir mutenalaşma süreci gerçekleşmiştir. Kentsel değişim sürecine halk anketlerle dahil edilmiş ve kültürel dokunun da korunmasına önem gösterilmiştir. Böylece Bolonya örneği korunan toplumsal değerlerle de örnek bir kentleşme süreci olmuştur (Arısoy, 2014). Bununla birlikte Avrupa’daki pek çok kentte, neoliberal politikaların sınıfsal ve mekânsal adaletsizlikleri artırması eleştirilmiştir. Londra ’daki Docklands, Hamburg’daki HafenCity, Barselona’daki 22@ gibi projeler, çok uluslu şirketlerin yatırım alması ve turizmin teşvik edilmesi gibi ekonomik hedeflerle yürütülmüş; ancak mekânın sosyo-kültürel sürekliliği büyük ölçüde göz ardı edilmiştir (Fainstein, 2010).

Türkiye’de 1980 darbesi sonrası Özal dönemiyle birlikte neoliberal ekonomi politikaları hızlı biçimde benimsenmiştir. Bu süreç 2000’lerden sonra daha da hız kazanarak kent mekânını da köklü biçimde yeniden yapılandırmış, kentler “ekolojik eşiklerini zorlayacak şekilde büyümüştür (Çavuşoğlu, 2016).” 2000’li yıllarda Türkiye’de özellikle büyük kentlerde inşaat sektörü ekonomide önemli bir araç olmuştur.

Bu dönemde Toplu Konut İdaresi (TOKİ), konut üretiminde devletin asli aktörü hâline gelmiş; ancak sosyal konut yerine daha çok orta-üst sınıfa hitap eden projelerle piyasaya entegre bir yapı kurmuştur. Kentsel dönüşüm, özellikle 2000’ler sonrası “afet riski” söylemi üzerinden yasallaştırılmış ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropollerde düşük gelirli mahallelerin yıkılıp yerine yüksek katlı konut projeleri inşa edilmesiyle sonuçlanmıştır (Tükün, 2014). Sulukule, Tarlabası, Fikirtepe gibi örneklerde görüldüğü gibi, bu dönüşüm süreçleri

büyük ölçüde yerinden edilme, kültürel hafıza kaybı ve sosyo-mekânsal ayrışma ile sonuçlanmıştır. 1999 Marmara Depremi Sonrası depreme hazırlıklı olmak niyetiyle büyük bir kentsel dönüşüm furyası ortaya çıkmış ve kentler şantiye alanına dönmüşlerdir. İstanbul'da gelinen son noktada rant haline gelen emlak piyasasıyla birlikte toplumsal olarak da büyüyen gelir adaletsizlikleridir.

Ayrıca İstanbul'da yürütülen 3. Köprü, Kanal İstanbul, Yeni Havalimanı gibi projeler ile devam eden metro hatlarının inşası gibi rant odaklı neoliberal politikaların izdüşümündeki İstanbul'da, çevresel sürdürülebilirlik üzerinde de olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

Güncel Kentleşme Eğilimleri: Avrupa'da ve Türkiye'de Sürdürülebilirlik, Katılım ve Kentsel Adalet

21. yüzyılda kentleşme yalnızca fiziksel büyüme ya da ekonomik kalkınma üzerinden değerlendirilmemekte; çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık, mekânsal adalet, katılım ve yönetim gibi çok boyutlu hedeflerle birlikte ele alınmaktadır. Kentler, iklim krizi, sosyal eşitsizlikler, göç, mekânsal ayrışma ve kaynakların tükenmesi gibi sorunların merkezinde yer alırken; sürdürülebilir kentleşme, bu sorunlara bütüncül ve uzun vadeli çözümler geliştiren bir planlama yaklaşımı olarak önem kazanmıştır (Beatley, 2000).

1972 Stockholm Konferansı, çevreyi uluslararası düzeyde bir politika konusu hâline getiren ilk zirve olarak çevresel sürdürülebilirlik söyleminin başlangıç noktası kabul edilir (UN, 1972). 1986 Avrupa Tek Senedi, çevre korumayı Avrupa Topluluğu'nun ortak hedefleri arasına dâhil ederek çevre politikalarının hukuki dayanağını güçlendirmiştir. 1987 tarihli Brundtland Raporu ise sürdürülebilir kalkınma kavramına teorik bir temel sunmuş ve kalkınma ile çevreyi birlikte düşünen yeni bir yaklaşım önermiştir (WCED, 1987).

1992 Rio Konferansı ve Rio Deklarasyonu, çevresel sürdürülebilirliği insan haklarıyla birlikte ele alarak katılımcı,

eşitlikçi ve çevreye duyarlı kalkınmanın esaslarını belirlemiştir (UN, 1992). Aynı yıl kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, sürdürülebilirlik ilkelerini Avrupa kentleşme politikalarının merkezine almış, kamu yararı, katılım, erişilebilirlik ve sosyal uyum gibi ilkeleri tanımlamıştır (Council of Europe, 1992).

1996 Habitat II Konferansı (İstanbul), “herkes için barınma” ve “yaşanabilir şehirler” temalarıyla sürdürülebilirliğin kentsel adaletle birleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. 1999 Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (ESDP), Avrupa kentleri arasında dengeli gelişimi ve çok merkezli bir kentsel ağı teşvik edilmesini amaçlamış, doğal kaynakların korunması ve kırsal-şehir dengesinin sağlanması gibi sürdürülebilirlik ilkelerini mekânsal planlamaya entegre etmiştir (European Comission, 1999).

2008 Avrupa Kentsel Şartı II: Yeni Kentsellik Manifestosu, sürdürülebilirlik, sosyal uyum, kültürel çeşitlilik ve yönetim gibi kavramları yeniden tanımlayarak Avrupa kentlerinin 21. yüzyılda izlemesi gereken ilkesel çerçeveyi ortaya koymuştur (Council of Europe, 2008).

2015 Paris İklim Anlaşması, kentleşmenin iklim değişikliğiyle mücadelede merkezi bir rol oynadığını kabul etmiş ve ülkeleri karbon nötr hedefler belirlemeye teşvik etmiştir. Avrupa Birliği bu anlaşmaya öncülük ederek, 2019 Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında kentlerde karbon salımının azaltılması, yeşil altyapıların yaygınlaştırılması, yenilenebilir enerjiye geçiş ve doğa temelli çözümlerin geliştirilmesini içeren geniş kapsamlı bir strateji sunmuştur (European Commission, 2020).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG’ler) ise özellikle SDG-11 başlığı altında “sürdürülebilir şehirler ve topluluklar” hedefini öne çıkararak, kentsel sürdürülebilirliği küresel kalkınma ajandasının merkezine yerleştirmiştir (UN, 2015). Türkiye, 1990’lı yıllardan itibaren Rio, Habitat II ve Habitat III gibi süreçlere katılarak küresel sürdürülebilirlik söylemine biçimsel olarak dâhil olmuştur. Ancak bu söylem, kentleşme

pratiklerine sınırlı düzeyde yansımıştır. Özellikle 2000 sonrası dönemde hızlanan kentsel dönüşüm projeleri, sürdürülebilirlik hedeflerinden çok ekonomik büyüme, emlak piyasası ve mega projelere dayalı bir kalkınma anlayışı ile şekillenmiştir (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008). Türkiye kentleri giderek artan biçimde sınıfsal ayrışma, yerinden edilme ve kültürel hafıza kaybı gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Kent içindeki kapalı siteler, alışveriş merkezleri ve özel güvenli alanlar; kamusal mekânın daralmasına ve kentsel eşitsizliğin kurumsallaşmasına neden olmaktadır (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Avrupa ve Türkiye’de kentleşme süreçlerini tarihsel dönemler üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almış; farklı tarihsel bağlamlarda kentlerin nasıl biçimlendiğini, bu biçimlenmenin arkasındaki Sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerle birlikte analiz etmiştir. Kentleşmenin yalnızca fiziksel bir büyüme veya nüfus artışı değil, aynı zamanda tarihsel, ideolojik ve toplumsal ilişkiler bütünü olduğunu ortaya koymuştur. Kuramsal olarak çalışma, kentleşmeyi mekânın toplumsal üretimi ve kent hakkı ekseninde okumaktadır. Lefebvre’ye göre (2014) mekân, yalnızca üzerinde yaşanılan fiziksel bir yüzey değil, toplumsal ilişkiler tarafından üretilen, düzenlenen ve yeniden üretilen bir olgudur. Avrupa’da sanayi devrimiyle başlayan, refah devleti döneminde kurumsallaşan ve neoliberal dönüşümle metalaşan kentleşme süreci, bu toplumsal mekân üretiminin farklı evrelerini temsil eder. Türkiye’de ise mekân üretimi daha çok devletin ideolojik projeleri, kriz koşullarında gelişen tepkisel çözümler ve son dönemde sermaye birikimi stratejileri üzerinden biçimlenmiştir. Bu durum, Türkiye’deki kentleşme sürecinin mekânsal olduğu kadar toplumsal olarak da parçalı ve kırılğan bir yapı taşımasına yol açmıştır (Uzun, 2015).

Öte yandan David Harvey’in (2008) geliştirdiği kent hakkı yorumu, günümüz kentleşme süreçlerinin demokrasi, eşitlik ve toplumsal katılım ekseninde sorgulanması için önemli bir

eleştirel çerçeve sunar. Avrupa’da bu hak, katılımcı planlama, yerel yönetim reformları ve çevresel duyarlılık gibi araçlarla kısmen güvence altına alınmış olsa da mutenalaştırma ve piyasa baskıları, bu hakkın sınıfsal olarak kısıtlanmasına neden olmaktadır. Türkiye’de ise kent hakkı çoğu zaman ihlal edilmekte; kentsel dönüşüm, mega projeler ve kamusal alanların ticarileştirilmesi gibi uygulamalar, kentlilerin yaşadıkları mekân üzerinde söz sahibi olma olanaklarını giderek daraltmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleriyle yerinden edilen yerli halk manevi bağlılığını ve kültürel değerlerini de geride bırakarak yaşama tutunma çabasıdadır. Harvey’e göre (2017) kent sermayenin en önemli hizmetkârıdır.

Hem Türkiye’nin hem de Avrupa’nın kentleşme deneyimleri, mekânın nasıl üretildiği, kimin için üretildiği ve bu üretim süreçlerine kimin katılabildiği gibi sorular etrafında yeniden düşünülmelidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de kent planlaması bir ulus inşa projesi olarak gelişirken, Avrupa’da kentleşme savaş sonrası refah ve sosyal adalet temelinde yeniden kurgulanmıştır. Ankara gibi kentlerde modernleşme sembolik düzeyde yoğunlaşırken, Avrupa kentlerinde dönüşüm çok daha geniş ölçekli fiziksel ve sosyal müdahalelerle gerçekleşmiştir. Türkiye’de merkezizetçilik planlamayı teknik olmaktan çıkarıp ideolojik bir çerçeveye oturturken; Avrupa’da planlama, teknik uzmanlık ve demokratik süreçlerle kurumsallaşmıştır (Keyder, 1999).

Avrupa’da neoliberal dönüşüm daha kademeli ve kurumsal denetim altında gerçekleşmiş olup, yerel yönetimler çoğu ülkede etkin aktör olarak kalabilmiştir (Branner & Theodore, 2002). Türkiye’de ise neoliberal kentleşme, merkezizetçi ve rant odaklı bir şekilde ilerlemiş; toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Avrupa’da sosyal konut sistemleri tam olarak ortadan kalkmamış, Türkiye’de ise neredeyse tamamen özel sektörle entegre olmuş bir konut üretim modeli oluşmuştur. Toplumsal katılımcı planlama Avrupa’da

yükselirken, Türkiye’de durum farklı ilerlemiştir. Avrupa kentleri sürdürülebilirlik politikalarını sistematik ve kapsayıcı biçimde uygularken, Türkiye’de bu politikalar daha çok söylem düzeyinde kalmakta ve piyasa odaklı uygulamalarla çelişmektedir. Katılımcı planlama Avrupa’da kurumsallaşmış bir pratikken, Türkiye’de sembolik ve merkeziyetçi bir çerçevede işlemektedir.

Avrupa’da “adil kent” arayışı kamu politikalarının parçası olurken; Türkiye’de kent hakkı genellikle sivil toplumun ve yerel mücadelelerin gündemindedir. Sivil Toplum Örgütlerinin de savunduğu sürdürülebilirlik konusunda Türkiye’de de önemli adımlar atılmıştır ve atılmaya devam etmektedir. Avrupa’da ve Türkiye’de kentleşme farklı dinamiklerle yol almış olsa da ortak problemler küresel sorunlar için ortak çaba bilinci gelişmiştir. Bu amaçla Türkiye Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum sağlayacak bir yol haritası belirlemiştir. İlk olarak Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu (YMÇG) kurulmuş ve Yeşil Mutabakat Eylem Planına (YMEP) ilişkin Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 2021 yılında Resmi Gazete’ de yayımlanmıştır. Buna göre:

“Eylem Planında, AB’nin politika öncelikleri doğrultusunda, (1) sınırda karbon düzenlemeleri, (2) yeşil ve döngüsel bir ekonomi, (3) yeşil finansman, (4) temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı, (5) sürdürülebilir tarım, (6) sürdürülebilir akıllı ulaşım, (7) iklim değişikliği ile mücadele, (8) diplomasi ve (9) Bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri başlıkları altında belirlenen hedeflere ulaşılması amacıyla hayata geçirilecek 81 eyleme yer verilmektedir. Çalışma Grubu, Eylem Planı hedeflerinin gerçekleşmesini ve eylemlerin güncel gelişmelere uyumunu sağlamak üzere Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda faaliyetlerini sürdürmektedir.”

YMEP hedefleri sürdürülebilir kentleşme hedefleri ile güçlü biçimde kesişmektedir. Hedefler teknik gibi görünse de sosyal adalet ile de örtüşmektedir. Türkiye’de sürdürülebilir kent politikaları yaratma çabası 1992 Rio Zirvesi ile başlamıştır.

1990ların sonlarında bölgesel kalkınma ajansları kentsel planlamada toplumsal ve çevresel boyutların ele alınmasına öncülük etmiştir. Kentsel dönüşümün büyük bir hız kazandığı 2000li yıllarda ise, kentsel dönüşüm için yapısal reformlar uygulanmaya başlanmıştır. 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş olup, çevre ve şehircilik konuları ilk kez aynı çatı altında ele alınmaya başlanmıştır. 2014 yılında Türkiye'nin ilk İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı yayımlanmıştır. Avrupa Yeşil Mutabakatı Uyum Eylem Planı ise, sürdürülebilir kent modelleri ortaya koyma çabasıyla doğrudan ilişkili olmuştur.

Bu doğrultuda, Avrupa kentleşme deneyimlerinden çıkarılabilecek bazı ilkeler Türkiye'deki kent politikaları açısından da yol gösterici olabilmektedir. Özellikle savaş sonrası dönemde Avrupa'da gelişen sosyal konut sistemleri, alt gelir gruplarının kent dışına itilmeden kent yaşamına katılabildiği örnekler sunmuştur. Bu sistemlerin temelinde, konutun bir hak olduğu ve kamu tarafından desteklenmesi gerektiği anlayışı yer almaktadır. Benzer bir anlayış, Türkiye'de de konutun salt bir yatırım aracı değil, sosyal bir ihtiyaç olarak yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri yerinden edilmelerle sonuçlanmayacak şekilde planlanmalıdırlar. Bunun için Avrupa'da pek çok şehir, planlama süreçlerinde kamusal katılımı kurumsal bir gereklilik hâline getirmiştir. Katılımcı bütçeleme, mahalle temelli karar mekanizmaları ve kamusal danışma süreçleri bu konuda geliştirilen araçlardan bazılarıdır. Türkiye'de de planlama sürecinin yalnızca teknik bir faaliyet olmaktan çıkıp toplumsal diyalog zemini olarak kurgulanması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, Avrupa'nın bazı kentlerinde sürdürülebilirlik ilkeleri sadece çevresel ölçütlerle sınırlı kalmamış, sosyal sürdürülebilirlikle birlikte düşünülmüştür. Örneğin Kopenhag, Freiburg ya da Amsterdam gibi kentlerde geliştirilen bisiklet altyapıları, kamusal ulaşım sistemleri ve yeşil alan ağları hem ekolojik dengeyi gözetmiş hem de kentliler arasındaki

mekânsal eşitsizlikleri azaltacak biçimde planlanmıştır. Bu tür uygulamalar, Türkiye kentleri için de yönlendirici olabilir. Ancak burada unutulmaması gereken nokta, her ülkenin tarihsel bağlamı ve toplumsal yapısının farklı olduğudur. Dolayısıyla bu tür politikaların bire bir kopyalanmasından çok, uyarlanabilir ve özgün olarak harmanlanması gerekmektedir. Türkiye’de bu doğrultuda atılması gereken temel adımlardan biri, yerel yönetimlerin yetki ve kaynak kapasitelerinin artırılmasıdır.

Avrupa’da sürdürülebilir kentleşme söylem ise, tarihsel süreç içerisinde yalnızca normatif bir çerçeve olarak kalmamış; aynı zamanda çok düzeyli yönetim mekanizmaları, bölgesel kalkınma stratejileri ve yerel düzeyde kurumsallaşmış uygulamalar yoluyla bütüncül bir planlama paradigmasına dönüşmüştür (EEA, 2020). Türkiye’de de son yıllarda sürdürülebilirlik odaklı çeşitli adımların atıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle iklim dostu şehirler, yerinde dönüşüm modelleri, yeşil altyapı yatırımları ve akıllı şehir stratejileri gibi girişimler, bu dönüşüm arzusunun kurumsal düzeyde de karşılık bulduğunu göstermektedir. Belediyelerin çevresel planlama, sosyal konut projeleri ve toplu ulaşım yatırımları gibi alanlarda attığı bazı yerel adımlar da daha adil ve yaşanabilir kentlere yönelik toplumsal beklentilerin artmakta olduğunu işaret etmektedir. Her ne kadar bu çabalar henüz yaygınlık ve süreklilik açısından sınırlı olsa da Türkiye’de sürdürülebilir ve kapsayıcı kentleşmeye dair umut verici eğilimlerin oluşmakta olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Avrupa ve Türkiye’de Kentleşme Süreçlerinin Dönemsel Karşılaştırması

Dönem	Avrupa Kentleşmesi	Türkiye Kentleşmesi
15.-17. Yüzyıl Feodalizm sonrası / Erken modern dönem	Feodal yapıların çözülmesiyle birlikte kentler, ticaretin canlanması ve burjuvazinin yükselişiyle büyümeye başladı. Kentleşme, organik ve uzun vadeli bir evrim izledi.	Osmanlı İmparatorluğu’nda merkezileşmiş kent anlayışı devam etti; kentleşme sınırlıydı. Modern anlamda kentleşme henüz başlamamıştı.
(18.–19. yüzyıl) Sanayi Devrimi	Sanayileşme ile birlikte hızlı nüfus artışı, gecekondü benzeri işçi mahalleleri, sınıf temelli mekânsal ayrışmalar görüldü. Kent planlaması tartışmaları başladı.	Sanayileşme gecikmeli geldi; Cumhuriyet’in ilk yıllarında planlı şehircilik adımları atıldıysa da kırsal ağırlık sürdü. Büyük sanayi merkezleri sınırlı kaldı.
20. yüzyıl ortası (1920–1970) -Refah Devleti	Devlet müdahalesi ile konut politikaları geliştirildi, sosyal konut projeleri üretildi. Banliyöleşme (suburbanization) öne çıktı. Kent planlaması yaygınlaştı.	1950’lerden itibaren kırdan kente büyük göç dalgaları başladı. Plansız kentleşme ve gecekondü yaygınlaştı. Devlet çoğu zaman düzenleyici değil gecikmeli tepki verici oldu.
1980 Sonrası Neoliberal Dönüşüm	Devletin kent üzerindeki rolü azaldı, özel sektör odaklı kentsel projeler arttı. Gentrification, finansallaşma, mekânsal eşitsizlik öne çıktı.	TOKİ, kentsel dönüşüm ve büyük altyapı projeleri ile devlet yeniden güçlü bir aktör oldu. Ancak bu dönüşüm, toplumsal dışlama, yerinden edilme ve metalaşma sorunlarını da beraberinde getirdi.
2000’ler ve sonrası – Dijital ve Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları	Yeşil mutabakat, dijital altyapı, sürdürülebilirlik ve sosyal kapsayıcılık gibi temalar kent politikalarının parçası hâline geldi.	Kentsel dönüşüm projeleri dijitalleşmeden ziyade rant ve yeniden inşa odaklı. Sosyal sürdürülebilirlik tartışmaları henüz sınırlı.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdeal Kent*(2), 116-139.
- Alver, K. (2017). Kent İmgesi. K. Enver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 11-37). İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- Arısoy, A. (2014, 7 11). Bütüncül Kentsel Korumada Bologna ve Verona Örnekleri. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı. İstanbul, Beyoğlu, Türkiye.
- Bartu Candan, A., & Kolluoğlu, B. (2008). Neoliberalizmin yükselen mekânları: İstanbul'da bir güvenli site ve bir toplu konut projesi. *New Perspectives on Turkey*, 5-46. <https://doi.org/10.1017/S0896634600005123>
- Beatley, T. (2000). *Green Urbanism: Learning from European Cities*. Island Press.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism". *Antipode*, 34(3), 349-379. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00246>
- Council of Europe. (1992). *European Urban Charter*. Council of Europe: <https://www.coe.int/en/web/congress/urban-charter> adresinden alınmıştır
- Council of Europe. (2008). *European Urban Charter II: Manifesto for a new urbanity*. Council of Europe: <https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5> (E.T.:24.12.2025)
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, Z. (1986). *The remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman city in the nineteenth century*. University of California Press.
- EEA. (2020). *Urban Sustainability in Europe-Opportunities and Challenges*. <https://www.eea.europa.eu/themes/sustainability-transitions/urban> (E.T.:11.11.2025)
- Erder, S. (1996). *İstanbul'da Bir Kent konu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erder, S. (2005). *Kentsel Dönüşüm ve Mahalle*. S. Erder, & A. Bartu içinde, *Osmanlı'dan günümüze mekanın dönüşümü* (s. 123-138). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ergin, N. (1995). Mahalle: Osmanlı kentinde bir yaşam birimi. In C. Keyder (Ed. & Trans.), *Osmanlı'da kent: Osmanlı kentinde toplumsal ve ekonomik yapı* (pp. 35-48). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- European Commission. (1999). *European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU*. European Commission: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/

- information/publications/reports/1999/european-spatial-development-perspective (E.T.:22.10.2025)
- European Commission. (2020). A European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent. <https://commission.europa.eu> (E.T.: 08.01.2026)
- European Commission. (2020). The European Green Deal. European Commission: https://ec.europa.eu/info/publications/communication-european-green-deal_en (E.T.: 14.10.2025)
- Fainstein, S. S. (2010). *The Just City*. Cornell University Press.
- Güngör, S., & Özcan, U. (2022). “Şehir Mimarı” Hermann Jansen’in planlama anlayışı ve başkent Ankara’nın imarı. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 6(3), 155–172. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijshs/issue/74839/1227687>
- Hall, P. (2002). *Cities Of Tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in the twentieth century* (3rd ed.). Blackwell Publishing.
- Hamnett, C., & Randolph, B. (2015). Londra’da Mülkiyet Dönüşümü ve Daire Tasfiyesi: Britanya’da Kat Mülkiyeti Deneyimi. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (s. 165-207). İstanbul: Yordam Kitap.
- Harvey, D. (2003). *Paris, capital of modernity*. Routledge.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008). *The Right to the City*. *New Left Review*, 23-40.
- Harvey, D. (2012). *Asi Şehirler*. Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2017). *Kent Deneyimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İnalcık, H. (1997). Osmanlı’da şehir ve kentleşme. H. İnalcık içinde, *Osmanlı ve Dünya* (s. 45-70). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (1999). *Küresel İle Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınlar.
- Kunduracı, N. F. (2013). Dünya’da ve Türkiye’de Sosyal Konut Uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(3), 53-77.
- Lefebvre, H. (2011). *Kentsel Devrim*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mumford, L. (1961). *The City in history: Its Origins, Its transformations, and Its prospects*. Harcourt: Brace&World.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pirenne, H. (1925). *Medieval cities: Their origins and the revival of trade*. Princeton University Press.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.
- Sutcliffe, A. (1981). *Towards the planned city: Germany, Britain, the United States, and France, 1780–1914*. Basil Blackwell.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., & Okyay, T. (2020). *Dolmuşlu, Gecekondu, İşportalı Şehir*. Ankara: İdealkent yayınları.

- Tekeli, İ. (1998). Cumhuriyetin ilk yıllarında şehir Planlama ve Mimarlık. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi (s. 1012-1035). İçinde İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (2008). Modernleşme, şehircilik ve kent planlama yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014). Sunuş. A. Türkün içinde, Mülk, Mahal, İnsan, İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tewdwe-Jones, M. (2012). Urban reflections: Narratives of place, planning and change. Policy Press.
- Türkün, A. (2014). Mülk, Mahal İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- UN. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration). United Nations: <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (E.T.:17.01.2026)
- UN. (1992). Rio Declaration on Environment and Development. United Nations: <https://www.un.org/en/development/desa/population/theme/agenda-21> (E.T.:14.11.2025)
- UN. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (E.T.:26.11.2025)
- Uzun, N. (2015). İstanbul'da Seçkinleştirmenin Üç Aşaması: Cihangir, Galata ve Tarlabası Üzerine Bir Değerlendirme. B. Duman, & İ. Coşkun içinde, Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm (s. 432-451). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- WCED. (1987). Our Common Future. Oxford University Press.
- Weber, M. (2015). Şehir. İstanbul: Yarın Yayınları.

YAZARLAR HAKKINDA

Doç. Dr. Derya ŞAHİN

Yazar Şahin, lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Trakya Üniversitesinde Hemşirelik alanında, doktorasını ise İstanbul Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler programında tamamlamıştır. Akademik kariyerine araştırma görevlisi olarak başlayan Şahin, halen Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Doçent olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları kadın araştırmaları, adli hemşirelik, suç ve şiddet, çocuk istismarı, bağımlılık, travma, sosyal adalet ve güvenlik çalışmaları ekseninde yoğunlaşmakta; ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde makaleleri, kitapları ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Döne AYHAN

Lisans eğitimini 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladı. Aynı üniversitede 2014 yılında “Konya’da aile destek çalışmalarının sosyolojik açıdan incelenmesi” başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini ve 2021 yılında “Mekânsal aidiyet: Mekânın aidiyet oluşturma niteliği” başlıklı teziyle de doktorasını tamamladı. Mekân sosyolojisi, aile ve ilişkiler sosyolojisi ve kültür sosyolojisi alanlarında çalışan yazar halen KTO Karatay Üniversitesi Sosyoloji bölümü öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Dr. Erdi DEMİR

Osmaniye doğumludur. 2011 yılında Polis Akademisi Başkanlığı'na bağlı Niğde Polis Meslek Yüksekokulu'ndan derece ile mezun olan araştırmacı, 2013 yılında Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü'ndeki eğitimini başarıyla tamamlamıştır. 2015-2017 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Bölümü'nde öğrenim gören araştırmacı, 2018 yılı ocak ayı sonunda "Kadınların Siyasal Katılımı: Antalya'da AK Parti ve CHP Kadın Kolları Örneği" isimli yüksek lisans teziyle bu bölümden mezun olmuştur. Yazar, 2023 yılında Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsünde "Abdallar üzerine etnografik bir alan araştırması: Antalya Abdalları kültür, kimlik ve toplumsal değişme" isimli doktora tezini savunarak "Bilim Doktoru" Unvanını almaya hak kazanmıştır. Çalışma ve ilgi alanları; kültür, temsil ve kimlik çalışmaları, toplumsal cinsiyet, göç araştırmaları ve sosyolojik metodoloji ve araştırma yöntemleridir.

Dr. Işıl KUŞİN

1982'de İstanbul'da doğdu. Lisans öğretimini Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. 2002 yılında Milliyet Gazetesi Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü'nü alarak söyleşi dalında ikinci seçildi. Basın Enstitüsü Derneği Gazetecilik Eğitim Programına katıldı. 2003-2004 yıllarında Milliyet Gazetesi Haber Araştırma Merkezinde muhabir olarak görev yaptı. Yüksek Lisans Öğretimini Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü AB Politikaları ve Uluslararası İlişkiler bölümünde 2007 yılında tamamladı. 2022 yılında Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji bölümünde Doktorasını tamamladı. Akademik ilgi alanları, kentleşme, kent sosyolojisi, Avrupa Birliği çevre politikalarıdır. Bu alanlarda akademik çalışmalarına devam etmektedir. İki çocuk annesidir.

Dr. Öğr. Üyesi Nadir ATEŞOĞLU

1976'da İstanbul'da doğdu. Lisans derecesini Dumlupınar Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden ve yüksek lisans derecesini Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Bölümü'nden aldı. Ardından Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde doktorasını tamamladı. Akademik ilgi alanları arasında siyaset ve eğitim sosyolojisiyle birlikte dijital sosyoloji konuları yer almaktadır. Halen Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Doç. Dr. Nuriye ÇELİK

1987'de Kayseri'de doğdu. Lisans eğitimini Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini ise Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. "Kamusal Alanda Sosyal Taklit: Sosyal Medyada Yeni Gelin Evi İmgesi" başlıklı teziyle 2018 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden doktora derecesini aldı. Halen Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Doçent Doktor olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir. İletişim sosyolojisi, dijital sosyoloji, sosyal değişme ve siyaset sosyolojisi çalışma alanlarıdır. Evli ve bir çocuk annesidir.